جەمال نەبەز

دۆزی ناسیۆنالی کورد

ئۆتۆنۆمی یان کوردستانێکی سەربەخۆ یان بڕیاری چارەنووس لە ئازادیدا و بۆ ئازادی

وتارێکی سەمیناریيە لە ڕۆژی شەممەی ١١/٥/١٩٨٥ دا لە ستۆکهۆلم ل
کۆبوونەوەیەکی کوردە ئاوارەکانی دانیشتووی سویدا خوێندرایەوە.

چەند وشەیەک بۆ چاپی دووەمی دۆزی ناسیۆنالی کورد

لەم رۆژانەدا کە ۱۷ ساڵ تێدەپەڕێ بەسەر پێشکێشکردنی ئەم سەمینارە و چاپ و بلاوکردنەوەیدا، خوێنەرەوەی بەرێز دەبینێ کە هێشتا کێشەی ناسیۆنالی کورد لەبارەی دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆوە لەنێو حیزب و کۆمەڵە سیاسییەکانی کوردستاندا جێگیر نەبووە. بێگومان ئەو کارەسات و رووداوانەی کە لە نیوەراستی هەشتاکانەوە (کاتی پێشکێشکردنی سەمینار) هەتا ئەمرۆ روویان دا؛ بەتایبەتی جەنگی دووەمی کەنداو (عێراق-کوێت) وشکانی لەشکری سەددام و راپەڕینی مەزنی بەهاری ۱۹۹۱؛ بوونە هۆی دامەزراندنی "هەرێمی نەفڕین" و رێکرانەوە بۆ کوردی سێ پارێزگەکە پەرلەمانێک بە هەڵبژاردنێک پێکبهێنن و حکوومەتێکی کوردستانی رێکبخەن، هەڵبژاردن بەگشتی بەشێوەیەکی دیمۆکراسیانە چوو بەرێوە و دوو حیزبە گەورەکە بوونە حیزبی حکوومەت و پەرلەمانی کوردستانیش لە ۱۹۹۲ دا بریارێکی دا کە پێوەندیی کورد لەمەولا بە حکوومەتی نێوەندییەوە دەبێ بە شێوەیەکی فیدەرالیانە بێ. بەلام سەیر ئەوەیە کە ئەم دوو حیزبە نەک هەر دەستوورێکی فیدەراڵییان لە رێی پەرلەمانەوە دەرنەکرد و هێزە چەکدارەکانیان لە لەشکرێکی یەکگرتوودا کۆ نەکردەوە؛ بەڵکو چەند ساڵێکیش بە چەک چوون بە گژ یەکدا و ژمارەیەکی زۆریان لە یەک کوشت و لەم ماوەیەدا گرێدایی ئەم دوو حیزبە بە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستانەوە بەپێی بارو دۆخەکە توندتر بوو. بێجگە لەوەش هەر دوو حیزبەکە زۆرو کەم هەوڵیان دا پشتی حیزبی دیکە بگرن دژی ئەوەی بەرامبەریان. لەم مەیدانەدا یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان زیانی لێکەوت؛ کاتێک پشتی حیزبی سۆسیالیست و پێ کێ کێ ی گرت دژی پارتی و لەو پێناوەدا تووشی شەڕ بوو لەگەڵ

لەشکری ترک و . . ٧ پێشمەرگەیەکی یەکێتی کوژران و بێجگە لەوەش ناچار بوو "تنازلات"ێکی یەکجار زۆر بکا بۆ ئەو ترکمانانەی کە بەنێوی "بەرەی ترکمانی"یەوە لە باشووری کوردستاندا کاردەکەن و دان بە بوونی کوردستاندا نانێن.

شایانی باسە ئەز لە سالی ١٩٩٣ەوە لەگەڵ هەردوو حیزبەکە؛ پارتی و یەکێتی و هەموو حیزبەکانی دیکە خەریکم کە شەڕ و هەرا و بەگژ یەکدا چوون بوەستێنن و یەکبگرن و پەرلەمان و حکوومەتی یەکگرتووی کوردستان زیندوو بکەنەوە. پەیمانی واشنتن کە لە پایزی ١٩٩٨ دا بە نێوبژینی وەزیری دەرەوەی ئەمریکا، لە لایەن بەرێزان مام جەلال تالەبانی و مەسعود بارزانییەوە ئیمزا کرا، سەرکەوتنێک بوو بۆ ئاشتی، لەگەڵ ئەوەشدا هەتا ئێستە ئەو ئاشتینامەیە بە تەواوی نەخراوەتە کار.

شان بە شانی ئەمە باسی فێدەراسیۆنیش کز بووە و دەولەتە داگیرکەرەکانی کوردستانیش دژی فێدەراسیۆنن. ئەمە لەپاڵ ئەوەدا کە هەردوو حیزبەکە هەردەم بەبۆنە و بێ بۆنە باسی ئەوە دەکەن کە دەولەتیان ناوێ، وەک ئەوەی پێیان گوترابێ دەبێ دەولەتتان بوێ.

ئەوەی لێرەدا ئاشکرایە کە ئەگەر ئەمریکا لە عێراق بدا و چەند "جەنەراڵێک" بتوانن لە بەغدا دەست بگرن بەسەر شارەکەدا و هێزی چەکداری کورد هیچ دەورێکی نەبێ و لەوەوپێش ئەم مەسەلەیە لەگەڵ ئەمریکا باش باس و تاوتۆ نەکرابێ، ئەوا کورد هەتا هەتا دەیدۆڕێنێ. تەنانەت ئەگەر کورد بتوانن کەرکووکیش بگرن هیچ سوودێکی نییە، مەسەلەکە مەسەلەی دەستگرتنە بەسەر دەسەلاتی نێوەندیدا. ئەمەش بە پیلانێکی سەربازی دەبێ کە هێزەکانی پێشمەرگەی هەموو لایەک پاش رێککەوتن لەگەڵ کاربەدەستانی سوپایی ئەمریکا ئەو دەورە ببینن. خۆ ئەگەر کەسانێک بێن وەک نەجیب سالحی و نزار خەزرەجی و وەفیق سامەرایی و خۆیان ئامادە کردبێ بۆ ئەوەی جارێکی دی بێنەوە سەر خوانی ئامادە کراو، دەبێ رێ بگیرێ لێیان.

ئەوەی باسکردنی بە پێویست دەزانم ئەوەیە، هەر لە نێوەڕاستی هەشتاکانەوە هێزێکی ناحیزبی بە سەرۆکایەتیی هاوبیری هێژا جەوادی مەلا بەنێوی "کۆنگرەی نیشتمانیی کوردستان"ەوە کەتووەتە کار. کۆنگرە هەوڵ دەدا بۆ سەربەخۆییی کوردستان لەڕێی دیپلۆماسێتییەوە.

ئەوەی پێوەندیی بەم چاپە نوێیەوە هەیە ئەوەیە دوو بەندی تازەم خستووەتە سەر کە لە دەقی چاپی یەکەمدا نەبوون. ئەمەش لە لاپەڕە ــــ ەوە تا ــــ درێژە دەکێشێ.

سەرنج: وەک خوێنەرەوە دەبینێ پێشگۆتنەکەی "سۆکسە"م وەک خۆی هێشتووەتەوە بێ دەستکاری.. چۆنکە سۆکسە ئەو سەردەمە سۆکسەی ڕاستەقینە بوو، دەسکەلای دەستی هیچ حیزبێک نە بوو و، هێشتا لە ڕێی ڕاستی بیری نەتەوەییی کوردی لای نەدابوو.

بەرلین ٢٠٠٢/٣/١٦ جەمال نەبەز

وشەی سۆکسە

میوانە بەڕێزەکان، هاوبیرە خۆشەویستەکان، خوشک و برا ئازیزەکان

بەنێوی ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئەورووپا (سۆکسە) لقی سوێد، سڵاوی ئازادی و یەکسانیتان ئاڕاستە دەکەین و هەموو لایەکتان بەخێربێن.

بە پێویستمان زانی ئەم سەمینارە بگرین بەتایبەتی لەم ڕۆژەدا لە مێژووی گەلەکەمان، کە ئەوەتا وەک دەبینین ڕۆژ بە ڕۆژ جەماوەری گەلەکەمان بەوپەڕی دڵخۆشی و شانازییەوە دەچێ بە دەنگی داواکەرانی کوردستانێکی ئازاد و گەلێکی یەکسانەوە. لەوەتەی بیری نەتەوەیی کوردی سەر بە قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزم، بە شێوەیەکی ڕێکخراو لە کوردستاندا هاتووەتە کایە بەر لە چارەکە چەرخێک لەمەوبەر، ئەوەش لەنێو چوارچێوەی کۆمەڵەی ئازادی و ژیانەوە و یەکێتیی کورد (کاژیک)دا، قەد ڕۆژێ لە ڕۆژان جەماوەری کورد وەک ئەمڕۆ دەوری نەداوە و باوەشی نەکردووەتەوە بۆی، ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو سیاسەتی تۆقاندن و کوشتن و بڕینەی کە داگیرکەرەکانی کوردستان لە دژی هەڵگرانی بیری نەتەوەیی بەکاریان هێناوە بەنیازی لەنێو بردنی بیری نەتەوەیی و هاوبیرانمان، دەمێک بە نێوی برایەتی و دەمێک بەنێوی چینایەتی و دەمێک بەنێوی ئایینەوە. بەڵام چۆن هەرچی تاریکایی جیهان هەیە ئەگەر کۆبێتەوە؛ ناتوانێ ڕۆشنایی مۆمێک بشارێتەوە، ئاواش بیری نەتەوەیی کورد کە لەسەر بنەمای بیری ئازادی و یەکسانی مرۆڤ دامەزراوە، ڕەسەنی و پتەوی و فیداکاریتیی سەد هەزاران شەهید و هەڵگرانی بیر و قەڵەمی دڵسۆز زیندوو ماوەتەوە تا ئەمڕۆ. ڕۆڵەی کوردی بە شەرەف لە هەموو پارچەیەکی کوردستانی بریندارردا کەوتوونەتە جموجۆڵ و بەرەنگاریکردنی پیلانەکانی ڕژێمە داگیرکەرەکان و هەموو بیرێکی بێگانە بە کۆمەڵگەی کورد و دژ بە یەکگرتنی نەتەوەی کوردمان و هەوڵدانی هەموو لایەکی دڵسۆز بۆ ڕزگارکردنی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردستان لەم گێژاوەیەی کە دوژمنی داگیرکەر بۆی ڕێکخستوین.

ئێمە نەتەوەیەکین هیچمان کەمتر نییە لەو نەتەوانەی دەور و بەرمان لەبارەی بوونی مەرجەکانی نەتەوەوە، ئیدی بۆچی بگەڕێین بە دوای ئۆتۆنۆمی دا و خۆمان لەو نەتەوانەی دی بەکەمتر بزانین و بکەوینە دووبەرەکیی یەکدی و برایەتی کردنی رژێمە داگیرکەرەکان؟ بۆ کوردستان نەبێتە کوردستانێکی ئازادی وا کە بتوانێ دۆستایەتی و برایەتیی هەمو گەلەکانی دەوروبەری خۆی و جیهان بکات.

بۆ ئەم مەبەستە هیوا دارین هەمو لایەکمان سوود ببینین لە وتاری سیمیناری مامۆستا و برامان کاک جەمال نەبەز. بفەرموون.

زۆر سوپاس

١- سڵاو و کردنەوەی سەمینار

بەشدارانی بەڕێزی سەمینار:

سڵاوێکی برایانەی شیرینتان لێ بێ، و زۆر سوپاستان دەکەم بۆ هەڵگرتنی ئەرکی بەشداریی ئەم سەمینارەی ئەمڕۆ، بەڕاستی ئەوەی زۆرتر پاڵی بە منەوە نا کە لە ماوەی نۆ مانگدا بۆ جاری دووەم لە ئەڵمانیاوە بێمە سوێد و بە خزمەتتان بگەم، ئەو هەستە بەرزە بوو کە ساڵی رابوردوو؛ لە کوڕەدە ئاوارەکانی دانیشتووی سوێدم دی، کاتێک کە سەمیناری "بیری نەتەوەییی کوردی، نە بیری "قەومیەت"ی رۆژهەلاتی و نە بیری ناسیۆنالیزمی رۆژاواییە"م پێشکێش کرد. ئامادە بوونی ئەمجارەشتان بە ژمارەیەکی گەلێک پتر لە جاری پێشوو، نیشانەیەکە بۆ ئارەزوو و خواستی گەڕانتان بەدوای لێکۆڵینەوە و چارەسەری گیروگرفتەکانی کۆمەڵگەی کورددا.

بەشدارانی بەڕێزی سەمینار:

ئەو جۆش و خرۆشەی کە لە کۆمەڵانی کوردی دەبینم، چ لە کوردستان و چ لە دەرەوەی کوردستان؛ بۆ پەیداکردن و خوێندنەوەی نووسینەکانی من؛ کە بەداخەوە لەبەر بێهێزیی دەسەلاتی ماددی، لەبارەی تەکنیک و هونەری چاپەمەنییەوە زۆر پێشکەوتووش نین، بەلام لەگەڵ ئەوەشدا لە ماوەیەکی یەکجار کورتدا لە بازێڕدا نامێنن و ئەم دەست و ئەو دەست دەکەن؛ ئەمە وام لێدەکا کە سەرەڕای هەموو پرکاری و تەگەرە و بەرهەڵستێکی بەردەمم، تاپێمبکرێ لەسەر تێکۆشانی رۆشنبیرانەی بابەتانەی زانستانەی خۆم بڕۆم کە یەکێک لە بەرهەمەکانی ئەوە ئەم جۆرە سەمینارانەیە کە لە ئەورووپا، چ بۆ کورد و چ بۆ رۆژهەلاتی و چ بۆ ئەورووپایی پێکیدەهێنم. هەر لێرەدا زۆر بە پێویستی دەزانم سوپاسێکی گەرم پێشکێش بە رێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئەورووپا (سۆکسە SOKSE) بکەم کە ئەم سەمینارەی رێکخست و بەمە دەرفەتی رۆنکردنەوەی مەسەلەیەک لە مەسەلانەی رەخساند کە پێوەندییان بە پاشەڕۆژی کورد و کوردستانەوە هەیە. هەر لەم هەلەشدا

دەمەوێ سوپاسێکی یەکجار گەرمی بنکەی چاپەمەنیی ئازاد بکەم کە بە خەباتێکی بێوچان و لێبڕانێکی زۆر، بەرهەمی ئەم سەمینارانە و گەلێک بەرهەمی دیکەی رۆشنبیری دەخاتە بەردەم خوێنەرەوە، هیوام وایە لەم فەرمانە پیرۆزەدا سەرکەوتوو بێ.

بەشدارانی بەڕێزی سەمینار:

سەمیناری ئەمڕۆمان لە "دۆزی ناسیۆنالی کورد" دەدوێ و پێوەندیی بەو پێشنیازانەوە هەیە کە لەلایەن کورد و ناکوردەوە خراون و دەخرێنە بەردەم چارەسەرکردنی ئەم مەسەلەیە. جا بەپێی سروشتی باسەکە خۆی، ناچارم لە هەڵوێستی ئەو کۆمەڵ و رێبازە سیاسییانە بدوێم کە بەرەنگاری ئەم مەسەلەیە بوون و دەبن و هەوڵی چارەسەرکردنیان داوە و دەیدەن. لەبەر ئەوە وتارەکەم بابەتانە؛ واتە رەخنەگرانە دەبێ. ئەوانەی لەم سەمینارەدا دانیشتوون دەبێ بزانن کە مەبەستم لە باسکردنی هەڵوێستی رابوردوو، یان ئەمڕۆی هێندێک رێبازی سیاسی بەرامبەر دۆزی ناسیۆنالی کورد؛ تەنێ بۆ خزمەتی زانست و گەیشتنە راستییە، نەک پاشقول گرتن لەم و لەو. بەتەواویش دڵنیام لەوەی لە هەرجێیەک دڵڕاگرتنی نابابەتانە و پێدا هەڵدانی ناشایستانە هەبوو، ئەوا زانست لەو جێیە بار دەکات و مەسەلەکەش دەبێتە قوربانی ماستاوکردن و دووڕوویی و هیواشم وایە هەموو لایەکمان لەوە بەدوورین. جارێکی دی سوپاستان دەکەم.

٢- چوونە نێوباس

رێکخراوە سیاسییەکانی کوردستان؛ هەروەها گەلێک لە رۆناکبیرانی کورد و تەنانەت ناکوردیش، لەم دە ساڵەی دواییەدا، واتە: لەپاش هەرەسهێنانی شۆرشی ئەیلوولەوە لە ٢٦ ی مارتی ١٩٧٥ دا، کەوتوونەتە وتووێژ و دەمەتەقێ لە بارەی دیاریکردنی ئەو پەڕی ئامانجی داخوازییەکانی بزووتنەوەی رزگاریخوازانەی ئەمڕۆی کوردەوە. ئەم پارت و کۆمەڵە سیاسییانە، هەروەها ئەم رۆشنبیرانە، هێشتا لەنێو خۆیاندا لەسەر مەسەلەی باسکراو نەگەیشتوونەتە

یەک بڕیار. هێندێکیان دەبێژن: کورد دەبێ لە داخوازییەکانی شۆڕشی ئەیلوول لانەدات و هەر وەکو جاران داوای "ئۆتۆنۆمی" بکات لە سنووری ئەو دەوڵەتانەدا کە کوردستان بەستراوە پێیانەوە؛ بەڵام ئەو ئۆتۆنۆمییە کە ئەمجارە داوا دەکرێ، دەبێ "ئۆتۆنۆمییەکی راستەقینە" بێ. هێندێکیشیان دەڵێن: بە تاقیکردنەوە دەرکەوتووە کە "ئۆتۆنۆمی" بەکاری کورد نایەت، لەبەر ئەوە دەبێ کورد یەکسەر بۆ "کوردستانێکی سەربەخۆ" هەوڵ بدات. هاوبیرانی قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزمیش کە بیرەکەیان بۆ یەکەمین جار لەکۆتایی پەنجاکاندا لە "کۆمەڵەی کاژیک" و دوای ئەوەش لە نێوەڕاستی هەفتاکاندا لە چارچێوەی "پارتی سۆسیالیستی کورد" (پاسۆک)دا خۆی رێکخست، هەر وەک جاران؛ داوای مافی بڕیاری چارەنووس دەکەن بۆ نەتەوەی کورد، و دەڵێن ئەو بڕیارە کە لەلایەن نەتەوەی کوردەوە دەدرێ، دەبێ "لە ئازادیدا و بۆ ئازادی" بدرێ. وا ئێمە لێرەدا دەمەتەقێیەک لەگەڵ ئەم بیروڕایانە دەکەین.

٣- سەرنجێکی مێژوویی/کوردستان و بیری سەربەخۆیی

هەوڵدان بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردیی ناسیۆنالی سەربەخۆ، وەنەبێ داخوازییەکی تازەی هێندێک لە رۆناکبیرانی ئەم سەردەمەی کورد، یان هێندێک لە رێکخراوە سیاسییەکانی ئەمڕۆی کورد بێ. بەڵکو ئاواتێکی یەکجار کۆنە. وەک لە وتاری "بیری نەتەوەییی کوردی"دا باسمکرد کە لە سالی پێشوودا هەر لێرە لە ستۆکهۆڵم دام (١)، بەڵگەی مێژوویی هەیە بۆ ئەوەی کە بیری دامەزراندنی دەوڵەتێکی ناسیۆنال لە کوردستاندا بەلایەنی کەمەوە لە سەدەی شانزەیەمدا بوویێ. لەو وتارەدا رۆنم کردەوە کە بوونی ئەم بیرە لەنێو کورددا؛ بووە بەهۆی ئەوەی کە کاربەدەستانی دەوڵەتی عوسمانی بکەونە خۆیان و بەپێی پایەی تێگەیشتنی کۆمەڵانی خەڵکی ئەو سەردەمە؛ بە دەستاوێژ (وسائل)ی ئاینییەوە بەربەرەکانێی ئەم بیری "جیابوونەوە خوازی"یە بکەن. یەکێک لەم دەستاوێژانە ئەو دۆگما ئاینییە بووە کەمفتی ترک خواجە سەعدەددین (١٥٣٧-١٥٩٩) لە کتێبەکەیدا "تاج التواریخ" دەیگێڕێتەوە و

دەبێژێ "پێغەمبەری ئیسلام دۆعای لە کورد کردووە کە هیچ کاتێک یەکنەگرن، چۆنکە یەکبوونی کورد دەبێتە هۆی تێکدانی هەموو جیهان (٢) و هەر لەبەر ئەوەشە کە کورد لەوساکەوە و تا ئێستاش نەیانتوانیوە دەوڵەتی مەزن و فەرمانڕەواییی گەورە دابمەزرێنن" (٣). بێجگە لەوەش گوتم بیرکەرەوەی گەورەی کورد ئەحمەدی خانی (١٦٥١/١٦٥. - ١٧.٦) لە سەتەی هەڤدەیەمدا، بەکردەوە، خەڵکی هانداوە بۆ تێکۆشان لەپێناوی سەربەخۆییی کوردستاندا و داوای لە کورد کردووە کە ناکۆکی و دووبەرەکی نێو خۆیی بخەنە ئەولاوە و لەژێر سایەی شایەکی کوردا یەکبگرن و خۆیان لە ژێردەستەیەتیی ترک و عەجەم رزگار بکەن و دەوڵەتێکی کوردیی سەربەخۆ یان دروست بکەن. سەردارانی کوردی وەک جونبولات پاشا و میرەکانی موکریان و ئەردەلان و بابان و سۆران و بادینان لە سەتەکانی ١٧ و ١٨ و ١٩ دا بەرامبەر دەوڵەتی عوسمانی و قاجار بەرگرییان لە خۆیان کردووە؛ بۆ ئەوەی وڵاتەکەیان "نیوە سەربەخۆ" بمێنێتەوە و بەجارێ نەکەوێتە ژێر چنگی عوسمانی و سەفەوی و قاجارەوە. بەدرخان پاشا (١٨.٢-١٨٦٧)ی میری بۆتان لە نیوەی یەکەمی سەتەی رابوردوودا لەشکری گەورەی دروستکردووە و دراوی بەنێوی خۆیەوە لێداوە و بانگی یەکێتیی هەموو کوردستانی داوە. شێخ عوبێدوڵڵای نیری لە ساڵی ١٨٨١/١٨٨. دا لەرێگەی رێکخستنی هێزێکی سوپاییەوە ویستویەتی کوردستان بکات بەیەک. شاعیران و رۆناکبیرانی سەتەی نۆزدە، وەک حاجی قادری کۆیی (١٨١٥-١٨٩٢) و شێخ رەزای تاڵەبانی (١٨٣٧-١٩.٩) و کوردی (١٨١٢-١٨٥١؟) و.. هتد. بە هۆنراوەکانیان، کەمو زۆر، خزمەتی بیری سەربەخۆییی کوردستانیان کردووە. لەکۆتاییی سەتەی نۆزدە و سەرەتای سەتەی بیستەمدا هەتا هەڵگیرسانی جەنگی جیهانیی یەکەم، شۆرشگێرانی کوردی وەک مەلا سەلیمی خێزانی و عەبدولسەلامی بارزانی بیری سەربەخۆییی کوردستانیان لە مێشکدا بووە. کۆمەڵە کوردییەکانی ئەو سەردەمە، وەک "عەزمی قەومی" و "هێڤی" و "تەعالی و تەرەقیی کوردستان" و "تەشکیلاتی ئیجتماعیە" و کۆمەڵەی "میللەتی کورد" و.. هتد لەرێی رێکخستنی سیاسییەوە و بەپشتگیریی

نوێنەرانی سەرکردەیەتیی کلاسیکی کورد، بۆ دروستکردنی دەوڵەتێکی کوردیی سەربەخۆ تێکۆشاون و بۆ ئەمەش هەوڵی دۆزینەوەی هاوکار و هاوپەیمانیان داوە. لەپێشدا لەڕێی وتووێژەوە لەگەڵ قەیسەرەکانی رووسیا، ئەوجا پاش شۆڕشی ئۆکتۆبەر (١٩١٧) و شکانی دوڵەتی عوسمانییش لە ١٩١٨ دا، لەگەڵ هێزی سەرکەوتووی سوێندخۆران رێککەوتوون و توانیویانە لە ١٩٢٠ دا مافی کورد لە پەیمانی سیڤردا بەسەر سوێندخۆراندا بسەپێنن؛ ئەو پەیمانەی لە ماددەی ٦٢-٦٤ دا رێی بۆ کوردستانێکی سەربەخۆ خۆشکردووە. دوای بەستنی پەیمانی لۆزان لە ١٩٢٣ دا و پاشگەزبوونەوەی سوێندخۆران لە بەڵێنی خۆیان و دابەشکردنی کوردستان بەزۆر بە سەر پێنج دەوڵەتدا، ناسیۆنالیستەکانی کورد بە راپەڕینی چەکدارانەی خۆیان؛ ئەوەیان دەربڕیوە کە کوردستانێکی سەربەخۆیان دەوێ و هەر لەو پێناوەدا و لە سنووری سیاسیی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستاندا شۆڕشی خوێنینیان هەڵگیرساندووە و قوربانییەکی یەکجار زۆریان داوە. ئەو شۆڕشانەی لە بیستەکان و سییەکاندا بە سەرۆکایەتیی شێخ سەعیدی پالۆ و شێخ عەبدولقادری شەمزینی و شێخ مەحموودی پەرزنجی و قەدەم خێر و سەردار رەشید و سمایل خانی سمکۆ و ئیحسان نووری و سەیید رەزا و قۆچگیری و بارزانییەکان روویان داوە و تەنانەت ئەو بزووتنەوانەی لەماوەی جەنگی جیهانیی دووەمدا سەریان هەڵداوە؛ هەموو بۆ سەربەخۆییی کوردستان بوون. ئەم بیری سەربەخۆییەی کوردستان بڕبڕەی پشتی بیر و ستراتیژیی سەرکردەیەتیی کلاسیکی کورد بوو. گەورەترین سەرکردەی کلاسیکی کورد لە ماوەی جەنگی جیهانیی دووەمدا؛ بەهەشتی قازی محەممەد (١٨٩٣-١٩٤٧/٣/٣١) بوو کە بۆ سەربەخۆییی کوردستان تێدەکۆشا. ئەوانەی باوەڕ بەم قسەیە ناکەن، فەرموو با بچن دوا وتاری بەهەشتی قازی محەممەد بخوێننەوە؛ تا تێبگەن کە قازی محەممەد هەر مەهاباد و بۆکان و سنە و کرماشانی بە کوردستان نەدەزانی، بەڵکو سەربەخۆییی و یەکگرتنی هەموو کوردستانی لە خەیاڵدا بوو. کە مەڵبەندی کاری قازی محەممەد لەلایەن سوپای فارسەوە لە ١٩٤٦/١٢/٢٧ دا گیرا، کاربەدەستانی فارس نەخشەیەکیان لە ژوورەکەی دەرهێنا کە قازی هەڵیواسیی بوو بە ژوور

سەری خۆیدا، ئەو نەخشەیە نەخشەی هەموو کوردستان بوو. ئەم هەواڵە یەکێک لە سەرکردەکانی سوپای ئێران کە ناوی نەجەفقولی پسیان بووە و خۆی لە پەلاماردانی مەهاباددا بەشدار بووە، دەیگێڕێتەوە و نەخشەکەش پیشان دەدات (٤). بەڵێ کۆماری کوردستان لای قازی محەممەد و کوردی ئەو سەردەمە "کۆمارێکی ئۆتۆنۆمی" نەبووە. ئەم دروشمەی کە ئەوەتە بە دەستمەوەیە بە ئاشکرا دەری دەخات کە ناوی ڕەسمی "کۆماری کوردستان" "دەوڵەتی جمهوری کوردستان" بووە (٥) نەک "کۆماری مەهاباد". شایانی باسە کە سەرکردەیەتیی کلاسیکی کورد لە هەڵگرتنی ئەم ستراتیژەدا بەتەنێ نەبوو، بەڵکو هوردە بۆرژوای ڕۆشنبیری کوردیش، بە ناسیۆنالیست و مارکسیستییەوە؛ تا کۆتایی جەنگی جیهانیی دووەم پشتگیریی سەرکردەیەتیی دەستەی کلاسیکی کوردی دەکرد بۆ گەیشتن بە سەربەخۆیی کوردستان. گۆڤاری "نیشتمان" کە زمانی حاڵی "کۆمەڵەی ژ.ک (ژێکاف)" بوو، ئەو کۆمەڵەیەی کە لە ساڵی ١٩٤٢ دا لەلایەن هوردە بۆرژوای ڕۆشنبیری ناسیۆنالیستی کوردەوە دامەزرابوو؛ لەبارەی ئامانجی "ژێکاف"ەوە دەبێژێ: (٦)

"کۆمەڵەی ژ.ک بە پێچەوانەی هەمو بەرهەڵست و قۆرت و چەڵەمەییکی وەکو دوژمنایەتیی خۆ بە خۆ، دووبەرەکی و خۆ خۆری، پولپەرستی و بێگانە دۆستی کە لە ڕێگای پێشکەوتن وە سەرکەوتنی کوردا هەیە؛ بەهەمو هێز و توانای خۆی تێئەکۆشێت تا زنجیر و کەلەمەی دیلی و ژێردەستی لە ئەستۆی نەتەوەی کورد دامالێ و لەم کوردستانە لەتو کوتەی ئێستا کوردستانێکی گەورە و ڕێکوپێک بێنێتە بەرهەم کە هەموو کوردێک بە سەربەستی تیا بژیت."

"سەربەخۆیی کوردستان" بەشێک بوو لە پرۆگرامی حیزبی کۆمۆنیستی کوردستانی عێراق" کە بە "حیزبی شۆڕش" ناوی ڕۆیبوو، هەروەها بوو بە ئامانجی ئەو "بەرە" (جبهة) یەی کە لەم حیزبەوە هەڵقولی بە ناوی "حیزبی کۆمۆنیستی عێراق" / کۆمەڵی "وحدة النضال" (= یەکێتیی تێکۆشین) یش

کە لە ساڵی ١٩٤٤ دا دامەزرا. ئەویش هەر "سەربەخۆیی کوردستان"ی کردبوو بە ستراتیژی دووری خۆی. گۆڤاری "یەکێتیی تێکۆشین" کە زمانی حاڵی ئەم "لقی کورد" ە بوو؛ لە ژمارە (٣)ی ساڵی (١) دا، واتە لە بەهاری ساڵی ١٩٤٥ دا دەبێژێ: ئەوانەی مسئەلەی کورد تأیید بکەن جهودمان لەگەڵ یان توحید ئەکەین وە ئەمانەی ضدی مسئەلەی کورد بن بە چاونکی دوژمنانە تەماشیان ئەکەین - چی لە کورد وە چی لە غیریِ کورد - و ضد یان هەول ئەدەین»... "ایمە هەر ایشیکمان کردبیت وە هەر ایشیک بکەین پیشی هەمو شتێک تەماشای مصلحەتی نیشتمانی کوردستانو مللەتی کوردمان کردوە وە ئەکەین لەژێر روناکی ضروفی واقعی کورد و عالمی، چونکە ایمە پیش هەمو شتیک نیشتمان پەروەری کوردین، و حزبی سەربەخۆیی وآزادی نیشتمانی کوردستانین... ایتر بابو بەرزی وولاتی کورد و شاری مللەتی کورد و شاری مللەتی کورد بکەوینە تی کوشین! «لجنەی مرکزی لقی کورد»

بەکورتی؛ هەموو ئەو کۆمەڵە کوردییانەی کە هوردە بۆرژوای رۆشنبیری کورد دایمەزراندوون، هەر لە جەنگی جیهانیی یەکەمەوە تا کۆتاییی جەنگی جیهانیی دووەم، وەک حیزبی "سەربەخۆییی کوردستان" و حیزبی "خۆیبوون" و کۆمەڵەی "زەردەشت" و کۆمەڵەی "برایی" و کۆمەڵەی "یەکێتی" و کۆمەڵەی "دارکەر" و کۆمەڵەی "پشتیوانی" و کۆمەڵەی "پێشکەوتن" و کۆمەڵەی "هیوا" و کۆمەڵەی "ژ.ک" و.. هتد، کەموزۆر، بۆ "سەربەخۆییی کوردستان" تێکۆشاون. دیارە، وەک لەمەوبەر گوتمان، بە سەرکردەیەتیی رێبەرانی کلاسیکی کورد. چونکە دەستەی هوردە بۆرژوای رۆشنبیری کورد ئەو دەمە نە بەچەندایەتی و نە بە چۆنایەتی ئەوەی لە باردا نە بوو کە بتوانێ سەرکردەیەتیی بزووتنەوەی ناسیۆنالیستانەی کورد بخاتە ژێر دەستی خۆی و ئەمەشم لە سەمیناری "بیری نەتەوەیی کوردی"دا رۆن کردووەتەوە و بەشدارانی بەرێز دەکارن بگەرێنەوە سەری.

٤- کورد و بیری ئۆتۆنۆمی

بیری "ئۆتۆنۆمی"، یان وەک فارسەکان دەبێژن "خودمختاری"، یان وەک عەرەبەکان دەبێژن "الحكم الذاتي"، - ترکەکان جارێ نەگەیشتوونەتە باسی "ئۆتونومی" (پێکەنینی ئامادەبووان) -ئەم بیرە لە رۆژهەڵاتدا، بەڵام بە جۆرێکی تایبەتی لە سەتەی رابوردوودا، بووە.

ترکە عوسمانییەکان کاتی خۆی بە دیانەکانی بولگارستان جۆرە مافێکی "بەڕێوەبەرێتیی خۆیی" (الادارة الذاتية) یان دابوو، کە بەمەیان دەگوت "ویلایەتی مومتازەی رۆم ئێلی شەرقی". هەروەها کە دەستووورە بنچینەییەکەی ئێران (قانون مشروطە)یش لە ساڵی ١٩٠٦ دا دەرچوو، جۆرە مافێکی بەڕێوەبەرێتیی خۆیی لەژێر نێوی "قانون ايالت وولايت"دا دەستنیشان کردبوو، کە هیچ کاتێک نەخرایە کار. ئەوەی راستی بێ؛ ئەم "بەڕێوەبەرێتیی خۆیی"یە؛ نە لە سنووری دەوڵەتی عوسمانی، و نە لە سنووری ئیمپراتۆرێتیی قاجاری دا؛ مانا و نێوەرۆکێکی ناسیۆنالی نەبووە. هیچ نێوچەیەک مافی بەڕێوەبەرێتیی خۆیی لەسەر بنچینەی "ناسیۆنالیتەیی" پێنەدرابوو. مەسەلەی ئۆتۆنۆمی لە رۆژهەڵاتی نێزیکدا بۆ یەکەمجار لە کۆنگرەی راپەڕینی ئیسلامی (مؤتمر النهضة الاسلامية)دا باسکرا کە لە مەککە بە سەرۆکایەتیی زانای ئیسلام عەبدولرەحمانی کەواکیبی (١٨٤٩ - ١٩٠٣) -کە ئەویش خۆی مەلایەکی کورد بوو- لە ساڵی ١٨٩٩ دا بەسترا. کۆنگرە داوای لە حکوومەتی عوسمانی کرد کە "چەشنە سەربەخۆییەکی جۆری لە بەڕێوەبەرەێتیدا بدا بە هەموو ئەو گەلانەی لە دەوڵەتی عوسمانیدا دەژیان، بەمەرجێک کە بگونجێ لەگەڵ رەوشتو خوو وسروشتی وڵاتەکەی خۆیان، وەک میرنشینەکانی ئەڵمانیا و ویلایەتەکانی ئەمەریکا و کۆلۆنییەکانی بەریتانیا و رووسیا" (٨). لێرەدا بە ئاشکرا دەبینین کە ئەم داخوازییەی "کۆنگرەی راپەڕینی ئیسلامی" چاو لێکەرییەکی دۆخ و باری سیاسیی دەوڵەتانی رۆژاوا بووە. هەروەها لە دەستووری بنچینەیی ئێراندا؛ هەرچەندە باسی "ايالت

وولایەت" هەبوو، بەڵام باسی کورد یان ئازەری یان بلووچ یان فارس یان ترکمان نەهاتبووە پێشەوە. ئەو بەندانەی کە لە "دەستووری بنچینەییی ئێران"دا سەر بە مەسەلەی "ایالت وولایت"ن ئەمانەی خوارەوەن:

"بەندی نەوەت: لە هەموو وڵاتی لە چاوێنی بەدووری (ئێران)دا ئەنجومەنی ئەیالەتی وویلایەتی بەپێی نەریتنامەی تایبەتی دروستدەبێ و دەستوورە بنچینەییەکانی ئەو ئەنجومەنانە بەم پێیەی خوارەوە دەبێ:

بەندی نەوەتو یەک: ئەندامەکانی ئەنجومەنە ئەیالەتی و ویلایەتییەکان راستەوخۆ لەلایەن دانیشتووانەوە هەڵ دەبژێررێن، بەپێی نەریتنامەکانی ئەو ئەنجومەنە ئەیالەتی و ویلایەتییانە.

بەندی نەوەتو دوو: ئەنجومەنە ئەیالەتی وویلایەتییەکان دەسەلاتی چاودێریی تەواویان هەیە لەو ریفۆرمانەدا کە سەر بە سووتی گشتین، ئەمەش لە سنووری دەستوورە بڕیار لەسەر دراوەکاندا دەبێ.

بەندی نەوەتو سێ: وێنەیەکی هەموو جۆرە مەسرەف و داهاتێکی ئەیالەت و ویلایەتەکان لەلایەن ئەنجومەنە ئەیالەتی وویلایەتییەکانەوە چاپ و بلاو دەکرێتەوە".

وەک دەبینین لەم بەندانەدا باسی گەل و زمان و تایبەتکارە ناسیۆنالەکان نەکراون.

بیری "ئۆتۆنۆمی" لەسەر بنچینەی خۆبەرێوەبردنی گەلێکی خاوەن زمانێکی تایبەتی و کولتوورێکی تایبەتی و دانیشتووی هەرێمێکی تایبەتی، لە کاروباری نێوخۆیی خۆیدا؛ بۆ یەکەمین جار لە کوردستاندا، و بگرە لە رۆژهەلاتی نێزیکدا، لەلایەن کۆلۆنیالیستەکانی بەریتانیاوە داهات کە لەپاش جەنگی جیهانیی یەکەم پێیان نایە بەشێک لە کوردستانی عوسمانییەوە و سەبارەت بە هەلومەرجی ناوچەکە و بەرژەوەندیی ئابووریی خۆیان بیری ئۆتۆنۆمییان هێنایە کایەوە؛ بۆ ئەوەی بەرەنگاریی بیری دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردیی سەربەخۆی پێبکەن. چۆنکە هاتنە کایەی دەوڵەتێکی

سەربەخۆی کورد؛ سووتی ئەوانی تێدا نەبوو، بەتایبەتی دەوڵەتێکی کورد بە سەرۆکایەتیی پیاوێکی وەک شێخ مەحموودی بەرزنجی (١٨٨٢-١٩/١٠/١٩٥٦) کە تەشی ڕێسی تەخت و تاجی بەریتانیا نەبوو، بە زیانی بەریتانیا و بەرەی کۆلۆنیالیستەکان تەواو دەبوو. هەر لەبەر ئەوە بوو، لەکاتێکدا کە ئینگلیزەکان شێخ مەحموودیان لە ١٩١٨/١٢/١ دا بە "فەرماندار"ی خوارووی کوردستان بەرەسمی دەناسی، کەچی چوون فەیسەڵێکیشیان لە سووریاوە هێنا و لە ١٩٢١/٨/٢٢ دا، واتە هەر لەکاتی ماندانی (انتدابی) خۆیاندا کردیان بە مەلیک بەسەر ئەو وڵاتەوە کە خۆیان پێیان دەگوت "میزۆپۆتامیا" (٩) و دوایی نێویان نا "عێراق" و لە ١٩٢٢/١٢/٢٤ دا بەزمی ئۆتۆنۆمییان بەبای گوێی کورددا دا. ئەمە لە کاتێکدا کە هێشتا پەیمانی سیڤر لە کایەدا بوو. بەپێی ئەو بەیاننامەیەی کە کۆلۆنیالیستەکانی بەریتانیا و هاوکارە عەرەبەکانیان لە بەغدا بڵاویان کردەوە، بەڵێنیان بە "دەستەی نەتەوەکان" (عصبة الامم) و کورد دا کە:

"حکوومەتی خاوەن شکۆی بەریتانیای گەورە و حکوومەتی عێراق دان بە مافی ئەو کوردانەدا دەنێن کە لە سنووری عێراقدا دەژین، کە حکوومەتێکی کوردیی تایبەتیی خۆیان لەو هەرێمانەدا دابمەزرێنن کە کورد زۆربەی زۆری دانیشتووەکانیان پێک دێنن. هەردووکیان هیوایان وایە، کە کەرتە جۆرجۆرەکانی کورد بە زووترین کات لە نێوخۆیاندا لەسەر شێوە و قەوارەی ئەو حکوومەتە ڕێکبکەون کە ئارەزوویانە و نوێنەرێکی ڕەسمیی خۆیان بۆ بەغدا بنێرن، تاکو پێوەندیی سیاسی و ئابووریی خۆیان لەگەڵ هەردوو حکوومەتی بەریتانیا و عێراقدا باسبکەن" (١٠).

بێگومان ئەم بەیانە درۆیەکی دڵخۆشکەرە بوو لە کاتی خۆیدا لەلایەن بەریتانیای گەورە و کاربەدەستانی عەرەبی عێراقەوە کە لە گەڵ کورددا کرا. هەر پاش لەکارخستنی پەیمانی سیڤر و ئیمزاکردنی پەیمانی لۆزان لە نێوان سوێندخۆران و ترکیای کەمالی دا (١٩٢٣)، بەریتانیا و عێراق هەموو جۆرە بەڵێن و پەیمانێکیان لە بارەی ئۆتۆنۆمیی خوارووی کوردستانەوە خستە

پشتگوێ و کە لە شوباتی ١٩٢٩ دا شەش نوێنەری کورد لە پەرلەمانی عێراقدا داوای "بەڕێوەبەرێتییەکی خۆیی" (الادارة الذاتیة) یان کرد، نوێنەرانی بەریتانیا و بەردەستە عەرەبەکانیان، هەردوولا، خۆیان کەڕ کرد لێی (١١).
جا وەک چۆن بەریتانیا، پاش ئیمزاکردنی پەیمانی سیڤر لە ١٩٢٠ دا و هەتا بەستنی پەیمانی لۆزان لە ١٩٢٣ دا زوڕنای ئۆتۆنۆمییان بۆ کورد لێدەدا، هەر ئاواش ژۆن ترکەکانی سەرکردەی دەوڵەتی لە جەنگدا شکاوی عوسمانی، هەر دەنگی دەهۆڵی ئۆتۆنۆمییان دەدا بەبای گوێی کورددا، و دەیانگوت کە ئامادەن "ئۆتۆنۆمییەکی بەرفراوان" (ویلایەتێکی مومتازە) بە کورد بدەن.
ئەنوەر پاشای سەرۆک وەزیرانی دەوڵەتی عوسمانی و سەرۆکی کۆمەڵی "اتحاد و ترقی" بە پەلە "لیژنەیەکی وەزیرانە"ی پێکەوە نابوو بۆ ئەوەی لەگەڵ نوێنەری کوردەکان بکەوێتە وتووێژ (١٢)؛ کە دیارە هەڵوێستی ژۆن ترکەکان و کاربەدەستانی ترکیا پاش پەیمانی لۆزان، نەک بەرامبەر مەسەلەی "ئۆتۆنۆمیی کوردستان"، بەڵکو بەرامبەر کورد بە گشتی، شتێکی ئاشکرایە و پێویست بە لێدوان ناکات.

لە پاش ڕەنگڕشتن و بزمار کوتکردنی سنووری ئەو دەوڵەتە دەستکردانەی کە پاش بەستنی پەیمانی لۆزان هاتنە کایەوە و کوردستانیان بەسەردا دابەشکرابوو، وەک ترکیای کەمالی و عێراقی فەیسەڵ و ئێرانی پەهلەوی و سووریا، زۆر و کەم؛ لە هێندێک لەم وڵاتانەدا، هەر کاتێک بزووتنەوەی کوردایەتی بەهێز ببوایە و باسی سەربەخۆیی کوردستان بهاتایەتە پێشەوە و کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان گوشاریان بۆ داگیرکەران بهێنایە، باسی "ئۆتۆنۆمی" دەهاتە کایەوە. ئەمەش هەمووی بە پرس و ڕا و پیلانی بەریتانیا وفەرەنسا بوو کەلە سووریا و لوبنان و ئێران و فەلەستین و میسردا دەستیان زۆر دەڕۆی و بەرژەوەندییان وای پێویست دەکرد کە سنووری ئەم دەوڵەتانە بپارێزن. بۆ وێنە لەکاتی دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە ٢٢ /١/١٩٤٦ دا بە سەرۆکایەتیی قازی محەممەد، کاربەدەستانی فارس لە تاران کەوتنە جرتوفرت و ڕێکخستنی پرۆژەیەکی "خودموختاری"، و ئەوەبوو قوام السلطنە ی سەرۆک وەزیرانی ئەو کاتەی ئێران، پاش پرس و ڕا بە بەرەی ڕۆژاوا و سۆڤێت، کەوتە باسی

"ئۆتۆنۆمی" بۆ کوردستان و ئازەربایجان. هەروەها ئەوەبوو باگیرۆف، سەرۆک وەزیرانی ئەو دەمەی کۆماری ئازربایجانی سۆڤیاتی، بەو وەفدە کوردەی گوتبوو کە لە مانگی نۆڤەمبەری ١٩٤٥ دا چووبوونە باکۆ بۆ وتووێژ: کە دەبێ جاری باسی "سەربەخۆیی کوردستان" نەکەن و بە "جۆرە مافێک" رازی بن لە سنووری کۆماری ئازربایجاندا کە ئەویش "کۆمارێکی ئۆتۆنۆمی" دەبێ (١٣)، ئەوجا کە رۆژی خۆی هات، سۆڤیێت پشتگیریی مەسەلەی سەربەخۆیی هەموو نەتەوەی کورد دەکات (١٤). هەروەها لە خوارووی کوردستاندا و لەپاش پەرەسەندنی شۆرشی بارزان کە لە ١٩٤١ەوە دەستیپێکرد و تا ١٩٤٥ درێژەی کێشا: سەرۆک وەزیرانی ئەو دەمەی عێراق نووری سەعید، کە بنکدار و باوەرپێکراوی بەریتانیا بوو لە عێراقدا؛ پرۆژەی "بەرێوەبەرێتییەکی خۆیی" (ادارة ذاتیة) بۆ "لیوا کوردەکانی عێراق" ئامادە کرد و ئینگلیزەکانیش کەوتنە ئامۆژگاری کردنی کورد کە بەم "بەرێوەبەرێتییە نێوخۆیی"یە رازی بن و جاری داوای "سەربەخۆیی کوردستان" نەکەن تا شەر دەبرێتەوە، کە رۆژی خۆی هات؛ ئەو کاتە بەریتانیا پشتگیریی کورد دەکات. هەروەها فەرەنسایییەکانیش لەکاتی جەنگی جیهانیی دووەمدا بەتەمای ئەوە بوون لە هێندێک ناوچەی کوردستانی سووریادا "بەرێوەبەرێتییەکی خۆیی" دابمەزرێنن، کە ئەوە بوو ئەو "هێلکە زێرینە" هەر نەکرا. جا لەبەر ئەوەی "ئۆتۆنۆمی"، یان "بەرێوەبەرێتیی خۆیی" تەنێ وەرامێکی داگیرکەرانی کوردستان بوو بەرامبەر بە داخوازیی "سەربەخۆیی کوردستان" و دەخرایە بەردەم لەکاتی بەهێزبوونی بزووتنەوەی کوردایەتی و مەترسیی تێکچوونی سنووری ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان بەشکردووە، دیارە هەر کاتێک ئەو مەترسییە نەمایە، یان کەم ببوایە، ئەوا مەسەلەی "ئۆتۆنۆمی" لەبیر دەبرایەوە. بۆ وێنە: لە ئێراندا؛ داردەستەی موسەددیق (مصدق) و شۆڤێنیستە فارسەکانی هاودەنگی موسەددیق؛ بەربەرەکانێی پرۆژەی قوام السلطنە یان کرد و لە پەرلەماندا دایانە دواوە (١٥). هەروەها وەزیرە عەرەبەکانی وەزارەتی نووری سەعیدیش پرۆژەکەی نووری سەعیدیان لە عێراق دایە دواوە (١٦). پاش برانەوەی جەنگی جیهانیی دووەم و پاش لێدانی بزووتنەوەی کوردایەتی بە رووخاندنی

کۆماری کوردستان و تێکشکاندنی شۆرشی بارزان و پێشێلکردنی بزووتنەوەی کوردایەتی لە ترکیا بە گێڕانی قەسابخانەی دێرسیم و کوژاندنەوەی شۆرشی کوردە عەلەوییەکان لە ١٩٣٨ / ١٩٣٩ دا لەرێی بەکارهێنانی "گازی ژەهراوییەوە" و تەسلیم کردنی رۆژاوای کوردستان بە عەرەبە ناسیۆنالیستەکانی سووریا لەلایەن کۆلۆنیالیستە فەرەنسایەکانەوە، ئەوجا باسی "ئۆتۆنۆمی" لەلایەن داگیرکەرانی کوردستانەوە بڕایەوە. بەلام کارەساتەکانی جەنگی جیهانیی دووەم کە بوون بە هۆی شەهید بوونی سەرکردەیەکی کلاسیکی گەورەی وەک قازی محەمەد و دەربەدەربوونی سەرکردەیەکی کلاسیکی گەورەی دیکەی وەک مستەفا بارزانی (١٩٠٩؟ -١٩٧٩/٣/١) و نەبوونی سەرکردەیەکی کلاسیکی وا لە مەیداندا کە بتوانێ جێی ئەو دوانە بگرێتەوە، رێی بۆ هوردە بۆرژوای رۆشنبیری کورد کردەوە؛ کە پتر بێتە سەر شانۆی سیاسەتی کوردایەتی و بە بانگاشەی چوونە ژێر ئالای سەرکردەیەتیی بارزانییەوە بکەوێتە چالاکی. جا هەرچەندە بارزانی لە ١٩٤٧ ەوە تا ١٩٥٨ لە سۆڤیێت پەنابەر بوو، و لەم ماوە دوور و درێژەدا هیچ پێوەندییەکی بەم رۆشنبیرانەوە نەمابوو، بەلام ئەمانە توانیان سووت لە نێو پایەی کۆمەلایەتیی بارزانی وەربگرن و بەنێوی وییەوە لەنێو خەلکدا بکەونە کار کە گوایە بارزانی سەرکردەی "پارتی دیمۆکراتی کورد"ە، ئەو حیزبەی کە لە ١٦ی ئابی ١٩٤٦ دا لەلایەن هوردە بۆرژوای رۆشنبیری کوردەوە دروستکرا. شایانی باسە کە کشانی لەشکری سۆڤیێت بەسەر بەشێک لە کوردستاندا لەکاتی جەنگی جیهانیی دووەمدا و دامەزراندنی کۆماری کوردستان، بە رەزامەندی، یان بە بێ دەنگیی سۆڤیێتەکان، شان بە شانی ئەو تاقیکردەنەوە تفت و تالانەی کە کورد لەگەل بەریتانیا و فەرەنسا و بەرەی رۆژاوادا هەیبوو؛ هەر لە جەنگی جیهانیی یەکەمەوە تا کۆتاییی دووەم؛ قورسایی و رێزێکی بۆ سۆڤیێت لە نێو کورددا دروستکردبوو. لەهەمان کاتدا نا هومێدییەکی زۆری لە دل و دەروونی کورددا بەرامبەر بە بەرەی رۆژاوا و بەتایبەتی بەریتانیا پەیدا کردبوو. هەروەها پێوەندیی رۆشنبیرانی کوردی ئەو سەردەمە، بەتایبەتی لە عێراق و ئێراندا، بە رۆشنبیرانی چەپ و مارکسیستی

عەرەب و فارسەوە؛ کۆمۆنیزمی بە رۆشنبیرانی کورد وەک "رەچەتەی رزگاری" ناساندبوو. هەموو ئەم هۆیانە و گەلێک هۆی دی کە لە کارەکانی دیکەمدا بە دوور و درێژی باسمکردوون، بوون بە هۆی ئەوەی هوردە بۆرژوای رۆشنبیری کورد بیری مارکسیێتی بکاتە ئیدۆلۆژیی خۆی، کە ئەوەتا تا ئەمڕۆش هەر وایە. جا لەبەر ئەوەی مارکسیستە عەرەب و فارس و ترکەکان؛ دژی بیری جیابوونەوەی کوردستان و دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد بوون، ئەوا یەکێک لە مەرجە پێویستەکانی نێزیک بوونەوەی هوردە بۆرژوای مارکسیستی بێهێزی بێجەماوەری کورد لە مارکسیستە عەرەب و ترک و فارسەکان ئەوەبوو، باسی سەربەخۆیی کوردستان بە هیچ جۆرێک نەکرێ، بەڵکو باسی مافی "هاونیشتمانیێتی" و ئەو پەڕەکەی "ئۆتۆنۆمی" بکرێ. بێجگە لەوەش باسی "ئۆتۆنۆمی" لەلایەن ئەو دەوڵەتانەوە کە کوردستانیان بەشکردووە؛ گیروگرفتی وا یەکجار گەورەی نەدەهێنانە بەردەم، وەک بیری سەربەخۆیی کوردستان دەیهێنایە پێشەوە. چۆنکە ئەو دەوڵەتانە؛ سەربەخۆیی کوردستانیان بە "ناپاکیی مەزن" (الخيانة العظمى) دەدایە قەڵەم، و بەپێی قانوون بە توندی سزایان دەدا. لە هەموو ئەمانەش بترازێ؛ هوردە بۆرژوای کورد -بە پێچەوانەی سەرکردەیەتیی کلاسیکەوە، کە جەماوەری رەشو ڕووتی کورد پشتگیری دەکرد؛ خۆی هیچ جەماوەرێکی لە کوردستاندا لە پشتەوە نەبوو. بێجگە لەوەش کە جەنگی جیهانیی دووەم برایەوە -وەک لەمەوبەر گوتم- سەرکردەیەکی کلاسیکی دەسەڵاتداری خاوەن جەماوەری وەک قازی محەمەد یان بارزانی چنگ نەدەکەوت کە هوردە بۆرژوای رۆشنبیر خۆی بخاتە پاڵی. لەبەر ئەوە هوردە بۆرژوای کورد ناچار بوو ستراتیژی خۆی بگۆڕێ و لە "سەربەخۆیی کوردستان"ەوە بیکاتە "ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان".

بە کورتی؛ پاش تەواو بوونی جەنگی جیهانیی دووەم؛ دروشمی "ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان" لە دروشمێکی رەشە خەڵەتێنی کاتیی داگیرکەرانی کوردستانەوە، بوو بە دروشمێکی هەمیشەیی هوردە بۆرژوای رۆشنبیری مارکسیستی کورد. ئەوجا دروشمی هوردە بۆرژوای مارکسیستی کورد و دروشمی حیزبە کۆمۆنیستەکانی ئەو وڵاتانەی کوردستانیان بەشکردووە؛ بە تەواوی وەک

درۆشمە فریودەرە کاتییەکەی کۆلۆنیالیستە ئەوروپاییەکان و درۆشمی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستانی لێهات؛ واتە بوو بە درۆشمی "پاراستنی یەکێتیی نیشتمانی"ی ئەو وڵاتانەی کوردستان نووسێنراوە پێیانەوە، کە ئەنجامی ئەمەش بەربەرەکانێی "جیابوونەوە خوازی" بوو. بەکورتی درۆشمی هوردە بۆرژوای کورد بوو بە "پاراستنی یەکێتیی نیشتمانیی عێراق و ئێران و ترکیا و سووریا و ... هتد". هێندێ جاریش هوردە بۆرژوای کورد گەلێک پەرگیرتر و خەستتر لە کۆمۆنیستە عەرەب و ترک و فارسەکان و گەلێک توندتر و شێتانە تر لە داگیرکەرانی کوردستان دژی ئەو کوردانە دەوەستایەوە کە باسی سەربەخۆیی کوردستانیان دەکرد، و بەنێوی بەربەرەکانێی "جیابوونەوە خوازی"یەوە دوژمنایەتی دەکردن و دەکەوتە خراپەکاری لەگەڵیان و تەنانەت جاسووسیکردن بە سەریانەوە؛ و ئەم دژایەتیکردنی "جیابوونەوە خوازی"یەش لە پرۆگرامی حیزبەکەیاندا دەیاننووسی و لە رۆژنامەکانیاندا بە ئاشکرا بڵاویان دەکردەوە و بە بۆنە و بێ بۆنە، باسیان دەکرد کە "جیابوونەوە خواز" نین و "یەکێتی"ی ئەو دەوڵەتانەیان دەوێ کە کوردستانیان بەشکردووە. بۆ وێنە لە مانگی ئابی ١٩٥٨دا مێشیل عەفلەقی سکرتێری گشتیی پارتی بەعس و ئیبراهیم ئەحمەدی سکرتێری گشتیی پارتی دێمۆکراتی کوردستان لە تەلەفزیۆنی بەغدادا بەیەکگەیشتن، ئیبراهیم ئەحمەد بە زمانی عەرەبی گوتی:

"ئەو هاوبەشییەی رۆڵەکانی کورد و عەرەب هەڵیانبژاردووە، باوو باپیرانیشمان هەر هەڵیان بژاردووە، کاتێک لە چاخە جۆر جۆرەکانی مێژوودا پێکەوە وەستاون و بەرگرییان لەم وڵاتە (عێراق) کردووە... برا کوردەکانتان شانازی بە راپەڕینی ناسیۆنالیستانەی عەرەبەوە دەکەن لە خەباتە رزگاریخوازانەکەیدا و دڵنیاشن هەر هەنگاوێک کە عەرەب بینێ بەرەو یەکگرتن، یان یەکێتیی عەرەبی و گەشە پێدانی هێزی عەرەب، دەبێتە خێر و بێر و دەرزێ بەسەر کورددا". (تەماشای رۆژنامەی "الجمهورية" ی بەغدا بکە، ساڵی یەکەم، ژمارە (١٣)، هەینی ١١ی ئابی ١٩٥٨.

پرۆگرامی پارتی کە لە کۆنگرەی چارەمی حیزبدا کە لە ٦ی تشرینی یەکەمی

١٩٥٩ دا لە بەغداد بەسترا، لە مادده (٦)ی بەندی (أ)ی دا دەبێژی:

"أ- بۆ بەهێزکردنی پێوەندیی پرایانە و دۆستانە لە نێوان هەردوو گەلی عەرەب و کورد و هەموو کەمایەتییە ناسیۆنالەکانی وەک ئاسووری و ترکمان و ئەوانی دیدا تێدەکۆشین، هەروەها بۆ بەهێزکردنی یەکێتیی نیشتمانی تێدەکۆشین و کار بۆ فراوانکردنی مافە ناسیۆنالەکانی گەلی کورد دەکەین لەسەر بنچینەی ئۆتۆنۆمی لە چارچێوەی یەکێتیی عێراقی و جێگیرکردنیدا لە دەستووری هەمیشەیی و بەربەرەکانێی بیروڕای شۆڤێنیانە و کۆسمۆپۆلیتییانە و جیابوونەوە خوازانە (دەکەین)".

هەروەها لایەنگرانی جەلال تالەبانی، پاش جیابوونەوەیان لە سەرکردەیەتیی بارزانی لە ١٩٦٤ دا و لەو کۆبوونەوەیەدا کە بە "کۆنگرەی شەشەمی پارتی" نێونرا و لە کۆتاییی مارتی ١٩٦٥ دا سازکرا، پرۆگرام و پێڕۆیەکی نێوخۆییان دەرکرد، لە برگەی دووەمی بەندی چوارەمیدا دەبێژی:

"٢- بەهێزکردنی خەباتی عەرەبی-کوردی لەسەر بنچینەی پێوەلکانی هێزە پێشکەوتنخوازە عەرەبییەکان و کوردییەکان لە چارچێوەی بەرەیەکی یەکگرتوودا، لەگەڵ بەربەرەکانێی جیابوونەوە خوازانە و پێوە نووسێنەرانە".

شایانی باسە کە لەو پرۆگرامەی پارتیدا کە لە کۆنگرەی شەشەمی حیزب لە ١٩٦٤ دا بڕیاری لەسەر دراوە، هەروەها لەو پرۆگرامەدا کە لە کۆنگرەی هەشتەمی حیزب لە ١٩٧٠ دا بڕیاری لەسەر دراوە، باسی "یەکێتیی نیشتمانیی عێراق"ی تێدایە، بەڵام وشەی "بەربەرەکانێی جیابوونەوە خوازی" تێدا نابینری. ئەمەش لەبەر ئەوە بوو چینی هوردە بۆرژوای مارکسیستی کورد بە سەرۆکایەتیی تالەبانی پاش ئەوەی لە ١٩٦٤ بەو لاوە لە نێو پارتیدا دەسەڵاتیان کەمبووەوە، پارتی کەوتبووە ژێر رکێفی بارزانی و لایەنگرەکانییەوە. دیسانەوە ئەمەش بەڵگەیەکە بۆ ئەوەی کە سەرکردەیەتیی کلاسیکی کورد؛ ستراتیژی خۆی واتە "سەربەخۆییی کوردستان"ی هەر بەسەر زاری گۆڕیبوو، نەک لە کانی دڵەوە، ئەگەرچی بە ناچاری، لە دەمەدەمی

کۆتایی جەنگی جیهانیی دووەمەوە و، لەبەر خاتری پێکەوە کارکردن لەگەڵ هوردە بۆرژوای رۆشنبیری مارکسیستی کورد و رەچاو گرتنی هەلومەرجی جیهانیدا، بە ئاشکرا باسی سەربەخۆیی کوردستانی نەدەکرد.

جا هەرچەندە دەستەی هوردە بۆرژوای کورد، بەوپەڕی تیژی و زۆر بە گەرمییەوە؛ دژی "جیابوونەوە خوازی" دەوەستا، بەڵام هێشتا هەر لە تۆمەتی "جیابوونەوە خوازی"، چ لەلایەن چەپییەکانی عەرەب و ترک و فارسەوە، و چ لەلایەن داگیرکەرانی کوردستانەوە؛ رزگاری نەدەبوو. ئەم "تۆمەتە"، بەتایبەتی لە دەورانی قاسمدا، زوو زوو دەخرایە پاڵ هوردە بۆرژوای کوردی سەر بە "پارتی دیمۆکراتی کوردستان" و "گوناهبار" دەکرا بەوەی گوایە دەیەوێ "دەوڵەتێک بە یارمەتیی ئەمریکا دابمەزرێنێ". رۆژنامەی "اتحاد الشعب" زمانی حاڵی پارتی کۆمۆنیستی عێراق لە ١١ی مایسی ١٩٥٩ دا دەینووسی: "دەزگەکانی پەیمانی بەغدا بە سەرۆکایەتیی ئیمپریالیستە ئەمریکاییەکان کەوتوونەتە چالاکی بۆ ئامادەکردنی کەینوبەین و دەستدرێژکردنە سەرکۆمارە ساوا پاڵەوانەکەمان و جارێکی دی پەنایان بردووەتە بەر قاو داخستن و نۆکەر کرین و چەک و پارە دابەشکردن و دامەزراندنی بنکە بۆ کۆبوونەوەی دار و دەستەی بە کرێگیراوو دەرەبەگە کوردەکان و ... هتد لە ژێر درۆشمی گوایە "حکوومەتی کوردی" دا و "ئامادەییی ئەمریکا بۆ یارمەتیدانی گەلی کورد بۆ وە دەستهێنانی سەربەخۆیی" و گوایە ئەو "مەترسییەی کە کۆماری عێراق بۆ پاشە رۆژی نەتەوەی کورد دروستیدەکات". لەپاش هەڵگیرساندنی شۆرشی ئەیلوولەوە لە ١١ی ئەیلوولی ١٩٦١ دا هەتا هەرەسهێنانی شۆرش لە ٢٦ ی مارتی ١٩٧٥ دا درۆشمی هوردە بۆرژوای کورد بەربەرەکانێی بیری سەربەخۆیی کوردستان بوو.

لە ساڵی ١٩٦٣ دا و کاتێک جەلال تاڵەبانی چوو بۆ میسر بۆ هاوبەشیکردن لە کۆنگرەی "یەکێتیی عەرەبی" دا کە لە نوێنەرانی عێراق و میسر و سووریا پێکهاتبوو، و لە قاهیرە بەسترا. مام جەلال لە بیرخەرەوەیەکدا کە لە ١٩٦٣/٤/٨ دا دابووی بە کۆنگرەکە، لە پاڵ باسکردنی مەسەلەی کورددا،

گوتبـووی ئەو مافـەی دەدرێ بە کورد دەبێ جۆرێک بێ کە رێی "مەترسیی جیابوونەوەی کورد" بگرێ (١٧). بەلأم لەگەڵ ئەمەشدا مام جەلال لە تۆمەتی جیـابوونەوە خـوازی رزگـاری نەبوو بوو. سـەرنووسـەری رۆژنامـەی "الاهرام" مـحـەممد حـسـەنەین هەیکەل (محـمـد حسنين هيكل) لە ژمـارەی رۆژی ١٩٦٣/٦/٢٨ی ئەم رۆژنامەیەدا نووسیبووی":

"... هێندەی کارەکە پێوەندیی بە هەڵوێستی کۆماری یەکگرتووی عەرەبەوە هەیە بەرامـبەر مـەسـەلەکـە (مەسەلەی کـورد)، ئەوا جەمـال عـەبدولناسر رەئیی خۆی بۆ جـەلال تالەبانی ئاشکرا کـرد و گـوتی: "حـەز دەکـەم بـەر لە هەمـوو شتێک پێتبڵێم، کەوا ئەز دژی هەموو جۆرە کردارێکی جیابوونەوە خوازانەم لە هەر نیشـتـمانێکی عـەرەبدا بێ، و کۆماری یەکگرتووی عـەرەب بەربەرەکانێی هەموو جۆرە رێبازێکی لەم بابەتە دەکات، ئەوجا هەڵ و مـەرج هەرچی چۆنێک دەبێت با ببێت".

پرۆگرامی دەستەی لایەنگرانی تاڵەبانیی سالی ١٩٦٧ مان باسکرد کە ئاشکرا دژی "جـیـابوونەوە خـوازی" دەدوێ. ئەوجـا دەبێ بزانین کـە بەربەرەکـانێی مـەسـەلەی "جـیـابوونـەوە خوازی" لەلایەن ئەم دەسـتـەیەوە لەپاش هاتنەوە سـەر کاری بەعسییـەکان لە ١٩٦٨ دا و پێکـەوە کـارکـردنی هەردوو لایان لە دژی شۆرشی ئەیلوول بە سـەرکردەیەتیی بارزانی، گـەیشتـە هەندازەیەک تامی تێدا نەما. پاش ئەوەی رژێمی بەعس ئیـجـازەی رۆژنامـەیەکی بە زمانی عـەرەبی بە نێوی "النور"ەوە بەم دەستەیە دا، رۆژنامـەکە بوو بە زمانی حالی رژێمی بەعس و دەسـتـاوێژێک بۆ پەلامـاردانی "جیـابوونەوە خـوازی". جا ئەمـە وەنەبێ هەر رەوشی رۆژنامـەی "النور" بووبێ. بەڵکو دەزگـەی راگـەیاندنی لایەنـگیـرانی تالەبانی کـە هەتا بەستنی پەیمانی مارتی ١٩٧٠ لە نێوان بارزانی و بەعسدا، هەر بە نێوی "پارتی دیموکراتی کـوردستـان"ەوە چالاکیـیـان دەنواند، بەگشتی بەم جـۆرە بوو. بۆ وێنـە: گـۆڤـاری "رزگـاری" کـە ئەویش زمـانی حـالی ئەم دەستەیە بوو، و لـەلایەن نەوشیروان مستـەفا وشازاد سائیبـەوە لە سلێمانی لە سالی ١٩٦٩ دا دەرچوو، لـە ژمارە (٢)ی دا کە لە رۆژی ١٩٦٩/٤/٢٧ دا

دەرچووە، لە ژێر سەر نێوی "بۆچی دژی جیابوونەوەین" دەنووسێ: (تەماشای فۆتۆکۆپی ئەو نووسینە بکە) لە لاپەرە ۱۰۲ ی ئەم سەمینارەدا.

ئەمە وا، و پاش تێکشکانی شۆرش، لە گەلێک رووەوە هەلو مەرجێکی تازە لە رۆژهەلاتی نێوەراستدا هاتە پێشەوە و پێبەپێی ئەوە هوردە بۆرژوای مارکسیستی کورد کەوتە حالێکی واوە کە ئێدی نەیتوانی لەسەر بەزمی کۆنی بروا بەرێوە. لەبەر ئەوە هەرەسەکە، لە چاو هوردە بۆرژوای کورددا، ئەم ئەنجامانەی خوارەوەی لێدەرچوو:

(۱) پاش ئەوەی هوردە بۆرژوای کورد سی سالی رەبەق (۱۹٤٦-۱۹۷٦) پروپاگەندەی بۆ "حیزبی تاقانە" و "تاکە نوێنەر" و "تاکە پێشرەو" دەکرد، و کاتی خۆی جەنگێکی چلێپایی (صلیبی) لە دژی کاژیک هەلگیرساندبوو، چونکە کاژیک تاکە حیزبێک بوو لە کوردستاندا بێجگە لە "پارتی"، ئەمجا پاش هەرەسەکە بۆیدەرکەوت کە بوون و مانەوەی تاقە یەک رێکخراوی سیاسی لە هەر پارچەیەکی کوردستاندا، کارێکی نەشیاوە. بەتایبەتی، چونکە هوردە بۆرژوا دەیویست خۆی لەسەرکردەیەتیی کلاسیک جیا بکاتەوە و خۆی سەربەخۆ بکات، لەبەر ئەوە ناچار بوو بە نابەدلی دان بەوەدا بنێ کە "پلورالیزم" مافێکی خەلکی کوردستانە. ئەم رێبازەش لە نووسینەکانی "یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان" و "سەرکردەیەتیی کاتیی پارتی دێموکراتی کوردستان" (سەردەمی کاک سامی) (۱۸) و نووسینەکانی "لیژنەی ئامادەکردنی پارتی دێموکراتی کوردستان" (۱۹) و نووسینەکانی حسیک و حسک (۲۰) و ئەدەبیاتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (۲۱) و زۆربەی هەرە زۆری رێکخراوە کوردییەکاندا بەدی دەکرێ. ئەم رێبازە تازەیە، واتە بوونی پلورالیزم لە ریزەکانی هوردە بۆرژوای کورددا "رەوایەتی"یەکی پەیدا کرد بۆ ئەوەی چەند رێکخراوێک دروست بێن پاش هەرەسەکە. بەلام هەر زوو دەرکەوت کە ئەم "پلورالیزم"ە لە باوەرەوە نەهاتبوو، چونکە هەر زوو ئەم رێکخراوانە لە سەر سەرکردەیەتی و رێبەرێتی و تاکە پێشرەوێتی کەوتنە گیانی یەک و ئەمەش هەتا ئەمرۆ هەر وایە: لەنێو ئەو کۆمەلانەدا "ی.ن.ک"

لە هەمـــوو لایەکـــیـــان پتـــر روو بەرەو بیـــری تۆتالیـــتـــێـــرانەی ئەڤانگاردیستانەیە(٢٢).

(٢) بەرەی هوردە بۆرژوای کـورد تێکڕا، لـە "بیـری نەتەوەیـی کـوردی"یەوە گەلێک دروشم و سەرەتا و شێوازی کار و بنەمای ئیدیۆلۆژییانەی وەرگرت کە لە وتاری "رەنگدانەوەی بیری کاژیک لـە ئەدەبیاتی هوردە بۆرژوازیی کورددا" (٢٣) بە دووررودرێژی باسمکردوون. بەڵام لێرەدا هەر پەنجە رادەکێشم بۆیان:

(أ)- مـەسـەلـەی "مـافی بڕیاری چارەنووس" بۆ کـورد، لای هێندێک لە رێکخـراوە هوردە بۆرژواکـانەوە، پاش هـەرەسـەکـە هاتە پێـشـەوە، بەڵام وەک دەردەکـەوێ لای هێندێکیـان؛ یان تاوی مـزدەیە، یان بۆ تەفـرە دانە. بۆ وێنە "یەکێتیی نیشتـمانیی کـوردسـتـان" لە سەردەمێکی تایبـەتیدا باسی "مافی بڕیـاری چارەنووسی کـورد" ی دەکـرد، (تەمـاشـای بەیانی ی.ن.ک بکـە هی رۆژی ١٨/ ١ /١٩٨٣ بە زمانی عـەرەبی و لە ژێر نێوی "بیان الاتحاد الوطني الكردستاني حول اوسع حملة تقوم بها قوات الفاشية في كردستان" کە لە دێڕی دوایدا دەبێژێ: "فـاننا ندعـو مـرة اخـرى الى ضـرورة تجـاوز كل الخـلافـات والتناقـضات الثانوية و توحيد كل الجهود الوطنيـة للنضال المشترك لاسقاط السلطة الفـاشيـة لتـحـقـيق حكم الائتـلاف الوطني الديمقـراطي الذي يضـمن الاستقلال والديمقراطية للعراق وحق الشعب الكردي في تقرير مصيره بنفسه". کەچی کـە سەرکردەکانی لەگەڵ کاربەدەستـانی رژێمی بەغدا کەوتنەوە وتووێژ، ئەو رژێمـەی کـە خـۆیان بە فـاشـسـتـیـان دادەنا و دەیانویست بیـرۆخـێنن؛ وتووێژەکـەیان بەوە پاسـاو دا کە لەبەر خـاتری "سوپـای عێراق" و یەکێتـیی نیشتـمانیی عێراق؛ واتە پاراستنی "سنووری عێـراق" کردووە. ئەوجا "بڕیاری چارەنووسی نەتەوەی کورد" -واتە دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستان- لە کوێ و "خاتری سوپای عێراق" و "یەکێتیی نیشتـمانیی عـێراق" و پاراستنی سنوورە دەستکردەکـانی لە کـوێ؟ هەروەها راستـیی ئەم تەفرەدانە لە خوێندنەوەی ئەو پیـلانەدا دەردەکـەوێ کـە "ی.ن.ک" لە سـاڵی ١٩٨٤ دا لە بارەی "ئۆتـۆنۆمی کـوردسـتـان"ەوە دابووی بە رژێمی بەعس، و تـەنانەت باسی کـەرکووکی تێـدا

نەکردبوو (٢٤) شایانی باس لێرەدا ئەوەیە هەرچەندە هوردە بۆرژوای کورد پاش هەرەسەکە، دروشمی "بڕیاری چارەنووس" ی لە "نەتەوەییەکانەوە" وەرگرت، بەڵام نەتەوەییەکان هەر باسی بڕیاری چارەنووس بە رووتی ناکەن، بەڵکو دەڵێن دەبێ ئەو بڕیارە "لە ئازادی دا و بۆ ئازادی" بدرێ کە لە شوێنی خۆیدا باسیدەکەم.

(ب)- هێندێک دەستەی هوردە بۆرژوای کورد، پاش هەرەسەکە، دانی بەوەدا نا کە کوردستان کۆلۆنییەکە و لەلایەن داگیرکەرانی ترک و عەرەب و فارسەوە دادەدۆشرێ. تەنانەت "کۆمەڵەی مارکسیی لینینی" دانی بەوەشدا نا کە چینی کرێکاری کوردستان هیچ جۆرە "بەرژەوەندییەکی نێو کۆیی" لەگەڵ چینی کرێکاری ترک و عەرەب و فارسدا نییە (٢٥) کە ئەمە خۆی لە خۆیدا بیری کاژیکە و چارەکە چەرخێک لەمەوبەر گوتراوە.

(ج)- هوردە بۆرژوای کورد تێکڕا دانیان بەوەدا نا کە دەبێ بەڕێوەبەرانی بزووتنەوەی کوردایەتی پشت بە جەماوەری کورد و دەسەڵاتی گەلەکەی خۆیان ببەستن (٢٦)، نەک بە بێگانە. کە ئەمە یەکێک بوو لە بنچینە بیرییەکانی کاژیک و لە کاژیکنامەدا باسکراوە (٢٧).

(د)- دان بەوەدا نرا کە داگیرکەرانی کوردستان هەموو بەرامبەر مەسەلەی کورد یەک هەڵوێستیان هەیە، با لە نێو خۆشیاندا ناکۆک بن. ئەمەش بەندێکە لە بەندەکانی کاژیکنامە (٢٨).

(هـ)- هەڵبژاردنی شێوەی کارکردنی نهێنی لە جیاتی کارکردنی ئاشکرا(٢٩). کە ئەمەش شێوەی بنەڕەتی کارکردنی کاژیک و بیری نەتەوەییە(٣٠). بەڵام دەبێ ئەوە بزانین؛ هەرچەندە بۆرژوای کورد دوای هەرەسەکە بە ناچاری رووی لەم جۆرە شێوازە نهێنییە کرد، بەڵام ئەوەی راستی بێ، هەر کاتێک ماوەی درابێتێ بە ئاشکرا کاریکا کردوویەتی. هەرچی بیری نەتەوەییی کوردییە، پێی وایە هیچ کاتێک بە ئیجازەی داگیرکەرانی کوردستان کار بۆ مەسەلەی کورد و کوردستان ناکرێ.

(و)- مارکسیستە هوردە بۆرژواکان پاش ئەوەی چل سالی رەبەق پێڕەویی هیپۆتیزی ستالینیان کرد لەبارەی "نەتەوە"وە، ئەمجا هاتنە سەر ئەوەی وەکو کاژیک و بە پێچەوانەی هیپۆتیزی ستالینەوە - "ئابووریی نێوکۆیی" بە مەرجێک دانەنێن لە مەرجەکانی نەتەوە- بۆ وێنە، ئەو راپۆرتە سیاسییەی کە کاک سامی کاتی خۆی بۆ کۆنفرانسی بەڕێوەبەرێتیی کاتی (قیادەی موقت) لە سالی ١٩٧٦ دا ئامادەی کرد بوو و کۆنفرانس بڕیاری لەسەر دابوو بە دانانی بە پرۆگرامی پارتی / بەڕێوەبەرێتیی کاتی، لە ل .٨ دا دەبێژێ:

"فالارض المشتركة واللغة الواحدة والتأريخ المشترك والنفسية المشتركة التي تظهر في الادب والتراث التي هي من شروط الامة الواحدة كلها واضحة بينة في الامة الكردية".

بە کوردی: "سەرزەوینی نێوکۆ ویەکێتیی زمان ومێژووی نێوکۆ وهەستی دەروونیی نێوکۆ کە لە وێژە و کەلە پۆردا دەردەکەوێ و لە مەرجەکانی نەتەوەیەکن، هەموو ئاشکرا ودیارن لە نەتەوەی کورددا".

وەک دەبینین باسی "ئابووریی نێوکۆیی" خراوەتە پشتگوێ، ئەگەرچی پرۆگرامی بەڕێوەبەرێتیی کاتی پارتی "وەک حیزبێکی مارکسی لینینی" تاریف دەکات.

هەروەها راپۆرتی کۆمیتەی نێوەندیی حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران بۆ کۆنگرەی چارەم دەبێژێ:

"در نتیجه کرد تمام شرایط لازم یک ملت را داراست.. زیرا که سه علت مهم و بنیادی وجود یک ملت که عبارتند از زبان مشترک، سرزمین مشترک، خصلت وشیوهء زندگی مشترک که کاملا در مورد کرد صدق میکند، والبته زندگی مشترک اقتصادی هم اغلب به یک شرط مهم برای یک ملت بحساب نمی اید".

بە کوردی: "لە ئەنجامدا کورد هەموو مەرجە پێویستەکانی نەتەوەیەکی هەیە

چۆنکە سێ هۆی گرنگ وبنچینەییی بوونی نەتەوەیەک کە، بریتین لە زمانی نێـوکۆیی وخـو ورەشت وهەڵسوکـەوتی وەک یەک لە ژیاندا، هەمـوو بە سـەر کـورد دا دەچەسـپێ. دیارە ژیـانی ئابووریی نێـوکـۆیی بەزۆری بە مـەرجـێکی گرنگ بۆ بوونی نەتەوەیەک نایەتە ژمارە"

(٣)- دروشـمی "ئۆتۆنۆمی بۆ کـوردسـتـان" و "دیمۆکـراسی" بۆ ئەو وڵاتەی پارچە کوردستانەکە نووسێنراوە پێوەی، وەک عێراق، یان ئێران، یان... هتد، کـە شـۆڕشی ئەیلوول هەڵیگرتبـوو، هەروەک خـۆی مـایەوە. بەڵام ئەم جـارەبە شـێـوەی "ئۆتۆنۆمـیـی راسـتـەقـینە"، ئەگـەرچی سنوور و تایبـەتکارەکـانی "ئۆتۆنۆمیی راستەقینە" هەتا ئێستە دیارینەکراون.

٥- ئەو بەڵگانەی کە لە دژی سەربەخۆبوونی کوردستانن

أ- کورد تا ئێستە دەوڵەتی نەبووە، لەمەو دواش نابێ بیبێ

یەکێک لەو بەڵگانەی کـە لە دژی سەربەخـۆییی کوردسـتـان دەخرێتـە پێش چاو ئەوەیە کـە گـوایە کـورد لە کـۆندا هیـچ کـاتێـک دەوڵەتێکی نـەبووە، جـا لەبەر ئەوەی لە رابـوردوودا و تا ئـێـسـتـەش هەروا بـووە، دەبێ لەمـەولاش هەر وابێ. ئەم بەڵگەیە بە تـایبـەتی لەلایەن داگـیـرکـەرانی کـوردسـتـان و ئەو هـێـزانەوە دەهێنرێتـە پێش کە پشتی ئەم داگیرکەرانە دەگرن. بۆ وێنە لە کۆبوونەوەیەکدا کە لە ساڵی ١٩٦٥دا لە قاهیرە بە سەرۆکـایەتیی ناسر کرا؛ بۆ ئاڵوگۆڕ کردنی بیری ناسیۆنالیسـتە عـەرەبەکـان. سەرۆکی وەفـدی عێـراق دکتـۆر عەبدولعەزیز دووری مامۆستای مێژوو لە زانستگەی بەغدا گوتی:

"تا ئێستە لە مێژوودا هیچ میرنشینێک یان دەوڵەتێکی کوردی پەیدا نەبووە و نێوی کوردستانیش نێونکە لەم دواییەدا پەیدا بوو... هتد" (٣١).

بۆ دەمـەتەقێ لەگەڵ ئەم بەڵگەیەدا جارێ دەبێ بزانین کـە "دەوڵەت" لە رۆژانی کۆندا؛ مانا و واتە (مفهـوم)ی ئەمڕۆی بە هیچ جۆرێک نەبووە. دەوڵەتی کۆن، بە تایبـەتی لە رۆژهەڵاتدا، بریتی بووە لـە فـەرمـانڕەواییی تاکـە کـەسـێک، یان تاکـە خـێـزانێـک بەسـەر نێـوچەیەکـدا، یان بریتی بووە لە فـەرمـانڕەوایی و

سەرکردەیی تیرەیەک بەسەر چەند تیرەیەکی دیدا. ئەوجا پەیدا بوونی ئەم دەزگەی فەرمانڕەوایییە؛ بەهۆی سەرکردەیەتیی خێزانێکی خانەدانەوە بووبێ، یان بە هۆی سەرکردەیەتیی بەرەبابێکی ئاینییەوە بووبێ، یان بەهۆی سەرکەوتنێکەوە بووبێ لە مەیدانی شەڕدا، ئەوا ئەو دەوڵەتەی لە ئەنجامدا دامەزراوە، بەزۆری بەنێوی ئەو خێزانەوە، یان ئەو تیرەیەوە، یان ئەو بەرەبابەوە نێونراوە کە فەرمانڕەوایی کردووە. بۆ وێنە: دەوڵەتی ئەمەوی (٦٦١/٦٦٢-٧٥٠) و عەبباسی (٧٥٠-١٢٥٨) بەنێوی بنەماڵەی ئەمەوییەکان و عەبباسییەکانەوە بووە؛ نەک بەنێوی گەلی عەرەبەوە. هەروەها دەوڵەتی عوسمانی (١٢٩٩-١٩٢٤) و سەفەوی (١٥٠١-١٧٢٢) و قاجاری (١٧٩٤-١٩٢٥)یش بەنێوی بنەماڵەی عوسمان و سەفی ددین و قاجارەوە بوون نەک بەنێوی ترک و فارس و ترکمانەوە. جا ئەگەر ئەمانەی نێومان بردن دەوڵەتی کۆن بووبن لە ڕۆژهەڵاتدا، ئەوا کورد دەوڵەتی لەم بابەتەی گەلێک هەبووە: وەک دەوڵەتی حەسنەوییە کە لە دەوروبەری ٩٥٩ دا دروستبووە، وُ دەوڵەتی دۆستەکی (٩٩٠-١٠٩٦) کە ئەمەی دوایییان پێوەندیی سیاسی و سوپایی بە دەوڵەتی بیزانتینەوە بووە. هەروەها لەم چەند سەتەیەی دوایشدا، کورد دەوڵەتی وەک سۆرانی بووە کە بە شایەتیی ئەو ئەورووپایییانەی بەوێدا تێپەڕیون وەک دوکتۆر رووس ی ئینگلیز، جۆری بەڕێوەبەرێتیی دەوڵەتی سۆران لە هی دەوڵەتی عوسمانی گەلێک ڕێکو پێکتر بووە (٣٢). هەروەها کورد دەوڵەتی وەک دەوڵەتی بۆتانی بووە کە لەشکری ڕێکو پێک و تۆپی گەورە و تفاقی جەنگی باشی بووە- و پێوەندیی بە ئەورووپاوە هەبووە، و بۆ یەکگرتنی هەموو کوردستان تێکۆشاوە. شایانی باسە کە هەتاساڵی ١٥١٥ لە کوردستاندا گەلێک دەوڵەت هەبوون لە شێوەی میرنشیندا، کە بە سەربەخۆییی تەواوەوە فەرمانڕەوایییان کردووە و مێژووی ئەم دەوڵەتانە لە "شەرەفنامە"دا بە دوور و درێژی باسکراوە. ئێمە کە باسی ئەو دەوڵەتە کوردییانە دەکەین چاو لەوە دەپۆشین کە بنەماڵەی ئەیوبییەکان بە سەرکردەیەتیی سەلاحەددین، کە بنەماڵەیەکی کورد بوون لە میسر و سووریا و گەلێک وڵاتی دیکەدا، دەوڵەتی بە دەسەڵاتی ئەیوبییان دامەزراندووە، و بنەماڵەی براخۆییەکان لە

بلووجستاندا دەوڵەتێکی گەورەیان دامەزراندووە. چۆنکە ئەم دوو دەوڵەتە لە کوردستاندا نەبوون. هەروەها چاو لەوەش دەپۆشین کە لە کوردستانی ئەمڕۆدا و حەوت سەت ساڵێک پێش هاتنی عیسا ئیمپراتۆرییەتێکی گەورە بە نێوی "ماد"ەوە دروستبووە، کە مادەکان بە قسەی گەلێک لە کەڵە رۆژهەڵاتناسەکانی وەک مینۆرسکی (١٨٧٧-١٩٦٦)، باوو باپیری کوردی ئەمڕۆ بوون. ئێمە باسی ئەمانە ناکەین و بەنێو بردنی ئەو دەوڵەتانەی لەم هەزار ساڵەی دواییەدا لە کوردستاندا دروستبوون بەس دەکەین. ئەوەش دەخەینە بەر چاو کە دەوڵەتی خوارووی کوردستان کە بە سەرۆکایەتیی شێخ مەحمود لە ١٩١٨/١١/٢ دا دامەزرا و بەریتانیای گەورە لە ١٩١٨/١٢/١دا بە ڕەسمییەت ناسی، ئەمە چەند ساڵێک لەپێش ئەوەدا بوو کە دەوڵەتی عێراق و دەوڵەتی ئێران و دەوڵەتی ترکیا دروست بێن.

بەڵام ئەگەر ئێمە بەم حسێبە و بەڵگەیە لێکیبدەینەوە، هەر کەسێک کە لە کۆندا دەوڵەتی نەبووبێ، ئەمڕۆش نابێ دەوڵەتی ببێ، ئەوا دەبوو ئەمڕۆ ترک دەوڵەتی نەبووایە، چۆنکە ئەم دەوڵەتەی ترک لە ١٩٢٣ دا دروستبوو، و ئەو دەوڵەتەی کە بەنێوی ئیمپراتۆرێتیی عوسمانییەوە لە ١٢٩٩ ەوە تا ١٩٢٤ ژیا؛ دەوڵەتی ترک نەبوو، بەڵکو دەوڵەتێکی بنەماڵەیی بوو کە لە چەندین گەل و تیرە و ئایینێک پێکهاتبوو، و ئەوانەی بە ترکی قسەیان دەکرد، لە چاو عەرەب و کورد و ئەرمەن و لاز و چەرکەس و یۆنانی و بولگاری و ئەلبانی و.. هتد دا کەمایەتییەکی یەکجار کەم بوون. ئەمە بێجگە لەوەی لە کاتی ئیمپراتۆرێتیی عوسمانیدا و هەتا کۆتاییی سەتەی نۆزدەیەمیش بە ترک دانە قەڵەم وەک جنێو وەها بوو کە بە یەکێکیان بگوتایە "تۆ ترکیت" زۆر پێی ناخۆش بوو دەیگوت "ئەز نەترکم، ئەز عوسمانیم". هەروەها لە پێش کودەتای رەزا خاندا لە ئێرانی ئەمڕۆدا، دەوڵەتێک بەنێوی "دەوڵەتی فارس"ەوە نەبوو. دەوڵەت بەنێوی بنەماڵەی قاجارەوە بوو. بنەماڵەی قاجارەکان ترکمان بوون، فارس نەبوون. لەپێش قاجارەکانیشدا زەندییەکان کە بنەماڵەیەکی کورد بوون؛ فەرمانڕەوا بوون. ئەوجا پێش ئەوانیش نادر شای هەوشار و سەفەوییەکان بوون؛ کە نادر شا کوردی هەوشار و سەفەوییەکانیش لە بنەماڵەیەکی شێخی

دەروێشی کورد بوون و فارس نەبوون. دەوڵەتی ناسیۆنالی ترک و فارس و عەرەب لەم سەدەیەدا دامەزران. ترکیا -وەک گوتمان- لە ١٩٢٣/١٩٢٤ دا دروستبوو. دەوڵەتی ناسیۆنالی فارس لە ئێراندا لە ١٩٢٥ دا دروستبوو. تەنانەت نێوی "ئێران" بە ڕەسمی لە ئەورووپا لە ساڵی ١٩٣٤ەوە خرایە کار. عێراق لە ١٩٢١دا دروستبوو، پاکستان لە پێش ساڵی ١٩٤٨دا پارچەیەک بوو لە هیندستان، و بەنگلادێشیش تا سەرەتای هەفتاکان پارچەیەک بوو لە پاکستان. گەلێک دەوڵەتی ئەفریقایی هەن کە لەم چەند ساڵەی دواییدا دامەزران. جا ئەگەر ئەمە وابێ، هەر کەسێک لە کۆندا دەوڵەتی نەبووبێ، نابێ ئێستەش دەوڵەتی ببێ، ئەوا دیارە هەر لەبەر ئەمە، نەدەبوو، نەک هەر ترک و فارس، بەڵکو دەبوو عێراق و پاکستان و بەنگلادێش و زۆر لە ئەفریقاییەکان دەوڵەتیان نەبێ. هەروەها ئەو کاتە پێچەوانەی ئەمەش هەر ڕاست دەبوو. با ئێمە لە کورد بگەڕێین کە باوو باپیرانیان ئیمپراتۆرێتییەکی وەک میدیایان دروستکردووە و بێینە سەر خەڵکی دی... مادام سریانەکانی ئەمڕۆ و ئەرمەنییەکانی ئەمڕۆ و قیبتییەکانی ئەمڕۆ و ئەوانەی لە لوبنان خۆیان بە فینیقی دەزانن، ئەمانە هەموو؛ نەوەی ئەو سریان و ئەرمەنی و قیبتی و فینیقییانەن کە لە کۆندا دەوڵەتی گەورە گەورەیان هەبووە، ئەی باشە بۆچی ئەمڕۆ دەوڵەتیان نییە و بۆچی ڕێگەیان نادرێ دەوڵەتیان ببێ؟ ئەوجا جوولەکەکانیش کە چەند هەزار ساڵێک لەمەوبەر دەوڵەتی بەنی ئیسرائیلیان دامەزراندووە، زۆریش بەهێز بوون و لە قورئانیشدا نێویان هەیە، ئەی بۆچی هەر ئەو عەرەبە شۆڤێنیستانەی وەک عبدالعزیز الدوری کە ڕێ لە کورد دەگرێ بە بیانووی ئەوەوە کە گوایە کورد لە کۆندا دەوڵەتی نەبووە، ئەمڕۆش نابێ بیببێ، ئەی بۆچی هەر ئەو عەرەبە شۆڤێنیستانە نایانەوێ ئیسرائیل دەوڵەتی هەبێ؟ خۆ ئیسرائیل لە کۆندا دەوڵەتی هەبووە! ئەوجا ترکە شۆڤێنیستەکانیش کە دەڵێن تا ئێستە کورد دەوڵەتی نەبووە، ئەی خۆ دەزانن کە ئەرمەنییەکان دەوڵەتیان هەبووە، ئەی بۆچی ڕێ نادەن بەوان کە ئەمڕۆ دەوڵەتێکیان هەبێ؟؟!

کەواتە ئەم بەڵگەیەی کە دەبێژێ ئەوەی لە کۆندا دەوڵەتی نەبووە، نابێ

ئەمڕۆش دەوڵەتی هەبێ، تەنێ بیانووە و بە کورد دەگیرێ و بەڵگەیەکی بێ سەر و بنە، و ڕاستییەکەشی ئەوەیە کە کورد لە کۆندا دەوڵەتی هەبووە، ئەگەر چی دەوڵەت بە ناوی کوردەوە نەبووە و بنەماڵەیی بووە. بەڵام ئێستەش با بێینە سەر ئەوەی بزانین ئایا ئەم بەڵگەیە خۆی لە خۆیدا ژێر بێژانەیە؟

ئەوی دەڵێ هەر گەلێک لە کۆندا دەوڵەتی نەبووبێ، ئەمڕۆش نابێ بیبێ، دیارە "پێوانە"ی ئەو کەسە "کۆنی"یە و لای وی هەموو شتێک دەبێ "کۆن" بێ و "لەکۆنەوە" بووبێ، ئەگەنا مافی ژیانی نییە. ڕاستە کورد دەڵێ "هەر کۆنە بەگیرە"، بەڵام ئەمە لە هەموو بارێکدا ڕاست نییە. هەموو "کۆنەیەک" وەک "شەراب" نییە، تا کۆنتر بێ نرخی پتر بێ. خواردن و خواردنەوە تا کۆنتر بن؛ خراپتر و بێکەڵکتر دەبن. مرۆڤ هەتا پیرتر بێ، بێهێزتر و پەرپووتتر دەبێ. خانوو بینا تا کۆنتر بن زووتر دەتەپێن. بەڵام دوور نییە هێندێک بڵێن: "دەوڵەت" شتێکی "مەعنەوی"یە وەک ئەمانەی سەرەوە ماددی نییە. بەڵێ... ئەگەر "دەوڵەت" بە شتێکی "مەعنەوی" ، واتە بە "ویستەی کۆمەڵێک خەڵک" بدرێتە قەڵەم بۆ پێکەوە ژیان، ئەوا دەبێ بزانین کە پێویستە ئەو "ویستە"یە سەرەتایەکی دەربڕین، واتە کاتێکی دەستپێکردنی هەبێ. ئەوانەی چەند هەزار ساڵێکە دەوڵەتیان هەیە، وەک یۆنانییەکان، ڕۆژێک لە ڕۆژان دەستیانکردووە بەوەی ویستەی خۆیان دەربڕیوە، و هەموو کارێکیش دەبێ سەرەتای دەستپێکردنی هەبێ، و هەموو هاتنە بوونێکیش سەرەتایەکی دەستپێکردنی پێویستە، هەموو مرۆڤێک کاتێکی لەدایکبوونی هەیە و کەس ناتوانێ بەڵگە بهێنێتەوە بۆ ئەوەی ئەوانەی تا ئێستا لە دایک نەبوون، نابێ ئێدی لە دایک ببن. ئەو شتەی کە سەرەتای دەستپێکردن و کۆتاییهاتنی نییە، واتە لە "ئەزەل"ەوە تا "ئەبەد" (لە هەتاوە تا هەتا) بووە و هەیە و دەبێ، ئەوە هەر خودێیە. جا لەبەر ئەوەی دەوڵەت دەستکردێکی مرۆڤە، دەبێ سروشتێکی مرۆڤانەی پێوە بێ، نەک سروشتێکی ئێزدانی. واتە دەبێ سەرەتایەکی دەستپێکردنی بێ کە ئەو سەرەتایەش ویستەی دەستپێکەران دیاریدەکات.

دروستکردنی دەوڵەت، هەر دەوڵەتێک بێ و هەر گەلێک دروستی بکات هەر

مانای سەربەخۆییە. سەربەخۆییش بەبێ بوونی ئازادیی بڕیاردان و ئازادیی جێبەجێکردنی ئەو بڕیارانە بەکردەوە، نایەتە دەست. بوونی ئازادیش پێویستی بە بوونی دەسەلاتە. ئەوی بێ دەسەلات بێ، دیارە ئازاد نییە و ئەوی ئازاد نەبێ، دیارە دەسەلاتیشی نییە. ئازادی و دەسەلات تەواوکەری یەکن، لەبەر ئەوە ئەوانەی دژی سەربەخۆیی کوردستانن، مانای ئەوەیە دژی ئەوەن کە کورد، دەسەلاتی بەقەد دەسەلاتی ئەو گەلانە بێ کە کوردستانیان دابەشکردووە و دەوڵەتی خۆیان هەیە. بەکورتی ئەوانە دژی ئەوەن کە ئازادیی کورد هێندەی ئازادیی ئەو گەلانە بێ کە کوردستانیان لە خۆیان بەشکردووە. واتە ئەوانە گەلی کورد لە گەلانی ترک و فارس و عەرەب بە کەمتر دەزانن، ئیدی با هەزار و یەک جار باسی "برایەتی" بکەن.

جا لەبەر ئەوە ئەو بەڵگەیەی کە دەبێژێ: ئەوی لە کۆنەوە دەوڵەتی نەبووە، نابێ ئەمڕۆش بیبێ، مانای وایە ئەوی لە کۆندا لە سەربەخۆییدا ئازاد نەبووە، ئەمڕۆش نابێ لەوەدا ئازاد بێ. ئەمەش بەڵگە دەداتە دەست ئەوانەی دەسەلاتیان هەیە و لەو رووەوە ئازادن، تا رێ بە گەلە بێدەسەلاتەکان نەدەن دەسەلات پەیدا بکەن و ئازاد بن، و هەر بەم بەڵگەیەش بەربەرەکانێی ئەو گەلە بێدەسەلاتانە بکەن. بەلام تاقیکردنەوە پیشانیداوە کە ئەم بەڵگەیە هەتا ئەو کاتە بڕ دەکات کە ئەو گەلە جارێ نەیتوانیوە دەوڵەتی خۆی دروستبکات. کاتێ ئەو گەلە بێ دەوڵەتە دەوڵەتی خۆی دروستکرد، ئەو دەمە بەڵگەکە، یان دەستبەجێ، یان بەرەبەرە، نامێنێ و هەر ئەو دەسەلاتدارانەی کە دوێنێ دەیانگوت ئەوی دەوڵەتی نەبووە نابێ بیبێ، کاتێک دەبینن تێکۆشانی گەلە بێدەوڵەتەکە گەیشتووەتە هەندازەیەک کە بەری دەسەلاتی ناگیرێ، دەچن دان بە واقیعدا دەنێن و ئەم بەڵگەیە ئیدی ناهێننە پێشەوە. بۆ وێنە: فەرەنسایییەکان لە سەرەتاوە بە هەموو جانەوەرێتییەکەوە دژی گەلی جەزائیر دەجەنگان، کاتێک زانییان پێیاننا‌کرێ، ناچار بوون دانبنێن بە سەربەخۆیی جەزائیردا و ئەو بەڵگەیەی کە دەیگوت جەزائیرییەکان "کۆن" دەوڵەتیان نەبووە و "پارچەیەک" بوون لە فەرەنسا، ئەو بەڵگەیە نەما. کاتێک کە بەنگالییەکان ویستیان لە پاکستان جیان ببنەوە، پاکستانییەکان بە هەموو جانەوەرێتییەکەوە

دژی گەلی بەنگالی وەستان. کە هیندستان لەشکری ناردە بەنگالەوە و لەشکری پاکستانی بەزاند، پاکستان ناچار بوو دانبنێ بە سەربەخۆیی بەنگالدا و ئەو بەڵگەیەی کە دەیگوت بەنگال "بەشێک" بووە لە پاکستان و "دەوڵەتی" نەبووە و نابێ بیبێ، نەما. هەروەها ترکە شۆڤێنییەکان بە سەرۆکایەتیی ژۆن ترک جەمال پاشای سەفاح، لە ماوەی جەنگی جیهانیی یەکەمدا، ژمارەیەکی زۆر عەرەبیان لە سووریا خنکاند لەبەر ئەوەی داوای سەربەخۆیی وڵاتی عەرەب و جیابوونەوەی لە ئیمپراتۆریتیی عوسمانییان دەکرد، کەچی کە عەرەبەکان سەربەخۆیی خۆیان دەسکەوت، ئەوجا ژۆن ترکەکان ناچار بوون دانبنێن پێیاندا و بەڵگەی باسکراو نەما. کە ئیسرائیل خەریک بوو ببێ بە دەوڵەت لە ١٩٤٨/٥/١٤ دا هەموو عەرەب بەربەرەکانێیان کرد، و بە تایبەتی میسر، بە بیانووی ئەوەوە کە دەوڵەتی نەبووە و نابێ بیبێ، کەچی ئەوەتە ئەمرۆ میسر لەگەڵ ئیسرائیل پەیمانی کەمپ دیڤیدی بەستووە و گەلێک لە دەوڵەتە عەرەبەکانی دی دەمودوانیان بەرامبەر ئیسرائیل وەک جاران نەماوە و هاکا ئەوانیش لەگەڵی رێککەوتن.

بەمەی سەرەوەدا دەردەکەوێ؛ ئەو بەڵگەیەی کە دەبێژێ: "ئەوی دەوڵەتی نەبوویێ، نابێ لەمەو دواش بیبێ"، هەر پاش دامەزراندنی دەوڵەتەکە، زوو یان درەنگ، نامێنێ. واتە ئەو بەڵگەیە تەنێ مەسەلەی دەسەڵاتە. دەبێ ئەوەش بزانین کە هەموو جۆرە سەربەخۆییەک -وەک لەمەوبەر گوتم- بریتییە لە دەستکەوتنی جۆرە دەسەڵاتێک. بۆ وێنە: تەنانەت مەسەلەی "ئۆتۆنۆمی"ش هەر وایە. "ئۆتۆنۆمی" کە بریتییە لە سەربەخۆییەکی کەچوکەل، لە دەسەڵاتێکی سنووردار بەولاوە چی دی نییە. ئەو بەعسییانەی کە لە نێوەڕاستی پەنجاکانەوە هەتا کۆتایی پەنجاکانیش دژی ئەوە بوون کە نێوی کورد بە هیچ جۆرێک ببرێ، ناچار بوون لە ١٩٦٣ دا لە ترسی پێشمەرگەی کورد و لە بێهێزی خۆیان، باسی "لامەرکەزییەت" بکەن و لە ١٩٧٠ دا ناچار بوون باسی "ئۆتۆنۆمی"ش بکەن. ئەوەش بە رۆنی دیارە کە کورد هەر لە عێراقدا -درۆ یان راست- بۆیە دەتوانێ باسی "ئۆتۆنۆمی" بکات، چونکە هەر لە عێراقدا توانیویەتی تا هەندازەیەک "دەسەڵات"ی خۆی بسەپێنێ بەسەر

داگیرکەرانی ولاتەکەیدا.

ب- سەربەخۆیی کوردستان مانای بێهێزی پرۆلیتاریای ترک و فارس و عەرەب و کوردە

ئەوانەی ئەم بەڵگەیە دەهێننە پێشەوە، دەبێژن کە سەربەخۆیی کوردستان، مانای جیاکردنەوەی پرۆلیتاریای کوردە لە پرۆلیتاریای ترک و فارس و عەرەب و، ئەمەش مانای بێهێزکردنی چینی پرۆلیتاریای ئەو ولاتانەیە کە کوردستان نووسێنراوە پێیانەوە، ولە ئەنجامدا خزمەتێکە بۆ ئیمپریالیزم و سەرمایەداری و کۆنەپەرستی.

ئەم بەڵگەیە؛ بەتایبەتی بەڵگەی کۆمۆنیست و مارکسیستەکانە، و زۆر بە تایبەتی تر، هی ئەو داوودەزگە کۆمۆنیست و مارکسیستانەیە کە لەسەر هێڵی سیاسەتی حیزبە کۆمۆنیستەکانی عێراق و ئێران و ترکیا و سووریا دەچن بەرێوە؛ کە هەر لەکۆنەوە خۆیان بە هاوهێڵی پارتی کۆمۆنیستی سۆڤێت و یەکێتیی سۆڤێت زانیوە و دەزانن. بۆ توێژینەوەی ئەم بەڵگەیە جارێ با ئێمە لەوە بگەرێین کە ئایە لە کوردستان یان لە عێراق یان لە ترکیا یان لە ئێران یان لە سووریا چینێکی "پرۆلیتاریا"ی، بەو جۆرەی مارکس بۆی چووە، ئەمرۆ هەیە یان نا؟ جارێ لەوە بگەرێین، بەڵام ئەوەی زۆر ئاشکرا و رۆنە ئەوەیە، ئەم چوار دەوڵەتەی ناومان بردن -وەک لەمەوبەر گوتم- هەموو لەپاش جەنگی جیهانیی یەکەم دروستبوون: عێراق لە ١٩٢١دا، ترکیا لە ١٩٢٣/١٩٢٤دا، ئێران لە ١٩٢٥دا، سووریا لە ١٩٤٦دا، واتە کوردستان هەر پاش جەنگی جیهانیی یەکەم لەم دەوڵەتە ناسیۆنالانە بەشکرا. جا ئایا ئەو کاتەی کە کوردستان بەسەر ئەماندا بەشکرا، پرۆلیتاریای پیشەسازی -وەک چینێک- لەم ولاتانەدا هەبووە؟ بێگومان، نا. ئەم ولاتانە هەموو ولاتی کشتوکاڵی و هۆزایەتی و دەرەبەگایەتی بوون و سەرمایەداری و پیشەسازییان تێنەکەوتبوو. لە جێیەکیشدا کە سەرمایەدار و فابریقە نەبێ، دیارە پرۆلیتاریای کارکەر دروستنابێ. دوایی ئەوی مێژوو بزانێ، دیارە ئەوەش دەزانێ کە ئەم ترکیایەی ئەمرۆ بەپێی پەیمانی لۆزان دروستبووە؛ کە ئیمزاکەرەکانی ئینگلیز و فەرەنسا

و ئیتالیا بوون. ئەوی سووریای ئەمڕۆی دروستکرد، فەرەنسا بوو. ئەوی عێراقی ئەمڕۆی دروستکرد؛ بەریتانیا بوو. ئایە، بەریتانیا و فەرەنسا و ئیتالیا کە سێ دەوڵەتی کۆلۆنیالیست بوون، ئەم چوار دەوڵەتەیان لە رۆژهەڵاتی نێزیکدا دروستکرد و کوردستانیان دابەشکرد بە سەریاندا، بۆ خزمەتی پرۆلیتاریای عەرەب و ترک و فارس و کورد ئەمەیان کرد؟ ئایە کۆلۆنیالیستەکان ئەم دەوڵەتە دەستکردانەیان بۆ ئەوە دروستنەکرد کە لە هەموو ولاتێکیاندا چەند گەلێک هەبن، هێندێکیان زۆرێتی و خاوەن دەزگەی دەوڵەتی و دەسەلاتدار، و کوردیش لە نێوانیاندا وەک "کەمایەتی"یەکی بێدەوڵەت و بێدەسەلات، تاکو شەر و ئاژاوەی نێوخۆیی هەڵبگیرسێ و ئەم نەتەوانە بەربەرەکانێی یەکدی بکەن و ببنە دوژمنی یەک، و ئەوجا ئەو دەمە پرۆلیتاریای کورد و عەرەب و کورد و ترک و کورد و فارس بە چاوی دوژمنایەتی و کینەوە تەماشای یەک بکەن، نەک بە چاوی هاو چینایەتی و هاودەردی؟ ئەوانەی کە لەو باوەڕەدان کە ئەم دۆخەی ئێستە هەیە و بووەتە هۆی تێکرژانی گەلانی نێوچەکە، خزمەتی پرۆلیتاریای ئەو گەلانە دەکات و هەر لەبەر ئەوەشە کە دەبێ سنووری ئەم دەوڵەتانە وەک خۆیان بمێننەوە، دیارە ئەوانە دەبێ دان بەوەشدا بنێن کە بەرەی کۆلۆنیالیستەکانی رۆژاوا، پاش جەنگی جیهانیی یەکەم، کارێکی زۆر باشیان کردووە کە کوردستانیان وا بەشبەشکردووە و هەر بەشەیان خستووەتە سەر دەوڵەتێک، و ئەمەشیان بۆ خزمەت و بەهێزکردنی پرۆلیتاریای ئەو گەلانە کردووە، و ئەوجا کە ئەمەشیان گوت، ئەو دەمەش هیچ هەقێکیان نامێنێ کۆلۆنیالیزم و ئیمپریالیزمی بەرەی رۆژاوا بە خراپ و تاوانبار بدەنە قەڵەم، بەڵکو دەبێ ئافەرینیان لێبکەن.

دوایی، ئایا ئەو هێزەی کە سالانی ساڵ و هەتا ئەمڕۆش، بە هەموو رێیەکی قانوونی و نا قانوونی، هەر لە رێی راستەوخۆ بەکارهێنانی هێزی سوپاوە بیگرە تا دەگاتە رێی بەستنی پەیمانی سەعد ئاباد و پەیمانی بەغدا و ئەوجا سەنتۆ وە؛ سنووری دەستکردی ئەم دەوڵەتانەی پاراستووە، بەریتانیا نەبووە و نییە؟ ئایا ئەو هێزانەی کە ئەمڕۆ بە هەرەشەو گوڕەشە و زۆری چەک سنووری ترکیا و رژێمە دژ بە ئازادییەکەی دەپارێزن، هێزەکانی ناتۆ و لە پێش

هەمووشیانەوە ئەمریکا نییە؟ ئەوجا ئایە ئێستە بەریتانیا و ئەمریکا و هەموو لایەنەکانی پەیمانی ناتۆ، ئەم سنوورە دەستکردەی ترکیا لەبەر خاتری چاوی کاڵی پرۆلیتاریای ترک و کورد دەپارێزن؟ کە ئەمریکا و فەرەنسا لەم دواییەدا کەوتوونەتە یارمەتیی سەدام و دەیانەوێ بە دەست و بە دان و بە پێ لە کەوتن بیپارێزن، لەبەر خاتری "پرۆلیتاریای عێراقی" ئەمە دەکەن؟ ئایا ئەمریکا هەر خۆی نەبوو کە تا ساڵی ۱۹۸۰ رژێمی بەعسی عیراقی خستبووە لیستەی تیرۆریستەکانەوە؟ ئایا ئەم هەڵوێستە تازەیەی ئەمەریکا بۆ خزمەتی پرۆلیتاریای عێراقە؟ یان بۆ خزمەتی عەرەبە زۆنگاونشینەکانی دەور و بەری جبایش و تەرراپەیە؟

ئەمجا ئەوانەی پێیان وایە کە دامەزراندنی کوردستانێک، گەلی کورد لە گەلانی عەرەب و ترک و فارس جیا دەکاتەوە، و پرۆلیتاریای کوردیش بێهێز دەکات، دەبێ ئەوانە بزانن کە پێکەوە ژیان و دەوڵەت پێکەوەنان و تێکۆشانی نێوکۆیی، بە زۆرەملێ نابێ. کە شەش کەس لە خانوویەکی شەش ژووریدا ژیان و رێی ئەوەیان نەدرایە هەر یەکەیان ماڵی خۆی جیا بکاتەوە، مانای وا نییە کە تێپەربوونی کات دەیانکاتە برا و هەڤاڵی یەک، یان دوو کەس کە ماڵیان جیابوو، مانای ئەوە نییە کە حەز لە چارەی یەکدی ناکەن و نایانەوێ پێکەوە هاوکاری بکەن. دوایی وەک کوردەکە دەڵێ: "کوێر کوێر نابات بەرێوە"، هەروەها دیلێکیش ناتوانێ یارمەتیی دیلێکی دی بدات. گەلێکی کوردی ئازاد کە دەوڵەتێکی سەربەخۆی ئازادی هەبێ، واتە دەسەڵاتی هەبێ، ئەو گەلەیە کە دەتوانێ یارمەتیی گەلانی ژێر دەستە بدات، بەتایبەتی گەلانی دەرو دراوسێی کوردستان، وەک ترک و عەرەب و فارس بە تایبەتی زەحمەت کێشان و بەشخوراوانی ئەو گەلانە کە لە چارەڕەشیی خۆیان، دووچاری فەرمانڕەوایانی تۆتالیتێر و ملهوڕ بوون. ئازادیخوازانی عەرەب و ترک و فارس و هەموو ئەوانەی لە بەرەی بەرهەڵستکەرانی ئەم گەلانەن، و لەنێو ئەوانەشدا تەنانەت هی واش هەبووە و هەیە کە دژی سەربەخۆیی کوردستان و ئازادیی کوردن، ئەمانە هەموو زۆرباش دەزانن؛ کە لە ماوەی بیست ساڵی رابوردوودا، هەر کاتێک لێیان قەوما بێ و لەلایەن رژێمی دەوڵەتەکانی

خۆیانەوە راوەدوو نراین، پەنایان بردووەتە بەر پێشمەرگەی کورد و چیاکانی کوردستان، و نەتەوەی کورد باوەشی بەزەیی کردووەتەوە بۆیان و داڵدەی داون، بێ ئەوەی بنوارێتە هەڵوێستی ساسییان، یان رووپەڕەی رابوردوویان.

جا ئەمە لە کاتێکدایە کە ئەمڕۆ کوردستان دەوڵەتێکی سەربەخۆ نییە و ئەو یارمەتییەی پێشکێش کردووە بەو پەنابەرانەی کە لە رۆژانی هاویندا لەژێر سێبەری دار گوێزەکانی کوردستاندا پێڕادەکێشن و هێندێکیشیان خەون بەچێنشینێتیی سەددام و خامەنەییەوە دەبینن، و لە زستاندا دەچنە نێو کۆختەی جۆتکارە رووتەکانی کوردستانەوە و نانەرەقەکەیان لەگەڵ دەکەن بە دوو کەرتەوە، و هێندێکیشیان کوردستان بە خاکی عەرەب و فارس و ترک دەدەنە قەڵەم، ئەمە بێ ئەوەی تۆزقاڵێک لە مافی پەنابەرێتییان کەمبوویێتەوە. ئەمە ئەمڕۆ وایە، ئەوجا ئەگەر کوردستان سبەی رۆژێک ببێتە دەوڵەتێکی ئازادیخوازی سەربەخۆ، دەبێ ئەو دەمە چ خزمەتێک بە گەلانی نێوچەکە و مرۆڤی بەشخوراوی ئەم جیهانە پێشکێش بکات. دوایی کێ دەڵێ سەربەخۆیی کوردستان مانای جیابوونەوە و ئاشتو ماشتی گەلی کوردە لەو نەتەوانەی لە نێوچەکەدا دەژین؟ ئەوانەی ئازادیخوازیش نین، لە یەک خانووی خڕداخراویشدا بژین بەر دەبنە گیانی یەک.

جا کە کۆمۆنیستەکانی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان، و بەتایبەتی کۆمۆنیستە عێراقییەکان، لەم رووەوە و بەو بەڵگەیەی لە سەرەوە باسمکرد، زۆر بە کوڵ و دڵەوە لە دژی سەربەخۆبوونی کوردستان بوون و لە نیوەڕاستی چلەکانەوە تا نیوەڕاستی پەنجاکان دەیانگوت: کورد "نەتەوە" (امة) نییە -وەک دوایی باسی دەکەم- و جاری واش بووە، گەلێک خەستو خۆڵتر لە راستڕەوە شۆڤێنیستەکانی عەرەب و ترک و فارس دژی ئەو کوردانە وەستاون کە باسی سەربەخۆیی کوردستانیان کردووە، بەو بەڵگەیەی گوایە "جیابوونەوەی کوردستان" و "سەربەخۆبوونی کوردستان" پیلانی ئیمپریالیستەکانە" بۆ "بێهێزکردنی خەباتی پرۆلیتاریا"ی ئەم گەلانە، لە کاتێکدا کە -وەک خستمە بەر چاو- هەڵوێستی ئیمپریالیستەکان هەموو دژی

سەربەخۆبوونی کوردستان بوو، و تا ئەمرۆش. جا لەبەر ئەوەی کۆمۆنیستەکان، بە پێچەوانەی شۆڤینیستە راستڕەوەکانەوە، جارو بار لەباری سەرنجی خۆیانەوە، باسی "مافی بڕیاری چارەنووسی گەلان" دەکەن، ئەوا ناچار بوون لە مەسەلەی کورددا، رێیەک بدۆزنەوە، کە بکەوێتە نێوان ئەو شتانەوە کە بە دەم باسی دەکەن و ئەو شتانەی کە بە کردەوە دەیخەنە روو. بۆ ئەمەش -وەک لەمەوبەر گوتم- باسی "یەکگرتنی بە ئارەزوو"ی کورد و ئەو گەلانە دەکەن کە کورد لە ژێر سایەی دەوڵەتەکانیاندا دەژی، بۆ وێنە: هەرچەندە کۆمۆنیستەکانی عێراق لە کۆنفرانسی ئەیلوولی ساڵی ١٩٥٦ یاندا باسی ئەوەیان کرد کە "کورد نەتەوەیەکە مافی بڕیاری چارەنووسی خۆی هەیە لە رزگاربوون و یەکێتیی ناسیۆنالدا وەک عەرەب"، هەروەها کۆنفرانس "سەربەخۆیی نێو خۆیی" (الاستقلال الذاتي)ی کوردستانی بە "چارەسەرکردنێکی کاتی" دانا کە "ناتوانێ جێی مافی بڕیاری چارەنووسی نەتەوەی کورد بگرێتەوە" (٣٣) کەچی لەگەڵ هەموو ئەمەشدا، پاش کودەتای قاسم لە ١٩٥٨/٧/١٤ دا و دوای ئەوەی لە عێراقدا دەسەڵاتیان بۆ پەیدا بوو، ئەوجا نەک هەر باسی "بڕیاری چارەنووس و جیابوونەوە"یان نەکرد و بەس، بەڵکو تەنانەت دژی "ئۆتۆنۆمی"ش وەستان و کەوتنە باسی "یەکگرتنی بە ئارەزوو" و دەیانگوت کورد و عەرەب لە عێراقدا بە ئارەزووی خۆیان یەکیان گرتووە لە ژێر سەرکردەیەتیی قاسم دا. لە کاتێکدا دەیانزانی کە عێراق بەریتانیا دروستیکردووە و لەو گشتپرسی (استفتاء)یەدا کە "دەستەی نەتەوەکان" (عصبة الامم) لە ١٩٢٥ دا کردی؛ خەڵکی سلێمانی و کەرکووک بۆ سەربەخۆیی کوردستان دەنگیاندا و خەڵکی هەولێر و مووسڵیش، بە مەرجێک دەنگیاندا بۆ عێراق؛ کە کورد حکوومەتێکی خۆیی هەبێ. ئەوجا لەو کاتەشەوە و تا ئەمرۆش، هیچ گشتپرسییەک لە کوردستاندا نەکراوە تا بزانرێ ئایە کورد بە ئارەزووی خۆی لەگەڵ عەرەبدا و لە سنووری عێراقدا یەکدەگرێ یان نا؟ ئەمە تا ئێرە هەڵوێستی حیزبی کۆمۆنیستی عێراق بوو، حیزبی توودەی ئێرانیش لە دەورانی شادا جارو بارێک باسی مافی کوردی دەهێنایە پێشەوە، بەڵام لە پاش دامەزراندنی کۆماری ئیسلامی؛ بە هەموو هێزێکەوە

بوو بە دەسکەلای دەستی رژێم و کەوتە خراپەکاری دژی نەتەوەی کورد و دەستێکی بالاشی هەبوو لە دوو کەرتکردنی حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێراندا. حیزبی کۆمۆنیستی ترکیاش کە لە بیستەکاندا بە خۆی و رۆژنامەکەیەوە Aydinlik کوتەکی دەستی ئەتاترک بوو دژی بزووتنەوەی سەربەخۆییخوازانەی کورد و بەتایبەتی "ئایدنلک" شۆرشی سالی ١٩٢٥ ی دیاربەکری بە فیتی بەریتانیا دەدایە قەلەم، و بەلای هەلویستی دیکتاتۆرانەی ئەتاترکدا دایدەتاشی. خۆ ئەوە حیزبی کۆمۆنیستی سووریا هەر بە جاریێ باسی مەسەلەی کورد ناکات، وەک ئەوەی لە سووریا نە کورد هەبێ و نە کوردستان. بەرامبەر بەم قورو قەپە لە مەسەلەی کورد، سکرتێری گشتیی حیزبی کۆمۆنیستی سووریا خالید بەگداش لە سالی ١٩٦٦دا، بە رۆژنامەی "اخبار الیوم"ی گوتبوو "یەکێتیی عەرەبی بڕبڕەی پشتی سیاسەتی کۆمۆنیزمە" (٣٤). ئەمە لە کاتێکدا کە حیزبی کۆمۆنیستی سووریا لە حکوومەتی بەعسیدا بە سەرۆکایەتیی یوسف زعین هەتا ٢٩/١٠/١٩٦٨ وەزیرێکی هەبوو بەنێوی سمیح العطیە، بەلام یەک وشەی لە دژی سیاسەتی "پشتێنی عەرەبی" (الحزام العربي) بە دەمدا نەهات.

شایانی باسە کە هەلویستی کۆمۆنیستەکانی ئەو ولاتانەی کوردستان نووسێنراوە پێیانەوە، هەرچی چۆنێک بوویێ بەرامبەر.بە نەتەوەی کورد، رژێمی ئەو دەولەتانە زۆر دڕندانە پەلاماری کۆمۆنیستەکانیان داوە. ئەتاترک و رەزاخان لە کۆتاییی سییەکاندا هەریەکەیان قانوونێکیان دەرکرد بۆ راوەدوونان و سەرکوتکردنی هەموو بزووتنەوەیەکی کۆمۆنیستانە. عێراق لە دەورانی شایەتی و تەنانەت دەورانی قاسم و بە تایبەتی لە دەورانی بەعسییەکاندا خوێنی سەتان کۆمۆنیستیان رژاند. ئەوەی رژێمی ئیسلامی ئێران بەسەر حیزبی تودەی هانی، وەک کوردەکە دەلێ "با بە دەواری شڕی ناکات". لەبەر ئەوە ئەم هەلویستەی دژ بە سەربەخۆییی کوردستانی کۆمۆنیستەکان، تا ئێستە نە بە سووتی کۆمۆنیستەکان خۆیان بووە، و نە بە سووتی زەحمەتکێشانی نێوچەکە بووە، و تەنێ بە سووتی رژێمە دیکتاتۆرەکانی ئەو ولاتانە بووە کە دوژمنی کوردیش و کۆمۆنیستیشن.

ج- هەر دەوڵەتێک شتێکی پیرۆزە، نابێ کەرتکەرت بکرێ

ئەم بەڵگەیە هی ئەوانەیە کە "دەوڵەت" بە شتێکی "پیرۆز" دادەنێن و ئەوی پارچەیەک جیا بکاتەوە لێی بە جیابوونەوە خواز (انفصالي، تجزیە طلب)ی دەدەنە قەڵەم و بە ناپاک و خایەن و نیشتمانفرۆشی دەزانن. "جیابوونەوە خوازی" یەکێکە لەو تۆمەتە قورسانەی کە لە پاش جەنگی جیهانیی یەکەمەوە، بە جێ و بێ جێ، دەنرێتە پاڵ نیشتمانپەروەرەکانی کورد، وەک "تاوانێکی یەکجار گەورە". ئەوانەی بزووتنەوەی کوردایەتی بە "جیابوونەوە خوازی" دەدەنە قەڵەم و هەر بەو نێوەشەوە بەربەرەکانێی دەکەن، چەند دەستەیەکن:

١- دەستەی یەکەم ئەو شۆڤێنییە عەرەب و ترک و فارسانەن کە کوردستانیان داگیر کردووە و خاکی کوردستان بە بەشێک لە نیشتمانی خۆیان دەزانن نەک بە بەشێک لە وڵاتی کورد. ئاشکرایە هێندێک لەمانە، خۆشیان، لە کاتی خۆیدا "جیابوونەوە خواز" بوون، بە تایبەتی ئەو عەرەبانەی لە پاش جەنگی جیهانیی یەکەم، خۆیان لە دەوڵەتی عوسمانی جیاکردەوە و بوونە هۆی دامەزراندنی دەوڵەتانی عێراق و سووریا و لوبنان و ...هتد. ئەم عەرەبانە، لەلایەن ژۆن ترکەکانەوە کە لە (١٩٠٨-١٩١٨)ەوە فەرمانڕەوای دەوڵەتی عوسمانی بوون و دەوڵەتی عوسمانییان بە "پیرۆز" دادەنا؛ بە "جیابوونەوە خواز" و "ناپاک" دەدرانە قەڵەم. بەڵام ئەم عەرەبانە خۆیان، خۆیان بە نیشتمانپەروەر دەزانی، نەک بە "جیابوونەوە خواز" و "ناپاک". جا وەک لەمەوبەر گوتم: "دەوڵەت" هەر هێندە "پیرۆز"ە تا وەک خۆی ماوەتەوە، پاش ئەوەی بوو بە دەوڵەتێکی دی، یان پارچە پارچە کرا و چەند دەوڵەتێکی دی لێجیابووەوە، ئەوا "پیرۆزێتی"ی خۆی لە دەستدەدات و دەیدات بەو دەوڵەتە یان ئەو دەوڵەتانەی جێی دەگرنەوە. ئەوەتە عەرەبەکانی ئەمڕۆی عێراق و سووریا دەوڵەتی عێراق و سووریا بە "پیرۆز" دەزانن نەک دەوڵەتی عوسمانیی ئەوسا کە عێراق و سووریا دوو پارچەبوون لێی.

٢- دەستەی دووەم لەوانەی کە بزووتنەوەی سەربەخۆییخوازانەی کورد بە "جیابوونەوە خوازی" دەزانن؛ زۆربەی زۆری هێزە چەپەکانی ئەو گەلانەن کە

کوردستانیان بەشکردووە. ئەمانە زۆر بە توندی دژی "جیابوونەوە خوازی" دەوەستن، و جاری واش هەیە؛ هەموو داخوازییەک بۆ مافی ناسیۆنالی کورد، هەرچەندە سووکیش بێ، هەر بە "جیابوونەوە خوازی" دەدەنە قەڵەم و لەمەشدا خزمەتێکی زۆر گەورەی شۆڤێنیستە راستڕەوە عەرەب و ترک و فارسەکان دەکەن. راستییەکەی، چەپییەکان، و بە تایبەتی کۆمۆنیستەکان -وەک لەمەوبەر باسمکرد- "دەوڵەت وەک دەوڵەت" بە شتێکی پیرۆز نازانن؛ بەڵام "یەکێتی"ی ئەو گەلانەی کە لە سایەی دەوڵەتێکدا دەژین، بە شتێکی "پیرۆز" دەزانن، کە بەمەش دەبێژن "یەکێتیی نیشتمانی". کە ئەمەش هورد بکرێتەوە؛ هەر پاراستنی ئەو "دەوڵەت"ەیە کە کۆمۆنیستەکان و مارکسیستەکان بە کوتەکی دەستی چینی فەرمانڕەوای دادەنێن بۆ سەر پێشێلکردنی چینی چەوساوە. کەچی هەر خۆیان بەرگری لە پاراستنی ئەو کوتەکە دەکەن وەک شتێکی پیرۆز: لەگەڵ ئەمەشدا دەبێ بزانین کە توندیی و هێمنیی ئەم هەڵوێستەی کە چەپییەکان هەیانە بەرامبەر مەسەلەی کورد، بەپێی هەل و مەرج و کات دەگۆڕێ. واتە بەپێی دوور و نیزیکییانەوە لە دەستەی فەرمانڕەواییی ئەو دەوڵەتانەوە.

٣- دەستەی سێیەمیش لەوانەی دژی "جیابوونەوە خوازی" دەوەستن؛ هوردە بۆرژوای کورد خۆیەتی کە پێبەند، و هێندێ جاریش دەسکەلای دەستی فەرمانڕەوایانی ترک و عەرەب و فارسە. ئەم پێبەندییە جارو بار گەیشتووەتە راددەیەکی وا، کە هێندێک دەستە و بەرەی هوردە بۆرژوای کورد بە چەشنی داگیرکەرانی کوردستان هەڵسوکەوت لەگەڵ مەسەلەی کورد دەکەن. بۆ وێنە: وەک لەمەوبەر گوتم، لایەنگرانی جەلال تاڵەبانی لە ساڵی ١٩٦٩/ ١٩٧٠ لە رۆژنامەکانیاندا بە ئاشکرا دەیاننووسی: "ئێمە هەموو کاتێک دژی جیابوونەوە خوازین". واتە هەموو کاتێک دژی دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردین. هەروەها گوتمان -پرۆگرامی پارتی لە دەورانی دەستڕۆیشتنی لایەنگرانی تاڵەبانی دا، بە ئاشکرا دژی "جیابوونەوە خوازی" دەوەستا. بەڵام وەک لەمەوبەر باسمکرد، هوردە بۆرژوای کورد پاش هەرەسەکە، نەیتوانی؛ لە لایەکەوە دژی پاشماوەی سەرکردەیەتیی کلاسیک، و لە لایەکی دیمەوە دژی

بیری نەتەوەییی کوردی بوەستێ کە لە نێوان کورددا تەشەنەی کردووە، و ریزەکانی خۆشی یەک پارچە نەبوو، لەبەر ئەوە دەبینین دژایەتیکردنی "جیابوونەوە خوازی" لە نووسینەکانیاندا ون بووە، و جارو بارێکیش باسی "بڕیاری چارەنووس" دەکەن، هەرچەندە مەبەستیان لە "بڕیاری چارەنووس" ئاشکرا نییە کە چییە. بەلام داخوازییەکەیان لە "ئۆتۆنۆمی"یەوە بووە بە "ئۆتۆنۆمیی راستەقینە". تەنانەت هێندێ دەستەش هەن لە نێو بزووتنەوەی هوردە بۆرژوای کورددا -وەک کۆمەڵەی مارکسی-لینینی، کە بوو بە "کۆمەڵەی رەنجدەرانی کوردستان"، باسی دەوڵەتی یەکگرتووی کوردستانیش دەکەن. بەلام ئەوەبوو کە کەوتنەوە وتوویژ لەگەڵ رژێمی عێراقدا، سەر لەنوێ کەوتنەوە باسی "پاراستنی یەکێتیی نیشتمانیی عێراق" وەک لەمەوبەر باسمکرد.

بە کورتی بەرەبەرەکانێی بیری سەربەخۆییی کوردستان لە نێو هوردە بۆرژوای کورددا، بەرەبەرە بەرەو بێهێزی و پووچبوونەوە دەچێ. ئەگەرچی پێبەندیی هێندێک لە رێکخراوەکانی هوردە بۆرژوای کورد بەم دەوڵەت یان ئەو دەوڵەتی داگیرکەری کوردستانەوە، کارێکی وای کردووە کە نەوێرن بە ئاشکرا نێوی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان ببەن.

د- کورد "نەتەوە" نییە، بۆیە مافی "دەوڵەتی سەربەخۆ"ی نییە

ئەو بەڵگەیەی کە دەبێژێ کورد "نەتەوە" نییە، لەبەر ئەوە نابێ دەوڵەتیشی هەبێ، لە سەرەتاوە لە کۆمۆنیستەکانی عێراقەوە داهات. ئەوەش دوای دامەزراندنی "پارتی دیمۆکراتی کورد" لە ١٩٤٦/٨/١٦ دا. لێرەدا دەبێ ئەوە بێژین کە پاش راپەرینی خەڵکی بەغدا لە کانوونی دووەمی ١٩٤٨دا؛ کە خوێندکارانی خوێندنگەو کۆلێجەکانی بەغدا دەورێکی گەورەیان تێدا گێڕا، و بوو بە هۆی رووخاندنی حکوومەتی سالح جەبر، ماوەیەک سەربەستیی رۆژنامەگەری و کۆبوونەوە درا بە خەڵک، و کۆمۆنیستەکان لە کوردستاندا دەسەلاتیان پەیدا کرد. جا لەبەر ئەوەی "پارتی دیمۆکراتی کورد" خۆی بە حیزبێکی مارکسی و پێشڕەوی کرێکار و جوتکاری کورددا دەنا، و

کۆمۆنیستەکانیش هەر وەک ئەوان، خۆیان بە پێشڕەوی کرێکار و جۆتکار دادەنا؛ بەڵام هی هەموو عێراق، نەک هەر هی بەشە عەرەبەکەی، ئەوا رکە بەرایەتی کەوتە نێوان هەردوو حیزبەوە، کۆمۆنیستەکان دەیانگوت: کورد نابێ حیزبی پێشڕەوی تایبەتی خۆی هەبێ، چۆنکە کورد نەتەوە نییە، بەڵکو کەمایەتییەکە لە عێراقدا وەکو ئێزدی و ئەرمەنی و ئەمەشیان لە کۆنفرانسی شوباتی ١٩٤٤ یاندا کردبوو بە بڕیار و کۆنگرەی یەکەمی حیزبەکەیان، کە لە شوباتی ١٩٤٥ دا گیرابوو؛ ئەو بڕیارەی وەک خۆی هێشتبووەوە. بەڵگەی کۆمۆنیستەکان بۆ ئەوەی کە کورد "نەتەوە" نییە؛ ئەوە بوو کە کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستاندا، ئابوورییەکی نێوکۆییان نییە، کە ئەمەش نەبوو، دیارە ئەو دەمە بەپێی تاریفی ستالین بۆ نەتەوە؛ کورد یەکێک لە مەرجە پێویستییەکانی نەتەوەی نابێ، چۆنکە بەپێی هیپۆتیزی ستالین مەرجەکانی بوونە نەتەوە بریتین لە: زمانی نێوکۆیی و مێژووی نێوکۆیی و هەستی نێوکۆیی و زەوی نێوکۆیی و ئابووریی نێوکۆیی، و هەر گەلێک ئەم مەرجانەی نەبێ؛ ئەوا بە قسەی ستالین "نەتەوە" نییە، ئەوجا لەبەر ئەوەی بەپێی قسەی لینین، "هەموو حیزبێک نێوەرۆکی چینێکە"، دیارە لە وڵاتێکی وەک عێراقدا کە یەک چینی کرێکار هەیە، دەبێ یەک نوێنەری هەبێ و هەر یەک حیزبی پێشڕەویشی هەبێ، نەک دوو نوێنەر و دوو حیزبی پێشڕەو. خۆ ئەگەر دوان هەبوون، ئەوا یەکێکیان هەلپەرستە. لەبەر ئەوە "پارتی دیمۆکراتی کورد" حیزبێکی پێشڕەو نییە، و نوێنەری کرێکار و جۆتکاری کورد نییە، بەڵکو نوێنەری بۆرژوازیی کوردە، بە پێچەوانەی پارتی کۆمۆنیستی عێراقەوە، کە پێشڕەوی هەموو کرێکاران و جۆتکارانی عێراقە، بە کورد و عەرەب و کەمایەتییەکانەوە.

وەکو لەمەوبەر باسمکرد، ستراتیژی هوردە بۆرژوای کورد پاش جەنگی جیهانیی دووەم، لە "سەربەخۆیی کوردستان"ەوە بوو بوو بە "ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان"، و کرۆکی ئەم دروشمە تازەیەش ئەوەبوو کە هەموو پارچەیەکی کوردستان بە بەشێک لە کوردستانی گەورە نەدەدرایە قەڵەم؛ بەڵکو بە بەشێک لەو دەوڵەتە دەدرایە قەڵەم کە پارچە کوردستانەکە نوسێنراوە پێوەی. بۆ وێنە:

خوارووی کوردستـان بە بەشێک لە عێـراق دادەنرا. دە دیارە هوردە بۆرژوای کوردی سەرکردەی ئەو کاتەی پارتی کە خۆی بە خاوەنی ڕێکخراوێکی کوردیی عێراقیی مارکسی دەدایە قەڵەم، شتێکی هەروا ئاسان نەبوو بۆی؛ بەڵگەی مارکسیـانەی دەمکوتکەر بهێنێتـەوە بۆ ئەوەی پارتی لەسـەر هەقـە و کورد نەتـەوەیە و مـافی ئەوەی هەیە ڕێکخـراوی خـۆی هەبێ، چۆنکە لایەنگیـرانی پارتی بە گوێڕایەڵی لە سەرکردە مارکسییەکانی ئەو سەردەمەیان؛ هەر پەنایان دەبردە بەر وتارەکەی "مـەسـەلەی ناسیـۆنال"ی ستـالین کە لە سالی ١٩٤٦ دا لەلایەن خـالیـد بەگداشـەوە کـرابوو بە عـەرەبی و بە نیـوەدزی لـە بازاڕەکـانی کوردستاندا دەفرۆشران.

ڕاستییـەکەی؛ ئەوی ئەو دەورو سەردەمەی بە چاوی خۆی نەدیبێ، هەزار جار بۆی بگێڕنەوە باوەڕ ناکـات کـە ڕۆشنبیـرانی کـورد بە جارێک بووبوونە دوو تاقـمی دژ بـەیەک، تاقـمـێکیـان دەیگوت: کـورد "ئومە"یە و ئەوی دیش دەیگوت: کورد "ئومە" نییە، ئەوی بیگوتایە کورد "ئومە"یە ئەوە پارت بوو، ئەوی بیگوتایە کـورد "ئومە نیـیـە" ئەوە "تحـرر" بوو. ئەو زەمـانە بە کۆمۆنیستەکانیان دەگوت "تحرر"، چۆنکە بەنێوی کۆمۆنیستییەوە کە حیزبێکی قەدەغەکراو بوو نەیاندەتوانی کار بکەن. لەبەر ئەوە بە نێوی "حزب التحرر الوطني"یەوە قسەیاندەکرد. ئەمـەش حیزبێک بوو داوای ئیجازەکەی کرابوو، بەڵام هێشتا نەدرابوو، دواییش هەر نەدرا.

ئەم سەمینارە بۆ ئەوە نەنووسراوە کە مێژووی پارتی کۆمۆنیستی عێراق و مەسەلەی کورد بخاتە ڕوو. ئەو کارەم بە دوور و درێژی لەو باسەدا کردووە کە پار بەبۆنەی تێپـەڕبوونی چل ساڵ بەسـەر دەرچوونی گـۆڤـاری "یەکێتیی تێکۆشین" و تێپەڕبوونی ٥٠ ساڵ بەسەر دامـەزراندنی پارتی کـۆمـۆنیـستی عێـراقدا نووسیـومـە، کـە هیـوام وایە بـە هیـمـەتی "بنکەی چاپەمـەنیی ئازاد" بیخەمە بەردەستتـان. لەگەڵ ئەوەشدا دەمەوێ لێرەدا دەست بۆ ئەوە ڕابکێشم، کە ئەو زیانەی بڕیاری کۆنفرانسی شوباتی ١٩٤٤ و کۆنگرەی شوباتی ١٩٤٥ لە مەسەلەی کوردی دا، تەنانەت ئەو وتارەی شەهید فەهد خۆشی نەیهێنایەوە

جێ، کە لە تیشرینی دووەمی ١٩٤٥دا لە رۆژنامەی "القاعدة"ی زمانی حالی حیزبەکەیدا نووسیبووی، و لەوێدا کوردی بە "گەلێک" دانابوو کە "مافی جیابوونەوەی هەیە لە عێراق هەر کاتێک کە عێراق لە ئیمپریالیزم رزگاری بوو، یان لە هەر کاتێکدا کە زرووفی لەبار بۆ گەلی کورد هەڵکەوت و لە بەرژەوەندیی جەماوەرە زەحمەتکێشەکەی بوو". دەڵێم لەگەڵ ئەمەشدا ئەم مەسەلەیە هەتا ساڵی ١٩٥٢ و بگرە دوای ئەوەش هەر مایەوە. ئەگەرچی بەهائەددین نووری (باسم)، یەکێک لە سەرکردە کوردەکانی پارتی کۆمۆنیستی عێراق، کەوتە رەخنە گرتن لە هەڵوێستی حیزب بەرامبەر بە مافی بڕیاری چارەنووسی کورد و کەوتە پەلاماردانی فەهد بێ ئەوەی پەنجە بخاتە سەر دەوری سەرکردە عەرەبە شۆڤێنیستەکانی پارتی کۆمۆنیستی عێراق، وەک ذنون ایوب کە پێی وابوو کوردێکی دیانی وەک فەهد ڕێزی ئەوەی نییە ببێ بە سەرکردەی حیزبێک. ئەمە لە کاتێکدا کە فەهد پێنج ساڵ بوو لەژێر خاکدا بوو و ڕێی ئەوەی نەبوو لەسەر خۆی بکاتەوە، و بێ ئەوەی بەهائەددین دەست رابکێشێ بۆ هیپۆتیزەکەی ستالین کە ئایا ئەمە راستە یان راست نییە!

راستییەکەی هەر کۆمۆنیستەکانی عێراق نەبوون کە پشت بە قسەکانی ستالین؛ چەند ساڵێک کوردیان بە "نەتەوە" دانەنابێ. بەڵکو هێندێک هێزی راستڕەوی داگیرکەرانی کوردستانیش ئەم قسەیەیان کردووە و دەیکەن. بۆ وێنە لە ساڵی ١٩٦٩دا کابرایەکی سەر بە دوکتۆر موسەددیق، بەنێوی خواستەمەنی م. ماکان ەوە کە لە ئەڵمانیای رۆژاوا دادەنیشت، نامیلکەیەکی بە زمانی فارسی بە نێوی "افسانهء خلقهای ایران" (ئەفسانەی گەلانی ئێران)ەوە بڵاوکردەوە، کە لەوێدا خۆی زۆر ماندوو کردبوو، تا بە بەڵگەی مارکسیانە ئیسپاتی بکات کە کورد "نەتەوە" نییە، چونکە کورد "ئابووریی نێوکۆیی" نییە. لەم رۆژانەشدا شاپووری بەختیار و دارو دەستەی شاپەرستەکان، واتە "سلطنت طلبان" و ناسیۆنالیستە فارسەکان (ملیون) لە ئەورووپا زورنای ئەوە لێدەدەن کە کورد "نەتەوە" نییە، چونکە ئابووریی نێوکۆیی نییە. رۆژنامەکەی بەختیار "نهضت" لە ژمارە (٥٠)ی رۆژی ١٩٨٣/١/٤ دا دەنووسێ: کورد "نەتەوە" نییە. خۆش ئەوەیە ئەو بەختیارەی کە بە خوێنی سەری کۆمۆنیستەکان

تینووە؛ لە کورد دەپارێتەوە کە باوەڕ بە تاریفی ستالین بهێنن بۆ "نەتەوە"، چونکە ئەو دەمە کە باوەڕ بەوە بهێنن؛ کورد نابێتە "نەتەوە" و ئێرانیش ئەو دەمە لە "فرەنەتەوە"یەتی دەکەوێ.

شایانی باسە کە لێکۆڵەرەوە زانستکارە بۆرژوازییەکان، مەسەلەی "نەتەوە" دەبەستن بە "دەوڵەتی ناسیۆنال"ەوە، واتە ئەو گەلەی دەوڵەتی ناسیۆنالی هەبێ؛ ئەوە "نەتەوە"یە، و ئەوی نەشی بێ، ئەوە "نەتەوە نییە". ئەمە وای لێهات کە ئەورووپاییەکان، ئەو گەلانەی لە ئەفریقا و ئاسیادا بۆ سەربەخۆیی خۆیان شۆرشیان هەڵدەگیرساند لە دژی کۆلۆنیالیستە ئەورووپاییەکان، و لە ئەنجامدا دەوڵەتی سەربەخۆیان دروستدەکرد، پێیان دەگوتن "نەتەوە" (٣٥). تەنانەت لە زمانی ئەڵمانیدا کە باسی "نەتەوە" دەکرێ "گەلێکی دەوڵەتدار" دێ بە خەیاڵدا (٣٦). بەڵام ستالین کە لەلای کۆمۆنیستەکان و مارکسیستەکان بە لێکۆڵەرەوەی مەسەلەی ناسیۆنال دادەنرێ، باسی "دەوڵەت" ناکات، واتە نابێژێ: ئەو نەتەوەیەی دەوڵەتی نەبوو لە نەتەوەیەتی دەکەوێ"، بەڵکو دەبێژێ: "ئەو گەلەی ئابووریی نێوکۆیی نەبوو نابێتە نەتەوە". لە کاتێکدا هەر خۆی لەمەدا خۆی بە هەڵەدا دەبا، چونکە هەر "دەوڵەت"ە کە دەتوانێ "ئابووریی نێوکۆیی" دروستبکات. کەواتە کە دەوڵەت نەبوو؛ ئابووریی نێوکۆییش نابێ، واتە "نەتەوە" دروستنابێ. بەکورتی هیپۆتێزەکەی ستالین هەر رەئیی زانستکارە بۆرژواکانە، بەڵام بە شێوەیەکی کەمێک بە ئەدەبانەتر نووسراوە، کە لەوێدا بە ئاشکرا نێوی دەوڵەت نابا بەڵکو بە پێچوپەنا دەیبا.

کاژێکنامە، کە لە نێوەڕاستی تەمووزی ١٩٦١ دا دەرچووە: بۆ یەکەمین جار هەستی بەم کەلێنە کردووە لە هیپۆتێزەکەی ستالین دا و لەم بارەیەوە دەنووسێ:

"ستالین بە فەیلەسووفی شیوعیەکان ئەژمێردرێ لە رووی شیکردنەوەی گیروگرفتەکانی نەتەوایەتییەوە بەپێی سەرنجی مارکسیێتی. ستالین "ئابووریی هاوبەش" -الاقتصاد المشترک- بە گەورەترین نیشانەی نەتەوە دائەنێ و ئەیخاتە پێش ئەرز و زمان و مێژوو و هەستی هاوبەشییەوە. بێجگە لەوەش

ستالین "دەوڵەت" بە نیشانەی "نەتەوە" دانانێ، چۆنکە لای وایە -کە ئەمە راستیشە- هەر نەتەوەیەک دەوڵەتی نەبوو، وەنەبێ ئیتر نەتەوە نەبێ.

کەچی سەیر ئەوەیە هەر ستالین خۆی "ئابووریی هاوبەش" بە نیشانەی هەرە گەورەی "نەتەوە" دا ئەنێ. کەواتە دیارە ستالین لە ژێرەوە دان بەوەدا ئەنێ کە دەوڵەت دەستێکی زۆر بالای هەیە لەم رووەوە. چۆنکە ئەوەی راستی بێ (دەوڵەت) و (ئابووری) لە یەک جیا ناکرێنەوە. ئەی ئەگەر وانیە بۆچی شیوعییەکان هەوڵ ئەدەن هەرچی دەوڵەتی دنیا هەیە بیخەنە ژێر دەستی خۆیانەوە؟ ئەی ئایە ئەوە بۆ ئەوە نییە کە رژێمی ئابووریی ئەو دەوڵەتانە بگۆڕن لەرێگەی دەستبەسەرداگرتنی دەوڵەتەوە؟

خۆ ئەگەر دەوڵەتیان بە شتێکی گرنگ نەزانیایە، ئەبوو بیانتوانیایە بەبێ دەستگرتن بە سەریدا رژێمە ئابوورییەکەی بگۆڕن، ئەمجا کەوابێ ئەبێ بپرسین ئەی بۆچی ستالین بە سەرزاری ناوی "دەوڵەت" نابا؟ ئێمە بڕوامان وایە وەرامی ئەمە ئەگەڕێتەوە بۆ:

(١)- چۆنکە مارکسییەکان -وەک وتمان- هەموو بزووتنەوەیەک ئەبەنەوە سەر ناکۆکیی ئابووریی نێو چینەکانی کۆمەڵگا.

(٢)- چۆنکە خۆشیان ئەزانن ئەگەر ناوی "دەوڵەت" بەرن و بیکەن بە مەرج بۆ نەتەوە، دیارە ئەو نەتەوانەی دەوڵەتیان نییە بەجارێک لێیان زیز ئەبن، بەتایبەتی خۆیان لە سەد نەتەوە زیاتر وا لە ژێر دەستیاندا کە لە حەفتایان پتر تەنانەت "خودموختاری"یە درۆیینەکەشیان نییە. بەڵام کە وتیان "ئابووری"، خۆی لە ناوەرۆکدا وەکو وتمان مانای "دەوڵەت" ئەگرێتەوە. ئیتر پێویست ناکات ناوی دەوڵەت بەرن و خۆیان بخەنە گێژاوەوە.

(٣)- چۆنکە "یەکێتی سۆڤێت" بە دەیان نەتەوەی بێدەوڵەتی تێدایە، خۆ ئەگەر بێتو هەر یەکەیان دەوڵەتێکی سەربەخۆیان بدەنێ، ئەوا رووسیا دەستی لە بنی هەمانەکە دەرئەچێ. هەروەها وەکو لە پێشەوە وتمان دەسکەوتی ئابووری؛ گەلێک نەتەوە بە یەکەوە ئەبەستێ و زمانی نەتەوە گەورەکە زاڵ

ئەکا بەسەر ئەوانی تردا. هەر لەسەر ئەم داوو دەزمیرەش رووسەکان ئەیانەوێ نەتەوە بچووکەکانی یەکێتیی سۆڤیێت کە دەوڵەتیان نییە لە بۆتەی نەتەوایەتیی رووسدا بیانتوێننەوە.

ئەمە وا، خۆ ئەگەر سیاسەتی دەرەوەی یەکێتیی سۆڤیێت سەیر بکەین، دەبینین هەموو ئەو دەوڵەتانەی کە شیوعییەکان خۆیان پێی ئەڵێن "دەستکردی ئیستعمار" و لە هەمان کاتدا کوردستانیان داگیرکردووە، رووسیا هەمیشە مێچکە مێچکەیان بۆ ئەکات و چەک و پارەیان ئەداتێ بە لێشاو و، چاو لە هەموو ئەو کوردانە ئەپۆشێ کە لە ژێر باری گرانی ئەو دەوڵەتانەدا دەناڵێنن. بۆ وێنە لەو کاتەدا کە حکوومەتی ئێران ناوچەی "جوانرۆ"ی بۆمباباران ئەکرد، رووسەکان بەوپەڕی شانازییەوە (شا)یان بانگکرد بۆ رووسیا و لەوێ مەدالیای زێرینیان کرد بە سنگیدا. ئەمە بێجگە لە پشیپشیکردن و یارمەتیدان و لەسەرکردنەوەیان بۆ کاربەدەستانی ترکیا و عێراق و کۆماری یەکگرتووی عەرەب. ئایە ئەمە مانای ئەوە نییە ئەوی دەوڵەتی هەیە بەنرختر و بەرێزتر و لە پێشترە لەوانەی بێدەوڵەت و مایە پووچن وەک کورد؟

هەروەها ئەگەر دەوڵەت نرخی نەبووایە بەلای شیوعییەکانەوە، بەم هەموو جۆش و خرۆشەوە شەڕیان لەسەر پاراستنی "یەکێتیی عێراق" و "یەکێتیی سووریا" و... هتد نەدەکرد و نەدەچوون بەگژ ئەو کوردپەروەرانەدا کە خۆیان بە کلکی ئەو دەوڵەتانە نازانن. ئەوان کە ئەم هەرا و هۆریایە بەرپا ئەکەن بەناوی ئەوەوە کە گوایە ئەبێ خەباتی چینایەتی لەسەر بناغەی (قطریکی سیاسی) بێ و لەو سنوورە دەرنەچێ، نەک لەسەر بناغەی "نەتەوە"، وە کە ئەڵێن نابێ "حیزبی شیوعیی کوردستانی" دروست ببێ، هەر بیانوویان ئەوەیە کە کوردستان دەوڵەتێکی نەخشە بۆ کێشراوی دانپێدانراوی نییە. لە هەمووی سەیرتر ئەوەیە کاتێک ستالین ئەم مەرجانەی داناوە بۆ نەتەوە، "زمان و ئابووریی هاوبەش و مێژوو و ئەرز و هەستی هاوبەش" زۆر بە توندییەوە پەلاماری ئەو جوولەکانەی ئەدا کە ئەیان ووت "ئێمە نەتەوەین". تەنانەت ستالین لە نووسینەکانیدا ئەیوت "جوولەکە نەتەوە نین" چونکە ئەرزی هاوبەش و زمانی هاوبەش و ئابووریی

هاوبەشیان نییە". بەلاّم هەر ئەو جوولەکانە بوون کە لەم دواییەدا ستالین خۆی دانیپێدانان و یارمەتیدان بۆ ئەوەی ببنە دەوڵەت، ئایە ئەمە سەرشۆڕکردنە بۆ هێزی جوولەکە و کاری کراو، یان پێچەوانە جوولاّنەوەیە بەرامبەر دەستووری شیوعیێتی" (٣٧)

هـ- دەوڵەت دەزگەیەکە کۆن بووە، سەردەم سەردەمی گلۆبالیزمە، دەوڵەتەکان بەرەو یەکگرتن دەچن، کاتی دروستکردنی دەوڵەتی کورد بەسەرچووە.

سەرنجڕاکێش ئەوەیە ئەم قسەیە لەلایەن ئەوانەوە دەکرێ کە دەوڵەتی ناسیۆنالی خۆیان هەیە و بە هەموو جۆرێک دەیپارێزن، وەک ترک و عەرەب و فارس. ئێستە با بزانین ئەو بانگەشەیەی کە دەبێژێ "دەوڵەت دەزگەیەکە کۆن بووە"، واتە، "باوی نەماوە" و سەردەمی بەسەرچووە، تا چ هەندازەیەک راستە.

عەرەبەکان ٢٣ دەوڵەتیان هەیە و هەموو ئەم دەوڵەتانە سەربەخۆن و هەمووشیان باسی "برایەتیی عەرەب و عەرەب" و "هاوکاریی نێوان عەرەب و عەرەب" و "یەکێتیی گشتگری عەرەب" دەکەن، بەلاّم هەتا ئێستا نەیانویستووە یەکگرن. لە مانگی شوباتی ١٩٥٨ دا میسر و سووریا بە سەرکردەیەتیی جەمال عەبدولناسر یەکیان گرت، کەچی هەمووی سێ ساڵ بەرگەی گرت و لە ١٩٦١ دا هەڵوەشایەوە. هۆی ئەم یەکنەگرتنەی عەرەب ئەوەیە کە هەر یەکەیان دەیەوێ بە هەموو جۆرێک سەربەخۆیی دەوڵەتەکەی خۆی بپارێزێ. تەنانەت یەکێتییەکی فیدەرالیش کە ساڵانی ساڵە قسە دەکرێ لێی؛ هێشتا سەری نەگرتووە، ئەمەش لە ترسی ئەوەیە کە دەسەلاّتی دەوڵەتەکان لە یەکگرتنێکی فیدەراڵیدا بەرامبەر دەسەلاّتی نێوەندی کەم دەبێتەوە. تەنانەت عەرەبی بیابانی مەغریب (صحراء المغرب) کە لە چل هەزار کەس پتر نین دەیانەوێ دەوڵەتێکی سەربەخۆی خۆیان هەبێ و نایانەوێ ببنە بەشێک لە مەغریب. ئەمەش مانای وایە کە دەوڵەت لەلای گەلانی عەرەب، نەک هەر "کۆن نەبووە" و "باوی ماوە"، بەڵکو زۆر زۆر گرنگ و پیرۆزە، ئەگەرچی هەموویان عەرەبن و ئەگەر بێتو دەوڵەتێکی یەکگرتوو دروستبکەن، هەر دەوڵەتی عەرەب دەبێ.

پاش دامەزراندنی دەوڵەتی ترک لە ١٩٢٣ دا بەنێوی "ترکیا"وە، سەرانی ئەم دەوڵەتە بە ئاشکرا و بە نهێنی هەوڵی دامەزراندنی تورانستانێک دەدەن کە گەلە ترکزمانەکانی دەوڵەتی سۆڤیێت و دەوڵەتی چینیش بگرێتەوە. دوای رووخانی دەوڵەتی سۆڤیێت چەند دەوڵەتێکی ترکزمان لە ئاسیای نێوەڕاستدا پەیدابوون، وەک؛ ئازربایجان، ترکمانستان، کازاخستان، کرگیزستان و.. هتد کە ئەمانە هەموو بە بانگێشیی سەرانی دەوڵەتی ترک لە ئەنقەرە کۆبوونەوە و لیژنەیەکیان دروستکرد بە ئامانجی دامەزراندنی تورانستانێکی گەورە. ئازربایجان لە هەموو ئەمانە پتر چالاکی نواند. بێجگە لەوەی کە ئەژانسی دەنگوباسەکەی نێونا "توران"، کۆمیتەیەکیشی دروستکرد بەنێوی "کۆمیتەی ئینتەرناسیۆنالی ئازربایجان"ەوە کە هەوڵی جیاکردنەوەی ئازربایجانی ئێرانیش دەدا (بە ئازربایجانی رۆژاوایشەوە کە بەشێکە لە رۆژهەڵاتی کوردستان)، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا تا ئێستە هیچ جۆرە دەوڵەتێکی یەکگرتوو لەنێو ئەم ترکزمانانەدا دروستنەبووە، چونکە دەوڵەتی ترک دەیەوێ خۆی بکاتە سەرگەورەی ئەم ترکانە و بێجگە لەوەش زمانی ئەم ترکانە هێندە لەیەک جیاوازە کە لە یەکدی ناگەن. تەنانەت سلێمان دەمیریل سەرکۆماری ئەو کاتەی دەوڵەتی ترک کە چوو بۆ سەردانی کازاخستان ناچار بوو وەرگێڕێک لەگەڵ خۆی ببا تا لە قسەی خەڵکەکەی ئەوێ بگا. بەمەدا دەردەکەوێ کە تورانییەکانیش کە لە هەموو ئەوانی دیکە پتر کوژراوی دامەزراندنی ئیمپراتۆرێتییەکن؛ هێشتا دڵیان بڕۆیی نادا واز لە سەربەخۆیی دەوڵەتەکانی خۆیان بهێنن، ئەگەرچی هەموویان ترکن.

لێرەدا پرسیارێکی دیکەش دێتە پێشەوە. ئەگەر دەوڵەت گرنگ نییە بۆ ترک، بۆچی لەشکری ترک لە ساڵی ١٩٧٣ دا پەلاماری قوبرسی دا و ٤٠٪ی خاکەکەی بەزۆری لەشکر داگیرکرد و "کۆمارێکی ترک"ی بۆ ترکەکانی ئەوێ دروستکرد و رێی نەدا کە ترکەکان وەک کەمایەتییەک لە قوبرس لەگەڵ یۆنانییەکانی ئەوێ لە سنووری دەوڵەتی قوبرسدا بمێننەوە؟ باشە! ئێستە وا یەکێتیی ئەورووپا دامەزراوە و قوبرسیش دەبێتە ئەندامێکی یەکێتیی ئەورووپا، بۆچی دەبێ لا لەوێچێک ترک لە قوبرس دەوڵەتێکی خۆی هەبێ؟؟؟ ئەگەر

"دەوڵەت دەزگەیەکە کۆن بووە" و "کاتی بەسەرچووە"؟؟؟

فارسەکانیش پاش رووخانی یەکێتیی سۆڤێت و سەربەخۆبوونی تاجیکستان کە بەشێکی خەڵکەکەی ئەویٰ بە شێوەیەکی فارسی قسە دەکەن، هەوڵیان دا جۆرە یەکگرتنێک لەنێو "وڵاتە فارسیزمانەکان"دا بهێننە کایە. سەرکردەکانی ئێران بیریان لە یەکگرتنێک کردەوە لە نێوانی "ئێران و ئەفغانستان و تاجیکستان"دا. دەیانویست ئەمە بەنێوی "یەکێتیی فارسیزمانانی موسڵمان"ەوە بکەن. ئەمەش سەری نەگرت لەبەر گەلێک هۆ. یەکەم زمانی فارسی زمانی هەموو گەلانی ئێران نییە، هەرچەندە زمانی فارسی زمانی رەسمی دەوڵەتی ئێرانە، ئەوەش بێپرس و راوەرگرتنی گەلانی ئێران، بەلاّم فارسەکان کەمایەتییەکن لە ئێراندا. گەلانی کورد و بەلووچ و ترک و عەرەب و... هتد زۆربەی زۆری خەڵکی ئێران پێکدەهێنن. ئەفغانستانیش هەمووی فارسیزمان نییە، بەڵکو پەشتوونەکان نیوەی خەڵکی ئەفغانستانن، ئەگەر لە نیوە پتر نەبن. تاجیکستانیش هەمووی فارسیزمان نییە. ئەمە بێجگە لەوەی کە فارسی ئێران شیعە و فارس و پەشتوونی ئەفغانستان سوننین و تاجیکەکانیش هەر سوننین. دیارە کە رژێمی ئێران دەیویست خۆی بکاتە دەمڕاست و سەرکردەی ئەم یەکگرتنی "فارسیزمانی موسڵمان"ە هەر لەسەرەتاوە سەری نەگرت.

هێندەک جار نوێنەرانی دەوڵەتەکانی عەرەب و ترک و فارس کە باسی یەکگرتنی دەوڵەتان و دامەزراندنی دەوڵەتی گەورە دەکەن ، هەرچەندە خۆیان بەکردەوە دەوڵەتەکانی خۆیان دەپارێزن لە هەموو یەکگرتنێک کە دەسەلاّتیان کەمبکاتەوە، یەکێتیی ئەورووپا بە نموونە دەهێننەوە. سەیرەکە ئەوەیە ئەمانە خۆیان باسی "یەکێتیی ئەورووپا" دەکەن، بەلاّم چاو لە "یەکێتیی ئەورووپا" ناکەن. یەکێتیی ئەورووپا لەم پلەیەدا یەکگرتنێکی ئابوورییە لەنێوان چەند دەوڵەتێکی ئەورووپاییدا کە جاریٰ بە "یەکێتیی پارە" (یورۆ) دەستیپێکردووە. هەر دەوڵەتێک لەم دەوڵەتانە سەربەخۆیی ناسیۆنال و سنووری خۆی پاراستووە. یەکێتیی ئەورووپا نەبووە بەهۆی تواندنەوەی ئەم دەوڵەتانە لە یەک دەوڵەتدا و بەزۆر سەپاندنی زمانێک بەسەر هەموو گەلەکانی ئەورووپادا و

بندەستکردنی گەلانی ئەوروپا لەلایەن یەکێکیانەوە، ئەمە لەکاتێکدا کە ترک و عەرەب و فارس لە سنووری دەوڵەتەکانی خۆیاندا خاکی کوردستانیان بەزۆر بە خۆیانەوە نووساندوە و گەلی کورد دەچەوسێننەوە و زمانی خۆیان بەزۆر دەسەپێنن بەسەر کورددا، ئەوەتە دەوڵەتی ترک کە هێشتا ئەندامی یەکێتیی ئەوروپا نییە، بەڵام بە زۆری ئەمریکا پاڵێوراوە بۆ ئەندامەتی، رازی نییە لەسەر نەرێت و دەستووری ئەوروپا بڕوا بەڕێوە، کە دان بە مافی سەربەستیی بەکارهێنانی زمانی زگماکدا دەنێ.. دەوڵەتی ترک تەنانەت دان بەوەدا نانێ کە کورد مافی ئەوەیان هەیە بە زمانی خۆیان بخوێنن و بنووسن و رۆژنامە و رادیۆ و تەلەفیزیۆنیان هەبێ. ئەوجا ئێستە "یەکێتیی ئەوروپا" لە کوێ و ترک و عەرەب و فارس لە کوێ؟ راستییەکەی، بێجگە لە جیاوازێتیی فەرهەنگی و رامیاری، جیاوازییەکی جوگرافیایی یەکجار زۆر هەیە لەنێوان دەوڵەتانی ئەوروپا و دەوڵەتانی ترک و عەرەب و فارسدا. دەوڵەتانی ئەوروپا سنوورەکانیان لەسەرخۆ و لە ئەنجامی پرۆسەیەکی دوورو درێژەوە دروست بووە. هەرچەندە لەم دەوڵەت یان ئەو دەوڵەتدا خاکی گەلێکی جیاواز لە سنووری دەوڵەتی ناسیۆنالی گەلێکی دیکەدا هەیە، لەگەڵ ئەوەشدا سیستەمی دیموکراتی و فیدراڵی زۆربەی زۆری ئەم دەوڵەتانە؛ تا هەندازەیەکی زۆر مافی ئەو کەمە گەلانەی پاراستووە، وەک ئەڵمانەکانی هەرێمی سویدتیرۆل لە ئیتالیا و هەرێمی باسکەکان و کەتەلانەکان لە ئیسپانیا و ڤالۆنەکان لە بەلجیکا و فەرەنسەیی و ئیتالیایی و رۆمانەکانی سویسرە. بەکورتی کێشەی ناسیۆنال لە ئەوروپا، یان بەجارێک چارەسەر بووە، یان بەرەو چارەسەرکردن دەچێ. بەڵام دەوڵەتانی ترک و عەرەب و فارس کە داگیرکەرانی کوردستانن، هیچیان لە پرۆسەی مێژوویدا دروست نە بوون، هەموویان پاش جەنگی جیهانیی یەکەم و بەپێی بەرژەوەندیی ئابووری و ستراتیژی دەوڵەتەکانی ئەوروپا، بە شێوەی ناسیۆنالی یەک گەل لەسەر خاکی کوردستان و خاکی گەلانی دیکە دروستبوون. بۆ وینە: تا ساڵی ١٩٢٣ دەوڵەتێک بەنێوی دەوڵەتی "ترکیا"وە نەبووە. خاکێکیش بەنێوی "ترکیا"وە نەبووە. بەڵام کوردستان سەتان ساڵ پێش ئەمە هەبووە. ترکەکان لە سنووری ئیمپراتۆرێتیی عوسمانیدا دەژیان و

دەوڵەتەکە نێوی "دەوڵەتی عوسمانی" بوو. لە نێوەڕاستی سەتەی نۆزدەدا چەند کتێبێک لەلایەن چەند رۆژهەلاتناس و بازرگانێکی ئەوروپاییەوە دەرچوو کە باسی "ئازایەتی و هۆشیاری و ژیهاتیێتی"ی رەگەزی ترکیان دەکرد وەک "رەگەزێکی جیاواز" لەوانی دیکەی ئیمپراتۆرێتی عوسمانی. نووسەری یەکێک لەوانە جوولەکەیەکی ئینگلیز بوو نێوی Arthur Lumley David بوو. ئەم کابرایە کتێبێکی نووسی بوو لەوێدا ترکەکانی بە "رەگەزێکی دانسقەی سەربەخۆ" دابووە قەڵەم کە لە "رەگەزی عەرەب و رۆژهەلاتییەکانی دی زیرەکترن". لە نێوەڕاستی سەتەی نۆزدەدا کتێبەکانی ئەم داڤیدە کران بە ترکی. رۆژهەلاتناس Bernard Lewis لەم بارەیەوە دەبێژێ: "ترکەکان بە قۆپینکردنی بەرهەمی رۆژاوایی، نەتەوایەتیی خۆیان دۆزییەوە". (تەماشای کتێبی: Bernard Lewis: Islam in History, London 1973, p. 132)

لە ساڵی ١٨٩٩ دا جوولەکەیەکی فەرەنسی کە نێوی David Leon Cohun بوو پەرتوکێکی بلاوکردەوە لەژێر نێوی Introduction Generale a L'Histoire de L'Asie لەمەدا ترکی وەک "رەگەزێکی یەکجار زیرەک" هەڵداوە. کە ئەم پەرتوکە کرایە ترکی؛ بوو بە خۆراکی گیانیی ژۆن ترکەکان وەک مەجید خەدوری باسی دەکا ... وشەی "ژۆن" وشەیەکی فەرەنسییە بە مانای "گەنج، خورت" دێ. بێرنارد لیڤیس لە سەرچاوەی باسکراودا باسی رۆژهەلاتناسێک دەکا بەنێوی Arminus Vambery (1832-1918) کە کوڕی جوولەکەیەکی هەنگاری بووە و بە نووسینەکانی یارمەتیی ژیاندنەوەی زمان و نەتەوایەتیی ترکی داوە. لە سەرەتای سەتەی بیستەمدا "ژۆن ترکەکان" هێندە بەهێز بوو بوون، بەتایبەتی لەنێو لەشکری عوسمانیدا، توانیان لە ساڵی ١٩٠٨ دا کودەتایەک دژی سوڵتانی عوسمانی بکەن و لە دەسەلاتی بخەن و خۆیان حکوومەت بگرنە دەست. ئەمانە بە نیازی دروستکردنی "دەوڵەتێکی ناسیۆنال" بۆ ترک بیریان لەوە کردەوە کە نەتەوەکانی دیکە لەنێو ببەن. لە ١٩١٥ دا گەلکوژییان لە ئەرمەنییەکان کرد، لە ١٩١٦ دا گەلکوژییان لە

یۆنانییەکان کرد، لە ماوەی جەنگی جیهانیی یەکەمدا هەزاران کوردیان لە بتلیس و خەرپوت و وان کوشت و ۷۰۰ هەزار کوردیان لە کوردستانەوە گواستەوە بۆ رۆژاوای ئەناتۆلْ. بەلاّم ژۆن ترکەکان بە سەرۆکایەتیی مستەفا کەمال پاش ئەمەش نەیانتوانی دەولّەتی ناسیۆنالی ترک دروستبکەن؛ چۆنکە وەک هاوپەیمانی ئەلْمانیا شەڕیان دۆڕاند و سوێندخۆران پەیمانی سێڤریان بەسەر دەولّەتی عوسمانیدا سەپاند. بەلاّم دیپلۆماسیێتیی ژۆن ترکەکان و بردنەوەی شەڕ دژی یۆنانییەکان و خۆ نێزیککردنەوە لە دەولّەتی تازە دروستبووی سۆڤێت و بەستنی پەیمانی "هاوڕێیەتی" لەگەلْ سۆڤێت لە ۱۹۲۱ دا؛ مەترسی خستە دلْی دەولّەتە سوێندخۆرەکانەوە و ئەوجا پەیمانی "لۆزان"یان لەگەلْ مستەفا کەمال لە ۱۹۲۳ دا ئیمزا کرد و بەوە دەولّەتێک بە نێوی "ترکیا"وە وەک قارچک لە زەوی هەلْتۆقی.

دەولّەتی ئێرانیش ئیمپراتۆرێتیی قاجاری بوو. کە قاجارەکان هۆزێکی ترکزمان بوون. لە سالْی ۱۹۲۱ دا رەزا میر پێنج کە فەرماندەی لەشکری قوزاقی رووسەکان بوو لە باکووری ئێران، بە چاولێکەریی مستەفا کەمال کودەتایەکی دژی حکوومەتی قاجار کرد و دوایی بە پشتگیریی بەریتانیا خۆی کرد بە "شا" و خۆی نێونا "پەهلەوی". لە سالْی ۱۹۳۷دا وشەی قاجاری گۆڕی و وشەی "ئێران"ی بە رەسمی بۆ دەولّەتەکەی بەکارهێنا و کردی بە دەولّەتی ناسیۆنالی فارس. لەکاتێکدا کە ئێران ئیمپراتۆرێتییەکی فرەگەلە، کورد، فارس، بلووچ، ترک، عەرەب... هتد لەوێ دەژین.

عێراقیش لە ۱۹۲۱دا دروستکرا وکرا بە حکوومەت لەلایەن هێزەکانی بەریتانیاوە کە لەوێ داگیرکەر بوون، ئەو حەلە باشووری کوردستان (کە ویلایەتی مووسلی عوسمانی بوو) لەسەر عێراق نەبوو. لە بەشێکی باشووری کوردستاندا حکوومەتێکی کوردستانی هەبوو بە فەرمانڕەوایەتیی شێخ مەحموود کە لە ۱۹۱۹ ەوە دامەزرابوو و بەریتانیا بەڕەسمی دانی پێدا نابوو. ئەوە یەکەمین دەولّەتی ناسیۆنال بوو لە هەموو خۆرهەلاّتی ناڤیندا. بەلاّم کە سیاسەتی بەریتانیا گۆڕا، باشووری کوردستان بەزۆری لەشکری بەریتانیا

خرایە سەر عێراق. لە کاتێکدا کە کوردی ئەوێ دژی ئەوەبوون بنووسێنرێن بە عێراقەوە.

رۆژاوای کوردستانیش کە پاش جەنگی جیهانیی یەکەم بوو بە نێوچەی منداتی فەرەنسا، کە لە سووریا و لوبنان منداتداربوون. پاش ئەوەی فەرەنسا لە ١٩٤٦ دا سووریا و لوبنانی بەجێهێشت درا بە حکوومەتی سووریا.

کوردەکانی سۆڤێتیش کە کۆماری ئۆتۆنۆمیداری "کوردستانی سۆر"یان هەبوو لە سەردەمی لینیندا، پاش نەمانی لینین، ستالین کۆمارەکەی رووخاندن و کوردەکانی کۆچ دا بۆ سیبیریا و کازاخستان و خاکەکەیانی بە دیاری دا بە تورانییەکانی ئازربایجان.

بەکورتی ئەم دەوڵەتانەی کوردستانیان دابەشکردووە لە نێو خۆیاندا، هیچیان دەوڵەتی خۆرسکی نین بەڵکو لە ئەنجامی فرتو فێڵی کۆلۆنیالیستەکانی ئەورووپاوە دروستکراون و هەموو دەوڵەتی دەستکردن و لەوە دەترسن ئەگەر مافێک بە کورد رەوا ببینن، دەوڵەتەکانیان لە یەک بترازێ. لەبەر ئەوە بە هەموو جۆرێ دژی سیستەمی دیمۆکراسی دەوەستن. ئەمانە دیمۆکراسی بەو هەتاوە دەبینن کە بۆگەن لە گۆشتی گەنیو هەڵدەستێنێ و شیرازەی دەوڵەتە دەستکردەکانیان هەڵدەپچڕێنێ.

و- ئێمە موسڵمانین و کوردیش موسڵمانن، ئیدی چ پێویست دەکا کورد دەوڵەتی خۆی هەبێ؟

جارێ با بێینە سەر ئەو بانگەشەیەی کە دەبێژێ "کورد موسڵمانن" و ئەم بابەتە شیبکەینەوە. کوردستان بێشکەی شارستانیتیی کۆن بووە. لەم وڵاتەدا گەلێک شارستانیتیی گەورە و پرشنگداری وەک هی کاردۆخەکان و خۆرییەکان و میتانییەکان و پارتەکان و هەتیتەکان و مادەکان و ئاسوورییەکان و یۆنانەکان و گۆتییەکان وئیلامییەکان هەبووە. هێندەک لەمانە لە کوردستاندا ماونەتەوە، یان پاش ماوەیەک کوردستانیان بەجێهێشتووە. هەروەها کوردستان مەڵبەندی گەلێک رامانی ئایینیە وەک میترایی (خودێتیی

خۆر)، مەزدایی (زەردەشتیێتی)، بوودایی، مووسایی، دیانی، مانیێتی، یارسانی (کاکەیی، ئەهلی حەق)، ئیزدیتی، ئەلەڤیتی و... هتد.

کورد هەر لە کۆنەوە و پێش ئەوەی ئیسلامەتی بێتە کوردستانەوە لە نیوەڕاستی سەتەی هەوتەمی زاییندا، بە هۆی کیشی زەردەشتیێتی و مووسایەتی و عیسایەتییەوە، خودێتیی تاک و تەنێ و نەبینراویان ناسیوە. عەرەبەکان پێش ئیسلامەتی بتپەرست بوون، لەبەر ئەوە ئاینی ئیسلامەتی، وەک ئاینێکی مۆنۆتیزم (تاکپەرستی) بەلای کوردەوە شتێکی سەیر و نامۆ نەبووە. لەگەڵ ئەوەشدا کورد چەند سەتەیەک بەربەرەکانێی عەرەبە پەلامارەدەرەکانی کردووە و ئاینی ئیسلام زۆر لەسەرخۆ لە نێو کورددا بڵاوبووەوە. ئەو کوردانەی بوونە موسڵمان، چ لە ڕێی زانست و هونەرەوە و چ لە رووی سوپایی و بەرێوەبەرێتی دەوڵەتەوە خزمەتی گەورەیان بە عەرەب و گەلانی دیکەی موسڵمان کردووە. لەگەڵ ئەوەشدا بەشێک لە کورد هەر لەسەر ئاینە کۆنەکانی خۆیان مانەوە. ئەوڕۆ لەنێو کورددا بێجگە لە ئاینی ئیسلام (کە بەسەر سوننی و شیعەدا دابەشبوون)، ئاینی یارسان، ئاینی ئێزدی، ئاینی ئەلەوی، ئاینی شەبەک، ئاینی هەققە، ئاینی بەهایی، ئاینی زەردەشتی، ئاینی مووسایی، ئاینی عیسایی هەیە. سەرژمێرێکی تەواو بۆ ژمارەی پێوەندارانی ئاینەکان لە کوردستاندا نییە، بەڵام دەتوانرێ بگوترێ کە سێ یەکی کورد موسڵمان نین. ئەمە بێجگە لەوەی کە بەشی زۆری موسڵمانە کوردەکان سوننی و بەشێکی کەمی شیعەیە. داگیرکەرانی کوردستان کە موسڵمانن، کوردە موسڵمانەکان وەک دوژمن تەماشا دەکەن. لە عێراق کە حکوومەتەکەی عەرەبی سوننییە، کوردە شیعەکان چەوساوەتر و بەشخوراوترن لە کوردە سوننییەکان. سەددام حسەین لە زستانی ساڵی ۱۹۷۰ دا هەزاران کوردی شیعەی لە عێراق دەرکردە ئێران. لە ٤ی نیسانی ۱۹۸۰ دا سەددام جارەکی دیکە ملیوێنێک کوردی شیعەی (بەزۆری فەیلی) رەهەندەی ئێران کرد و نێزیکەی حەوت هەزار کوڕی کوردە فەیلییەکانی گرت کە تەمەنیان لە ۱۵-۲۵ ساڵیدا بوو.. هتد. ئەمانەی نارد بۆ شەری عێراق و ئێران و هێندێک ئەزموونی چەکی کیمیایی تاقیکرایەوە لەسەر لەشیان. ئەمە لە کاتێکدا کە کوردە فەیلییەکان

دانیشتووانی بنەڕەتی شاری بەغدا و دەورو پشتی بەغدان. هەر حکوومەتی سوننی عێراق بوو کە چەکی کیمیایی دژی کوردی سوننی شاری هەڵەبجە و بادینان و سەردەشت بەکارهێنا و ئەنفالی دژی کوردی سوننی کرد کە پتر لە دوو سەت هەزار کورد لەمەدا کوژران، یان بێ سەرو شوێن مان. حکوومەتی ئێران کە حکوومەتی شیعەیە، کوردە سوننییەکانی ژێردەستی دەچەوسێنێتەوە و ڕێ نادا کوردێکی سوننی یان کوردێکی شیعە ببێتە کاربەدەستێکی گەورە.

کوردی سووریا بەزۆری موسڵمانی سوننی و ئێزدین، بەڵام حکوومەتی سووریا کە بە دەستی عەلەوییەکانەوەیە، لەبەر ئەوە کوردی سووریا وەک کوردی موسڵمان و کوردی ئێزدی، لەلایەن ڕژێمی بەعسی عەلەوییەوە دەچەوسێنرێتەوە. کوردی موسڵمان لە وڵاتی ترکدا شافعین، بەڵام ترکە موسڵمانەکان حەنەفین، لەبەر ئەوە کورد لە دەوڵەتی ترکدا دەچەوسێنرێتەوە، نەک هەر لەبەر ئەوەی کوردن، بەڵکو لەبەر ئەوەی بەشێکیان موسڵمانی شافعین و بەشێکیشیان سەر بە ئاینی عەلەوی و بەشێکیان ئێزدین.

ئێستە با بزانین ئەم بانگەشەیەی کە دەبێژێ "کورد موسڵمانن" لە کەینییەوە پەیدابووە.

ئەم قسەیە بەزۆری لەم بیست ساڵەی دواییدا کەوتووەتە سەر زمان، بەتایبەتی پاش سەرکەوتنی شۆڕشی ئیسلامی و دامەزراندنی "کۆماری ئیسلامیی ئێران" لەلایەن ڕۆحوڵڵای خومەینییەوە لە ٢٢ی بەهمەنی ١٣٥٧ دا (شوباتی ١٩٧٩) پاش خستنی ڕژێمی شا. سیاسەتی خومەینی و ڕژێمەکەی ئەوە بوو "شۆڕشی ئیسلامی" هەر لە ئێراندا گۆشەگیر نەکەن، بەڵکو بینێرنە دەرەوە. لەبەر ئەوە ڕژێمی ئیسلامی کەوتە یارمەتیدانی دامەزراندنی "حیزبی ئیسلامی" لە گەلێک وڵاتدا. لە عێراق "حیزبی دەعوەی ئیسلامی" و "ئەنجومەنی بەرزی شۆڕشی ئیسلامی عێراق" (مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق) و لە لوبنان "حیزبی خودێ " (حزب الله) دامەزران، کە ئەمانە ڕێکخراوی شیعەن. هەروەها ڕژێمی ئیسلامیی ئێران یارمەتیی حیزب و ڕێکخراوە ئیسلامییەکانی دا لە وڵاتانی دیکەدا، وەک "حیزبی فەزیلەت"ی ئەربەکان لە دەوڵەتی ترکدا. لە باشووری

کوردستانیشدا چەند رێکخراوێکی ئیسلامی دروستکران و بە پارە و چەک رەختێکران. جا بۆ ئەوەی دەوڵەتی ئێران پتر پێشانی بدا کە ئیسلامەتی دەکا، سیاسەتی دەرەوەی خۆی بەستەوە بە کێشەی فەلەستین و دوژمنایەتیکردنی ئیسرائیل و ئەمریکا - کە بە "شەیتانی گەورە" نێوی دەبا - رژێمی خومەینی لە بەرەبەیانی شۆرشدا باسی "ئازادی" و "وەکیەکی" و "برایەتی" دەکرد، بەڵام هەر زوو دەرکەوت کە ئەو قسانە قسەی رووتن. هەر کە کورد داوای هێندەک مافی کولتووری و رامیاریی سادەی خۆیان کرد، لەشکری ئیسلامی پەلاماری کوردستانی دا و بە تۆپ و فرۆکەی لەسەردەمی شادا لە ئەمریکا کڕاو، کوردستانی تۆپباران و بۆمبا باران کرد و تەنانەت خومەینی بانگی "جیهاد"ی دا دژی خەڵکی کوردستان بەبیانووی ئەوەوە کە "شەیتانی بچووک" لە کوردستانە. لەم ماوەیەدا، بەتایبەتی ترکە ئازەرییەکان وەک زەهیر نەژاد، خاڵخاڵی، و مەلا حەسەنی؛ دەستێکی درێژیان هەبوو لە رشتنی خوێنی کورددا بەنێوی ئیسلامەوە، بەڵام لە راستیدا لە هەستی شۆڤێنیزمی ترکەوە بوو.

لە سەردەمی ژیانی خومەینی و هەتا سەردەمی سەرکۆماریی خاتەمی، کورد هەر نەک بە نێوی "بەربەرەکانێی دوژمنانی ئیسلام"ەوە لەنێو ئێراندا دەچەوسانەوە، بەڵکو دەستی رژێمی ئێران کەوتە تیرۆرکردنی ژمارەیەکی یەکجار زۆر لە سەرکردەکانی کورد وەک قاسملو، شەرەفکەندی، عەبدولی و یەزدانپەنا و گەلێک لەو کوردە چالاکانەی کە پەنایان بردبووە بەر باشووری کوردستان و وڵاتەکانی دیکەی جیهان.

کە خاتەمی هاتە سەرکار، دەستیکرد بە بەڵێندانێکی فشو فۆڵ بە کورد. ئەنجامی بەڵێنەکەشی ئەوەیە لە سەردەمی سەرکۆمارێتی بەرێزیدا یەک کورد (سوننی بێ یان شیعە بێ) لە کابینەکەیدا نییە. هەتا ئێستە تەنانەت لە قوتابخانە سەرەتاییەکانی کوردستاندا بە کوردی ناخوێندرێ. چەند رۆژنامەیەک بە کوردی دەردەچن کە ئەگەر پەسنی رژێمی ئێران نەدەن، دەستبەجێ دادەخرێن. ئاو بێنە و دەست بشۆ.

باشە، ئەگەر ئەمانە موسڵمانن و موسڵمانەتی -وەک خۆیان دەبێژن- مانای

"برایەتی" و "وەکیەکی" یە بۆچی دەبێ کورد، کە بە قسەی وان "گەلێکی موسڵمانە" هیچ جۆرە مافێکی نەبێ، ئەگەر ئیسلامەتی ئیسلامەتییە، بۆچی دەبێ دەوڵەتی ئێران دەوڵەتی شیعەی فارس و ئازەری بێ و دەوڵەتی کوردە سوننی و شیعەکان و موسڵمانە سوننییەکانی بلووچستان و ترکمان سەحراش نەبێ، و موسڵمانە سوننییەکان هیچ مافێکیان نەبێ؟ باشە! ئەگەر دەوڵەتی ئێران دەوڵەتێکی ئیسلامییە بۆچی دەبێ سەرکۆمار بە "بنەچە و رەچەڵەک" ئێرانی و شیعە بێ، کەینێ لە ئیسلامەتیدا "بنەچە و رەچەڵەک" هەیە و کەینێ ئیسلام "شیعەیەتی و سوننەیەتی" لەیەک جیا دەکاتەوە؟

بەمەدا دەردەکەوێ کە موسڵمانەتیی کورد لە ژێر سایەی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستاندا هیچ کاتێک نەبووەتە هۆی پاراستنی کورد لە کوشتار و قڕکردن و کاولکردنی وڵاتەکەی (کوردستان)دا بە دەستی موسڵمانە ترک و عەرەب و فارسەکان. کاتێک کە کۆنگرەی "دەوڵەتە موسڵمانەکان" دەبەسترێ، باسی موسڵمانانی هەموو شوێنێکی جیهان دەکرێ، بەڵام باسی کورد بە هیچ جۆرێک، بە یەک وشەش، نایەتە پێشەوە. چۆنکە داگیرکەرانی وڵاتی کورد هەموو موسڵمانن، تەنانەت پاش بەکارهێنانی چەکی کیمیایی لەلایەن دەوڵەتی عەرەبی عێراقەوە لە دژی کورد (بەتایبەتی هەڵەبجە) و کوشتنی هەزاران کورد؛ کۆنفرانسی دەوڵەتە موسڵمانەکان دەیگوت ئەوە درۆیە، و عێراق چەکی کیمیایی دژی کورد بەکار نەهێناوە.

دەمێنێتەوە ئەوەی کە دەبێژن "ئێمە هەموو موسڵمانین، کوردیش موسڵمانە، لەبەر ئەوە دەوڵەتی کورد پێویست نییە". باشە، ئەگەر موسڵمانەتی هۆیەک بێ بۆ ئەوەی موسڵمانان تەنێ یەک دەوڵەتیان هەبێ، کەواتە بۆچی ٢٤ دەوڵەتی عەرەب و حەوت دەوڵەتی ترک و دەوڵەتێکی فارس و گەلێک دەوڵەتی موسڵمانی دیکە هەن وەک پاکستان و ئەفغانستان و ئەندەنووسیا؟ بۆچی ئەمانە کە هەموویان موسڵمانن یەکناگرن لەیەک دەوڵەتدا و خاکی یەکدی داگیر دەکەن؟ ئێران لە سەردەمی شادا سێ دوورگەی عەرەبی لە کەنداودا بە زۆری سوپا داگیر کرد، کەچی ئێران بوو بە کۆمارێکی ئیسلامی

وعەرەبەکان داوای سێ دوورگەکەیان کردەوە، ئێران هەڕەشەی شەڕی کرد لێیان؟ بۆچی عێراقی موسڵمان لەگەڵ ئێرانی موسڵمان یەکیاننەگرت و لەجیاتی ئەوە هەشت ساڵ جەنگیان کرد دژی یەک و ملیۆنێک خەڵک کوژران، لەو شەڕانەدا؟ لەبەر ئەوە با دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان عەرەب و ترک و فارس، جارێ ببنە یەک دەوڵەت، ئەوجا داوا لە کورد بکەن کە باسی دەوڵەت نەکا. کەسێک خۆی دەوڵەتی هەبێ و بە زۆری چەک و تێرۆر سنوورەکانی بپارێزێ، مافی ئەوەی نییە کە داوا لە گەلێکی بێدەوڵەت بکا، بێدەوڵەت بمێنێتەوە. ئەگەر دەوڵەت پێویست نییە، با جارێ ئەوانەی دەوڵەتیان هەیە و ئەو قسەیە دەکەن، بچن دەوڵەتەکانیان بکەنە یەک؛ ئەوجا بە کورد بڵێن دەوڵەتت بۆ چییە!!

٦- کورد و تۆمەتی "جیابوونەوە خوازی"

وەک لەمەوبەر گوتم: "جیابوونەوە خوازی" یەکێکە لەو تۆمەتە قورسانەی کە لە پاش جەنگی جیهانیی یەکەمەوە تا ئێستە، بە جێ و بێ جێ، دەنرێتە پاڵ نیشتمان پەروەرانی کورد و بزووتنەوەی نیشتمانیی کوردستان. بەڵام راستییەکەی ئەوەیە: تۆمەتی "جیابوونەوە خوازی" بە سەر کورددا ناچەسپێ. واتە ئەگەر کوردێک هەوڵی دامەزراندنی کوردستانێکی سەربەخۆی دا؛ ئەوا ناتوانرێ هەوڵەکەی بە "جیابوونەوە خوازی" دابنرێ، چونکە "جیاکردنەوە" (فصل) مانای کردنەوەی بەشێکە لە گشت، جا ئەگەر کورد بیانەوێ وڵاتەکەیان لەو وڵاتانە جیا بکەنەوە کە پێیانەوە نووسێنراون و خۆیان بکەنە "دەوڵەتێک"؛ ئەوا ئەو دەمە هیچ "بەشێک" لە هیچ "گشتێک" جیا ناکرێتەوە، چونکە سەربەخۆ بوونی کوردستان هیچ بەشێک لەو وڵاتانەی ترک و عەرەب و فارس جیا ناکاتەوە. کوردستان هیچ کاتێک کەرتێکی خۆرسکی هیچ وڵاتێک لەو وڵاتانە نەبووە کە ئەمڕۆ ترنجێنراوەتە سنوورەکانیانەوە. بەزۆر لکاندنی شتێک بە شتێکی دیکەوە، ئەو دوو شتە ناکات بە یەک شت. لێرەدا دەبێ ئەوەش بزانین کە تۆمەتی "جیابوونەوە خوازی"، تا ئێستە سنوورێکی دیاریکراو دانەنراوە بۆی. لەبەر ئەوە زۆر جار داواکردنی مافێکی گچکەی

وەک خوێندن و نووسین بە زمانی کوردی، یان لەبەرکردنی جلکی کوردی، یان گۆرانی گوتن بە کوردی، یان گلدانەوەی چەند کتێبێکی کوردی لای خۆ؛ بە "نیشانەی جیابوونەوە خوازی" دەدرێتە قەڵەم و خاوەنەکەی بەتوندی سزا دەدرێ. بەکورتی تۆمەتی "جیابوونەوە خوازی" کوتەکێکە بە دەست دەوڵەتانی ترک و عەرەب و فارسەوە؛ هەر کاتێک بیانەوێ بەکاریدەهێنن لە دژی هەموو جۆرە هەستێکی کوردایەتی و هەموو نیشانەیەکی کوردبوون. بێجگە لەوەش تۆمەتی "جیابوونەوە خوازی" و بەربەرەکانێی لەلایەن دەوڵەتە داگیرکەرەکانەوە، شان بە شانی بەهێزبوونی هەست و بزووتنەوەی کوردایەتی و داواکردنی مافی ناسیۆنالی کورد؛ تیژتر دەکرێ. بۆ وێنە: پاش کودەتای قاسم لە عێراقدا و گەڕانەوەی بارزانی و جۆش سەندنی بزووتنەوەی کوردایەتی؛ قانوونێک دەرچوو لە دژی "جیابوونەوە خوازی". قانوونەکە دەبێژێ:

"قانوونی دەستکاری کردنی قانوونی سزاکاریی بەغدادی، ژمارە (٨) سالی ١٩٥٩:

بەندی نۆیەم: هەر کەسێک؛ هێز یان زۆر بەکار بهێنێ بۆ کردنەوەی پارچەیەک لە عێراق و جیاکردنەوەی لێی، یان نووساندنی بە دەوڵەتێکی بێگانەوە بە کوشتن سزا دەدرێ.

بەندی دەیەم: (أ)- هەر کەسێک بە هۆی یەکێک لەو دەستاوێژە بڵاوکردنەوانەی کە لە بەندی (٧٨)ی قانوونی سزاکارییەکانی بەغدادیدا باس کراون، بکەوێتە هاندان یان فێڵ گێڕان یان کەینوبەین کردن بۆ کردنەوەی پارچەیەک لە عێراق، یان جیاکردنەوەی لێی، یان نووساندنی بە دەوڵەتێکی بێگانەوە؛ بە کوشتن یان بەکار پێکردنی سەختی هەمیشەیی، یان کاتی، سزا دەدرێ.

(ب)- ئەگەر ئەم تاوانانە لە کاتی جەنگدا، یان لە کاتێکدا کە چاوەڕوانی هەڵگیرسانی جەنگ بکرێ؛ روو بدات، ئەوا سزاکە کوشتن، یان کارپێکردنی سەختی هەمیشەیی دەبێ".

لە زەمانی ڕەزا شا و چەند ڕۆژێک پێش کوشتنی سمایل خانی سمکۆ بە فرو فێڵ لە ١٩٣٠/٦/٢١ دا، ڕەزا شا قانوونێکی سزادانی بۆ ئەوانە دەرکرد کە دژی "ئاسایش" و "سەربەخۆیی وڵات"ن. ئەم قانوونە لە ٢٢ خوردادی ١٣١٠، واتە لە ١٩٣١/٦/١٢ دا دەرچوو بەنێوی "قانون مجازات مقدمین برعلیه امنیت و استقلال مملکت" ەوە واتە "قانوونی سزادانی ئەوانەی لە دژی ئاسایش و سەربەخۆیی وڵات کار دەکەن".

بەندی دووەمی ئەو قانوونە دەبێژێ:

"هەر کەسێک بە جۆرێک لە جۆران بۆ جیاکردنەوەی بەشێک لە ئێران، یان بۆ چەپۆکدان بە تەواوێتی، یان سەربەخۆیی ئێراندا هەنگاو هەڵبهێنێ، بە زیندانی هەمیشەیی لەگەڵ کارپێکردنی سەخت، فەرمان دەدرێ بە سەریدا.

بەندی (٣) دەبێژێ:

"هەر کەسێک، سا یان بە هاودەستیی بێگانە، یان سەربەخۆ؛ دژی وڵاتی ئێران دەست بداتە چەک، فەرمانی کوشتن دەدرێ بە سەریدا".

پاش ڕووخاندنی کۆماری ڕۆژهەڵاتی کوردستان (مەهاباد)؛ هەر کوردێک داوای مافێکی کوردی بکردایە، هەرچەندە ئەو مافە گچکەش بووایە؛ هەر بە "جیابوونەوە خواز" (تجزیە طلب) دەدرایە قەڵەم.

هەروەها، پێش کودەتای ئێڤرەن لە ترکیا، لە ١٢ی ئەیلوولی ١٩٨٠ دا کە یەکێک لە هۆکار و هاندەرەکانی ترسی بەهێز بوونی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی کورد بوو، گەلێک بەند خرانە سەر قانوونی سزای ترکی بۆ بەربەرەکانێی ئەوانەی تۆمەتی "جیابوونەوە خوازی" دەدرێتە پاڵیان. هەر لە مانگی یەکی ١٩٨٠ دا پەرلەمانی ترک قانوونێکی دەرکرد کە ڕۆژنامەی "تەرجومان" لە ١٩٨٠/١/١٩ دا تێکستەکەی بڵاوکردبووەوە. بەپێی ئەو قانوونە هەموو ئەو "چالاکییانە" قەدەغەکران کە "دەتوانن ببنە هۆی تێکدان، یان هەڵوەشاندنەوەی تەواوێتیی نەتەوە و خاک". دیارە پاش کودەتای ئێڤرەن

گەلێک قانوونی دیکە دەرچوون بۆ بەربەرەکانێی "جیابوونەوە خوازی".

٧- چیرۆکی "ئۆتۆنۆمی" لە کوردستانی بە عێراقەوە نووسێنراودا

عێراق تاکە دەوڵەتێکە لەو دەوڵەتانەی کە کوردستانیان لە خۆیان بەشکردووە و باسی "ئۆتۆنۆمی بۆ کورد" دەکات، و ئەوەتە بە کردەوەش جۆرە "ئۆتۆنۆمی"یەکی بە دڵی خۆی، دامەزراندوە، لەبەر ئەوە دەبێ چاوێک بگێڕین بە مێژووی ئەم "ئۆتۆنۆمی"یەدا. ئەوەی راستی بێ؛ بیری "ئۆتۆنۆمی" لەپاش شۆرشی ئەیلوولی ١٩٦١ ەوە و لە ئەنجامی ئەو شۆرشەوە کەوتە کەللەی هێندێک لە کاربەدەستە عەرەبەکانی عێراقەوە، ئەمەش وەک چاولێکەرییەکی کۆلۆنیالیستەکانی بەریتانیا کە لەپاش جەنگی جیهانیی یەکەمەوە تا کۆتاییی جەنگی جیهانیی دووەم بەپێی پێویست باسی ئۆتۆنۆمییان دەکرد. جا وەنەبێ ئەم هەنگاوەی "ئۆتۆنۆمی" هەر وا یەکسەر هاتبێتە پێشەوە. نەخێر، زۆر لەسەرخۆ و هەنگاو بە هەنگاو. لەپێش شۆرشی ئەیلوولدا؛ بەعسییەکان، وەک هەموو ناسیۆنالیستە عەرەبەکانی دی، بە هیچ جۆرە مافێکی کورد رازی نەدەبوون. تەنانەت دژی ئەوە دەوەستانەوە کە قوتابیانی کورد و مامۆستایانی کورد رێکخراوی تایبەتیی خۆیان هەبێ. بەڵام کە لە ١٩٦٣/٢/٨ دا بە کودەتا لە دژی قاسم هاتنە سەرکار و خۆیان لە بەردەم شۆرشێکی کورددا دی کە دوو ساڵ بوو هەڵگیرسابوو، نەیانتوانی چاو لە هەموو (واقیع)ێک بپۆشن، و لەپێشەوە کەوتنە باسی (لامەرکەزییەت)؛ کە بەپێی ئەوە عێراقیان کرد بە پێنج پارێزگەوە، یەکێک لەمانە پارێزگەیەک بوو بەنێوی پارێزگەی سلێمانییەوە کە لە هەرێمەکانی سلێمانی و هەولێر و قەزای دهۆک و قەزای چەمچەماڵ پێکهاتبوو. واتە دابڕینی کەرکووک و دیالی و خانەقین و گەلێک لە هەرێمەکانی بادینان لە کوردستان. بەڵام ئەوە بوو چۆنکە بەعسییەکان ئەم هەنگاوەیان لە ناچارییەوە هاتبوو، نەک لە باوەڕهێنانەوە بە مافی کورد، سەرکردایەتیی ئەو دەمەی شۆرش -هەرچەندە لەسەرەتاوە کەوتە وتووێژ لەگەڵ بەعسییەکان- بەڵام لە ئەنجامدا نەیتوانی بەو جۆرە "لامەرکەزییەت"ە رازی ببێ

و لە ٩ ی حوزەیرانی ئەو ساڵەدا بەعسییەکان بە شێوەیەکی دڕندانە پەلاماری کوردستانیان دا و شەڕ تازە بووەوە. بەڵام سەبارەت بەوەی سەرکردەکانی ئەو دەمەی بەعسی عیراق، جارێ لە سیاسەتدا ناشی بوون؛ لووت بەرزیی زاڕۆیانە زاڵ بوو بە سەریاندا و هەڵەیەکی یەکجار زۆریان کرد، نەک هەر تەنێ بەرامبەر کورد و کۆمۆنیستەکان و گشت ئەوانەی کە بەعسی نەبوون، بەڵکو تەنانەت بەرامبەر بە ناسریش کە ئاڵا هەڵگری ناسیۆنالیزمی عەرەب بوو لەو سەردەمەدا. سەبارەت بەمە، بەعسییەکان بێهێز مانەوە و عەبدولسەلام عارفی کۆنە هاوڕێیان کە لەسەر بیری ناسر بوو، توانی تەفرو توونایان بکات، بەڵام لەبەر ئەوەی عارف شۆڤێنییەکی یەکجار تەنگە تیلکە بوو، و پشتیشی بە ناسر و سۆڤێت بەهێز بوو، ریزەکانی شۆرشی کوردیش بەهۆی ئاژاوەنانەوەی لایەنگرانی جەلال تاڵەبانی و ماستاو ساردکردنەوەی هێندێک لەوانەی خۆیان کردبووە دۆستی بارزانی، تەواو شێوابوو، عارف هەڵیدەسکەوت و باسی "لامەرکەزییەت"ەکەشی نەکرد و لە دەستوورەکەشیدا بەتەواوی کوردی خستە پشتگوێ و جارێکی دی لەشکری ناردەوە کوردستان، هەتا لە ١٩٦٦/٤/٣ دا فڕۆکەکەی کەوتە خوارەوە و مرد و براکەی کە عبدالرحمن عارف بوو لە ٤/١٧ ی ئەو ساڵەدا خۆی کرد بە سەرکۆمار و لەسەر شەڕی کورد رۆی بەڵام کە زانی پێیناکرێ، ئەوجا کەوتە فڕتو فێڵ و بۆ ئەوەی دان بە "ئۆتۆنۆمیی کوردستان"دا نەنێ، سەرۆک وەزیرەکەی کە بەززاز بوو راسپارد کە لەگەڵ سەرکردەکانی شۆرش رێکبکەوێ لەسەر چەند شتێک کە ئەمە بە بەیانی ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٦٦ بەنێوبانگە، و لە چەند مافێکی سادە و بێنێوەرۆک بەولاوە چی دی نییە. دیارە ئەمەش هەر بە نیازی هەڵخەڵاتاندنی کورد بوو، چۆنکە هەر پاش ئەوەی بەززاز ئەم بەیانەی دەرکرد، دەست بەجێ لەلایەن سوپاییە شۆڤێنیستەکانی عەرەبەوە رووخێنرا و لەسەر کار لابرا. ئەوجا ئەو سەرۆک وەزیرانەی دوای ئەو هاتن؛ وەک ناجي طالب و طاهر يحى، بەیانی ٢٩ ی حوزەیرانیان هەر دواخست و جێبەجێنەکرد، و لەجیاتی ئەوە لەلایەکەوە کەوتنە بەهێزکردنی ئەو لایەنانەی دژی بارزانی بوون، وەک لایەنگرانی جەلال تاڵەبانی کە لە ساڵی ١٩٦٤ ەوە کەوتبوونە بەربەرەکانێی سەرکردایەتیی

بارزانی و لە ١٩٦٦ ەوە کەوتبوونە هاوکاریکردن لەگەڵ حکوومەتی عێراقدا، لەلایەکی دیشەوە؛ کەوتنە هەوڵدان بۆ ڕێککەوتن لەگەڵ ئێران و ترکیا و سووریا و میسر وسۆڤیێت لە دژی شۆرشی کورد. لەبەر ئەوە بەیانی ٢٩ ی حوزەیران هەر لەسەر کاغەز مایەوە و تەنانەت بەززاز خۆشی دەریخست کە ئەو بەیانە بەڵێنێکی بێبنچینە بووە و پرۆگرامێکی حکوومەتەکەی وی بووە و حکوومەتێکی دی مەرج نییە ئەو بەیانە پەسەند بکات. بەززاز، کاتی خۆی، ئەمەی بە وتارێک نارد بۆ ڕۆژنامەی (التآخي) زمانی حاڵی سەرکردەیەتیی بارزانی کە ئەویش لە ژمارە (٦٢)ی ١٩٦٧/٧/٢ دا وەک خۆی بڵاوی کردەوە. لەبەر ئەوە مەسەلەی بەیانی حوزەیران هەروا بە هەڵپەسێرراوی مایەوە، هەتا بەعسییەکان توانیان بە پشتیوانی عەبدولرەززاق نایف لە ١٩٦٨/٧/١٧ دا عەبدولرەحمان عارف بڕووخێنن و لە عێراق دەریپەرێنن، و پاش ئەوەش بۆ بنبەستکردنی جێپێی خۆیان هاتن هەر ئەو ڕۆژە بەیانێکیان دەرکرد و بەڵێنیان دا مەسەلەی کورد بە ئاشتی چارەسەر بکەن بەجۆرێک کە "یەکێتیی عێراق" بپارێزێ. بەڵام لە ١٩٦٨/٧/٣٠ دا نایفیان لەسەر کار لابرد و حکوومەتیان گرتە دەست خۆیان بەتەنێ، و ئەوجا لەباتی ئەوەی مەسەلەی کورد چارەسەر بکەن هاتن بە پشتی ناحەزەکانی بارزانی، وەک لایەنگیرانی جەلال تاڵەبانی کەوتنە ئەوەی کورد لە کورد بەربدەن و بەوە ئاگری شەڕی کوردستانیان لە جاران خۆشتر کرد. هەر لەپاڵ ئەوەشدا و بۆ شکاندنی دەسەڵاتی شۆرش؛ هاتن لە ٢٥ ی ئەیلوول و ٢٤ ی ئۆکتۆبەری ١٩٦٩ دا دانیان بە هێندێک مافی کورددا نا: وەک کردنی نەورۆز بە جێژنێکی ڕەسمی لە عێراقدا، و کردنی خوێندن بە کوردی لە قوتابخانە سەرەتاییەکاندا، و دەرکردنی چەند گۆڤارێک بە کوردی لەلایەن حکوومەت خۆیەوە، و دامەزراندنی زانستگەیەک لە سلەیمانی. ئامانجیان لەمە ئەوەبوو کە جەماوەری کورد بەلای خۆیاندا رابکێشن، و لەژێریشەوە کەوتنە جرتوفرت لەگەڵ ئێران و سۆڤیێت. بەڵام لە سەرەتای بەهاری ١٩٧٠ دا دەرکەوت بۆیان کە جەماوەری کورد بەو مافانە نەخەڵەتان، و دوای ناحەزەکانی شۆرش نەکەوتن. هەروەها بۆیان دەرکەوت کە شای ئێران ئامادە نییە بچێتە شەڕێکەوە لە دژی کوردی عێراق بێ ئەوەی

ئەوان داخوازییەکانی بۆ جێبەجێبکەن. ئەمجا سۆڤێتیش ئامادە نەبوو لەگەڵ ڕژێمێکی بەعسی تەقولەق ڕێک بکەوێت، ئەگەرچی دەیویست شەڕەکە ببڕێتەوە و بۆ ئەمەش گوشاری بۆ کوردیش و بەعسییەکانیش دەهێنا. بێجگە لەمانەش بەعسییەکان ئەو دەمە زۆر بێهێز بوون؛ چۆنکە بێجگە لە کورد، کۆمۆنیستەکان و ناسریستەکان و شیعەکان لە دژیان بوون. بەعسییەکان لە نێو خۆشیاندا تیرو شیریان لەیەک دەسوو. تاقمی عەبدولخالق سامەررایی و تاقمی نازم گزار دژی تاقمی بەکر و سەددام بوون. بەکورتی زرووفێک هاتە پێشەوە کە بەعسییەکان ناچاربوون دان بە جۆرە "ئۆتۆنۆمی"یەکدا بنێن، بۆ ئەوەی بتوانن جارێ شەڕ بوەستێنن، تا لەسەر خۆ هوردە هوردە خۆیان پنبەستدەکەن. خۆ ئەگەر بهاتایە و شەڕ نەوەستایە؛ بە ڕەئی من، زۆر نێزیک بوو ڕژێمی بەعسییەکان برووخێ. بەعسییەکان لەم هەنگاوەیاندا بە هەڵە نەچووبوون، چۆنکە سەرکردەیەتیی شۆڕشیش ئەو دەمە لە بارو وێستگەیەکی زۆر خراپدا بوو لە هێندێک ڕووەوە. لەلایەکەوە، لایەنگرانی تاڵەبانی لە دژی بوون، لەلایەکی دیکەوە هەر لەنێو بارەگەی بارزانی خۆیدا هی وا هەبوون کە حەزیان بە وەستاندنی شەڕ دەکرد و دەیانگوت "پێشمەرگە ماندوو بووە و تاقەتی چووە لە شەڕ"، لەلایەکی دیکەوە؛ هی وەک دوکتۆر موراد عەزیزیش هەبوو کە بەنێوی بەرەی ڕۆژهەڵاتەوە کەوتبووە نێوەوە و بە بیانووی ئەوەی کە گوایە هەر ئیمپریالیزم، واتە بەلای ویەوە تەنێ ئەمەریکا و بەرەی ڕۆژاوا، سووت لەم شەڕە وەردەگرێ. بە کورتی بارزانی زۆری بۆ هات و ڕاوێژکەری لێهاتوو و پرۆگرامی ڕێکو پێکی نەبوو، و بڕیاری ئاشتی دا؛ و بەوە تای تەرازووی هوردە بۆرژوای نێو شۆڕش قورستر بوو، بەڵام ئەم "سەرکەوتنە" کاتییە سەرزارییە؛ دەنگی ناحەزەکانی بارزانی تا ماوەیەک کپ کرد.

دەتوانین بێژین کە ئیمزاکردنی پەیمانی "ئۆتۆنۆمی" کە بە ڕێککەوتنی ١١ی ئازار نێوی ڕۆیوە، لەلایەن کاربەدەستانی شۆڕشەوە و بەو شێوەیەی کە کرا، گەورەترین هەڵەیەک بوو کە شۆڕشی کورد تا ئێستە کردوویەتی، و گەورەترین سەرکەوتنێک بوو بۆ حیزبی بەعس و هەموو دوژمنانی نەتەوەی کورد. سەیر ئەوەیە ئەم ڕاستییەی کە چەند ساڵێک پاش پەیمانی ١١ی ئازار بۆ جەماوەر و

زۆربەی هەرە زۆری ساسیەکانی کورد دەرکەوت، هەر لە یەکەمین رۆژی ئیمزاکردنییەوە لای هاوبیرانی ڕێبازی نەتەوەیی ئاشکرا بوو. رۆژنامەی "کوردستان ئینفۆرماسیۆن" زمانی حاڵی ئەوسای "یەکێتیی نەتەوەیی خوێندکارانی کورد لە ئەورووپا" (نوکسە NUKSE) کە ئازادیخوازی تێکۆشەر بروسکە ئیبراهیم دەریدەکرد؛ تاقە دەنگێک بوو لە نێو هەموو نەتەوەی کورددا کە گومانی خۆی بەرامبەر بەم ڕێککەوتنە دەربڕی. "کوردستان ئینفۆرماسیۆن" لە ژمارە (١٤)ی رۆژی ٢١ مارتی ١٩٧٠ دا، و پاش ئەوەی لیستەیەکی دوور و درێژی کردبوو بۆ ئەو ڕێککەوتنامانەی کە لەوەپێش روویان دابوو لە نێوان حکوومەتی عیراق و سەرکردەیەتیی شۆرشدا، نووسیبووی "سەرنجێک لەمەی سەرەوە وامان لێناکات کە خۆشبین بین بەرامبەر بەم ڕێککەوتنەی دوایی، بەتایبەتی چۆنکە حیزبی بەعس لەژێر گوشارێکی نێو خۆیی حیزبی و گوشاری یەکێتیی سۆڤێتدا ئەمەی ئیمزاکردووە... هتد".

ڕاستییەکەی ئەم سەمینارە بۆ ئەوە پێکنەهاتووە کە شۆرشی ئەیلوول، بە هۆکارەکانی هەڵگیرسان و هەرەسهێنانییەوە، شیبکاتەوە. لەبەر ئەوە هەر هێندە باسی شۆرش دەکەین کە پێوەندیی بە سەمینارەکەمانەوە هەیە. بەر لە هەموو شتێک دەبێ ئەوە بخەینە بەرچاو کە ئیمزاکردنی ئەو ڕێککەوتنامەیە نە بە ڕەزامەندیی دڵی بارزانی و نە بە ڕەزامەندیی دڵی بەعس بوو، و بەسەر هەردوو لادا سەپێندرابوو. لەبەر ئەوە؛ هەر لایە بەتەمای پەلاماری ناکاوی لاکەی دی بوو و متمانە لە نێواندا نەبوو. بۆیە هەر لایەک دەیویست لە شەڕی چارەنووس برینەوەدا سەرکەوێ. بەڵام ئەوە هەبوو بەعسییەکان بۆ ئەم مەبەستە هەنگاوی لەوەپێش تاووتوێکراوی ژیرانەیان دەنا، بەڵام سەرکردایەتیی شۆرش هەنگاوی سەر لێتێکچووانە و ڕێ هەڵەکردووانەی دەنا و لەمەشدا هوردە بۆرژوای هەلپەرستی نێو سەرکردایەتیی شۆرش دەستێکی باڵای هەبوو. دەقی "ئۆتۆنۆمی" ساڵی ١٩٧٠ ی بەعسییەکان وێنەیەکی کەمێک جوانکراوی ئەو دەقی "لامەرکەزییەت"ە بوو کە لە ساڵی ١٩٦٣ دا هاتە پێشەوە، و قۆپییەکی ئەو پێشنیازە بوو کە میستەر ئەدمۆنس نوێنەری سوپای کۆلۆنیالیستی بەریتانیا لە کوردستاندا لە لەندەن لە شەستەکاندا خستیەڕوو، کە بەپێی ئەوە

کەرکووک و گەلێک ناوچەی وەک خانەقین و هێندێک هەرێمی بادینان لەو نەخشەیەدا نەبوو، ئەگەرچی بە پێچەوانەی ئەدمونسەوە کە گوتبووی کوردستان دەبێ نێو بنرێ "سەلاحەددین"، بەعسییەکان لە سالّی ۱۹۷۰ دا قیرسیایان لەوەش کردبوو و نێوی "کوردستان"یان بە سەر دەمدا هاتبوو.

جارێ، یەکەمین دەسکەوتی بەعسییەکان ئەوە بوو کە بەجێهێنانی رێککەوتنەکەی خستبووە چوار سالّی دی، مەسەلەی سنووری کوردستان بە دیارینەکراوی مابوو. مەسەلەی کوردی بەغدا و خوارووی عێراق (بەتایبەتی فەیلییەکان) نەخرابووە سەر کاغەز، و گەلێک بۆشایی دی لە رێککەوتنەکەدا هەبوون، کە لە بەرژەوەندیی بەعس بوون. بەعسییەکانیش هیچ کاتی خۆیان بە فیرۆ نەدا و لەپێشەوە هاتن دەسەلاّتی خۆیان لەنێو سوپادا چەسپاند و هوردە هوردە ناکۆکیی نێوخۆییی خۆیان، کە بەزۆری لە هێلّی نازم گزار (ناظم کزار) و عەبدولخالیق سامەڕرایی دا خۆی دەنواند، لەنێو برد، هەروەها توانییان دەمی کۆمۆنیستەکان چێشتکە بکەن، بەوەی تا هەندازەیەک کوشتاریان لابرد لەسەریان و بە گەلێک بەڵێن و گفتی شیرین کە دوایی هەمووی درۆ دەرچوو، کۆمۆنیستەکانیان لە شۆرشی کورد کردەوە، و کردنیانن بە نەیاری شۆرش. هەروها توانیان لەنێو ریزەکانی شۆرشی کورددا ناکۆکی بچێنن و گەلێک کوردی وا لە شۆرش بکەنەوە و بیانکەنە دژی شۆرش کە هێندێکیان سالاّنی ساڵ خزمەتکاری بەوەفای شۆرش بوون. شان بەشانی ئەوەش توانییان نەوت "تەئمیم" بکەن و خۆیان لەنێو بەرەی دەولّەتاندا بە دەولّەتێکی "دژ بە ئیمپریالیزم و کۆمپانییە مۆنۆپۆلیستەکان" بدەنە قەلّەم. بێجگە لەوەش توانییان خۆیان زێتر لە سۆڤێت نێزیک بکەنەوە و پەیمانێکی دۆستایەتی و هاوکاری و پشتگیریی لەگەلّ یەک ئیمزا بکەن و سۆڤێتیش بکەنە نەیاری شۆرشی کورد، و بە پارەی زۆر وزەوەندەی نەوت چەکێکی زۆر لە سۆڤێت بکرن و سوپای عێراقی پێ بەهێز بکەن. ئەوجا لە سنوورێکی نێو دەولّەتاندا کەوتنە پرۆپاگەندەی ئەوەی کە گوایە شۆرشی کورد بە سەرۆکایەتیی بارزانی؛ بزووتنەوەیەکی شۆڤێنیستانەی کۆنەپەرستانەیە کە بە پەنجەی ئەمریکا و ئیسرائیل و ئێران و بەرەی ئیمپریالیزمی رۆژاوا هەلّگیرساوە بۆ رووخاندنی

حکوومەتی گوایە سۆسیالیستی پێشکەوتنخوازی بەعسی کە هەموو هەقێکی داوە بە کورد. ئێمە بۆ خزمەتی راستی و مێژوو دەبێ ئەوەش بڵێین کە کۆمۆنیستەکانی عێراق و توودەییەکانی ئێران و هێندێک لەو فەلەستینییانەی کە سەر بە دارودەستەی جۆرج حەبەش و ئەو دەمە پارە و یارمەتییان لە بەعسییەکان وەردەگرت، لەم هەنگاوەدا پشتگیریی بەعسییەکانیان زۆر کرد. ئەم لایەنانەی نێومبردن کەوتنە ئەوەی بەعسییەکان بە "پێشکەوتنخواز" و شۆرشگێڕە کوردەکان بە "کۆنەپەرست" و "نۆکەری شا" بدەنە قەڵەم.

ئەمجا هەنگاوەکانی سەرکردایەتیی شۆڕش -بە پێچەوانەی هەنگاوەکانی بەعسییەکان و هاوکارەکانییانەوە- هەمووی نەزانانە و ناشییانە و بێبەرنامە بوو. لەبەر ئەوە هیچی بۆ سووتی شۆرشی کورد نەبوو.

سەرکردایەتیی شۆڕش زۆر چاک دەیزانی کە بەعسییەکان خەریکی خۆ کۆکردنەوەن و نایانەوێ ئەو "ئۆتۆنۆمی"یەی کە کورد دەیەوێ، بدەن بە کوردستان. لەگەڵ ئەوەشدا سەرکردایەتیی شۆرش چوار ساڵی رەبەق وەستا و چاوەڕوانی دەکرد و دەستی نەکردەوە لێیان. تەنانەت پاش ئەوەی بەعسییەکان لە ١٩٧١/٩/٢٩ دا چەند هاوکارێکی خۆیان لە جلک و بەرگی مەلای موسڵماندا نارد بۆ کوردستان بۆ کوشتنی بارزانی؛ سەرکردایەتیی شۆرش هێشتا هەر وەستا و چاوەڕوانی دەکرد، لە کاتێکدا کە زۆر چاک دەیزانی کە بەعسییەکان لەو رۆژەدا هێشتا هێندە بەهێز نەبووبوون، و تەنانەت لەنێو خۆیاندا کەرتکەرتبوون، کە بەهێزترین کەرتیان کەرتی نازم گزار بوو و لە ساڵی ١٩٧٣ دا هەوڵی دا کودەتا بکات بەڵام سەری نەگرت بۆی. بێجگە لەوەش ئەو رۆژە پارەی نەوت وەک ئەمڕۆ نەڕژابوو، لەشکری عێراق وەک ئەمڕۆ پڕچەک نەبوو، رژێمی بەعس لەنێو دەوڵەتە گەورەکاندا هاوپەیمانی نەبوو. سۆڤێت هێشتا پەیمانی بەرگری لەگەڵ عێراقدا ئیمزا نەکردبوو، فەرەنسای ئەوسا بەپێچەوانەی ئێستاوە؛ پشتگیریی بەعسی نەدەکرد. بەم حاڵەشەوە هێشتا بەعسییەکان لە سەرکردایەتیی شورشی کورد زیرەکانەتر و زۆرزانانەتر هاتنە دەست. سەرکردایەتیی شۆرش زۆر باش دەیزانی کە

سەرکردایەتیی بەعس لەژێرەوە و بەئاشکرا خەریکی رێککەوتنە لەگەڵ شای ئێران و چەند جارێک بۆ ئەم مەسەلەیە کاربەدەستانی میسر و ترکیا و ئەردەنی کردووە بە نێوبژیکەر. تەنانەت رۆژنامەنووسی میسری محەممەد حەسەنەین هەیکەل ئەمەی بە دزێوە بە نوێنەری بارزانی لە قاهیرە گوتبوو. کەچی کاربەدەستانی شۆرش لەمە نەدەسڵەمینەوە و پێیان وابوو رێککەوتن لەنێوان بەعس و شادا نایەتە گۆڕ.

بەمانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ کە پاش ئیمزا کردنی رێککەوتننامەی ئازار؛ سەرکردایەتیی شۆرش دوو رێی لەبەردەمدا هەبوو؛ کە دەبوو یەکێکیان هەڵبژێرێ. یان ئەوەی لەگەڵ بەعس بۆ ماوەیەک رێکبکەوێ دژی شا؛ و ئەوسا لەوانەبوو، ئەو شەڕەی ئەمڕۆ عێراق دژی حکوومەتی خومەینی دەیکات لە دژی شا بیکردایە، یان ئەوەتا لە دەمەدەمی بەیەکادانی بەعسییەکان لەنێو خۆیاندا دەستپێشکەری خۆی بکردایە. خۆ کە یەکێکی لەم دوو رێیە هەڵنەبژارد؛ دەبوو بە هیچ جۆرێک رێی تازەبوونەوەی شەڕی نەدایە. چۆنکە هەموو ئەو نیشانانەی پێش تازەبوونەوەی شۆرش لە کایەدا بوون؛ ئەوەیان دەگەیاند کە هێزی بەرامبەر و دەسەڵاتی بەرامبەر چەندین بار لە هی کورد پتر و لێدەرترە.

پاش تێکشکانی شۆرش لە مارتی ١٩٧٥ دا، جارێکی دی بەعسییەکان لە سەرەتاوە، و کە هێشتا ئاسۆی مەسەلەکە تەواو رۆشن نەبوویبووەوە، هەنگاوێکی زۆر زانایانەیان نا. نەهاتن بە ئاشکرا بکەونە دژایەتیی کورد، بەڵکو بەپێی نەخشەیەکی لەپێشەوە ئامادەکراو جووڵانەوە. جاری گوتیان "ئەمە سەرکەوتنێکی گەلی عێراقە، بە عەرەب و کوردییەوە".

لەکاتێکدا کە هەزاران خێزانی کوردیان دەگواستەوە بۆ خوارووی عێراق و هەزاران گوندیان کاولدەکرد، و سەتان کانییان بە کۆنکرێت دەگرت، و هەزاران درەختیان لە بنەوە هەڵدەکەند، و هەزاران عەرەبیان دەهێنایە کوردستانەوە؛ دەهاتن دەستیان دەدا بە پشتی کوردە هاوکارەکانیاندا و دەیانگوت "ئەوانە کۆنەپەرست بوون، ئێوە کوردی پێشکەوتنخوازن و کوردستان دەدەینە دەست ئێوە". ئەمجا سەتان رۆژنامەنووسی بێگانەیان بانگدەکرد بۆ سەردان لەو

نێوچەیەی کە بە "نێوچەی ئۆتۆنۆمی" ناسراوە. بەکورتی بەعسییەکان کە دەرزیان لە رابوردوو وەرگرتبوو، هاتن چەند مانگێک فشە کوردایەتییەکیان دروستکرد، تا مرۆڤی هەلپەرست و چڵکاوخۆر و خۆبژێن و تەنگبیر، بتوانن لە سایەیدا خۆیان مەلاس بدەن.

بەداخەوە کۆمۆنیستەکانیش هەبوون کەبۆ ئاخر شەڕییان ئەم هەنگاوەی بەعسییەکان لە یەک دوو مانگی سەرەتادا بە هەنگاوی "پێشکەوتنخوازانە" بدەنە قەڵەم. قسەکانیشیان دەچووە دڵی مرۆڤی ساویلکەوە؛ چۆنکە بەڕاستی یەکێک لە هۆکارەکانی هەرەسهێنانی شۆرش پشتبەستن بوو بە دوژمنانی نەتەوەی کورد. جا مرۆڤی ساویلکە ئەوەی بە خەیاڵدا نەدەهات بپرسێ، بۆچی دەبێ بۆ سەرکردایەتیی شۆرش خیانەت بێ ئەگەر لەگەڵ شا و بەرەی رۆژاوا یەکبگرێ، بەهیوای ئەوەی گەلێکی ژێردەستەی لە قوڕدا چەقیو دەربکێشێ، ئەگەرچی ئەمەش هەر هیوایەک بێ و هیچی دی، بەلاّم بۆ سەرکردە "سۆسیالیستەکان" ی جەزائیر و کۆمۆنیستەکان نیشتمانپەروەری و سەربەرزی بێ کە چەپڵە بۆ رێککەوتنی رژێمی بەعس و رژێمی شای ئێران لێبدەن لەسەر لاشەی کوردی قوربەسەر. بێگومان ئەم هەڵوێستە لەسەر کۆمۆنیستەکان زۆر گرانکەوت. جا کە ئەمە لێرەدا دەبێژم؛ مەبەستم تەنێ ئەوەیە کە لەگەڵ مێژوو و راستیدا ناپاکی نەکەم. درۆزن و ترسنۆک ناتوانن ببنە مێژوو نووس. بێجگە لەوەش کۆمۆنیستەکان خۆشیان دانیان بە هێندێک لە هەڵەکانیاندا ناوە، بەلاّم هونەر ئەوەیە هەڵە دووپات نەبێتەوە و لە هەڵە سووت وەربگیرێ.

دیارە مەبەستی بەعسییەکان لەم سیاسەتەی باسمکرد، واتە دانانی "ئۆتۆنۆمی" و سلاّوکردن لە کۆمۆنیستەکان، تەنێ تاکتیکێکی کاتی بوو، لەبەر ئەوە کە شۆرش تێکشکا -وەک گوتم- دوو سێ مانگێک وەستان، ئەوجا ئەو "مافانە"ی دابوویان؛ بەرەبەرە سەندیانەوە.

خوێندنی کوردی لە نێوچەی کەرکووک و خانەقین و بادیناندا بەجارێک لابرا، و لە بەغدا کە پتر لە نیو ملوێن کورد دەژی؛ هەروەها لە هەرێمە کوردییەکانی خواروو و نێوەڕاستی عێراق وەک کووت، بەدرە، مەندەلی، زەرباتییە،

جەسسان، عەلی غەربی و ... هتددا، تاکە قوتابخانەیەکی کوردی نەکرایەوە. هەزاران خێزانی فەیلی دەرکران بۆ ئێران، و هەزاران کورد بێسەروشوێن لەنێوچوون، و سەتان کەس لە سێدارە دران، ٤٠٪ ی خوێندنی کوردی لەو دوو پارێزگەیەدا (سلەیمانی و هەولێر) کە گوایە سەر بە نێوچەی ئۆتۆنۆمین، کرا بە عەرەبی وەک هەنگاوێک بۆ لابردنی خوێندنی کوردی. ئەوەی کە پێیاندەگوت "کۆڕی زانیاری کورد"؛ هەرچەندە لە تێکدانی زمانی کوردی و بلاوکردنەوەی بیروڕای کۆنەپەرستیدا دەورێکی دیاری هەبوو، بەلام لەگەلَ ئەوەشدا هەر لابرا. یەکێتیی ژنانی کوردستان هەلوەشایەوە و کرا بە بەشێک لە "یەکێتی ژنانی عێراق". ئەمجا دەستکرا بە هەلوەشاندنەوەی هەموو نەقابەکان وەک نەقابەی مامۆستایانی کوردستان و نەقابەی کرێکارانی کوردستان. لەبەر هێندێ هۆی تایبەتی کە سووتی خۆیانی تێدابوو، تا ماوەیەک رێیان دا بە "یەکێتیی نووسەرانی کورد"، و ئەمجا ئەویشیان لەم دواییەدا هەلوەشاندەوە و خستیانە سەر یەکێتیی نووسەرانی عێراق. ئەمە بێجگە لەوەی کە شارەکانی کوردستان پڕکران لە عەرەبی میسری و ئەردەنی و سۆدانی و فەلەستینی. جا چۆنکە بەعسییەکان هەر دوو سێ مانگێک دوای هەرەسەکە دەستیان بەوە کرد رووی راستەقینەی خۆیان بە خەلکی پێشان بدەن، لەبەر ئەوە ئەو پروپالانتەیەی پاش ئەوە دەیانکرد لە دژی بارزانی و شۆرش، لەنێو کۆمەلانی خەلکدا تاوێکی وای نەبوو، چۆنکە خەلکەکە خۆی سیاسەتی بەعسییەکانی بەکردەوە بینی، و ئەم سیاسەتەی بەعسییەکان هۆکارێک بوو لەو هۆکارانەی کە جەماوەری کورد، تەنانەت ئەوانەی زۆر رەخنەیان دەگرت لە سیاسەتی سەرکردایەتیی شۆرشی ئەیلوول، باوەڕیان بە تەواوی بە رژێمی بەعس نەمێنێ. ئەمجا کە جەنگی عێراق دژی ئێران لە سالی ١٩٨٠ دا دەستپێکرد، و پاش ماوەیەک بۆ کاربەدەستانی بەعس دەرکەوت کە پەلاماردانی دەولەتێکی خاوەن سوپا و دەستاوێژی جەنگ و دەسەلاتی ماددی و دانیشتوانی چل ملوێنیێ وەک ئێران، وەک ئەوە نییە کە گەلێکی بێدەسەلاتی بێسوپای دەست و پێ رووتی وەک کورد، بێقڕە و بڕە بتاسێنن، ئەمجا پەنایان بردەوە بەر تاکتیکە کۆنەکەیان و دەستیانکردەوە بە باسی کورد

و کوردستان. بەلاّم هەر لەپاڵ ئەوەدا و لە کۆتایییساڵی ١٩٨٣ دا لەپڕ پەلاماری کەمپی بەرزانییەکانیان دا لە قوش تەپەی هەولێر و (٨...) کەسێکیان لێگرتن، کە ئەوانە تا ئەمڕۆ بێسەروشوێنن. بێجگە لەوەش سەدام خۆی لە کوردستان و لە ڕۆژی نەورۆزی ساڵی ١٩٧٩ دا ئەوەی نەشاردەوە کە کورد بە بەشێک لە عێراق دەزانێ و عێراقیش بە بەشێک لە عەرەب، واتە کورد بە عەرەب دەزانێ (٣٨).

٨- ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لە تای تەرازوودا

"ئۆتۆنۆمی" هەرچی چۆنێک بێ و لە هەر شێوە و بەرگێکدا بێ و بەهەر لایەکدا لێکیبدەینەوە؛ هەر مانای کەمکردنەوەی ئازادیی ئەو گەلە دەگەیەنێ کە "ئۆتۆنۆمی" هەیە لەچاو ئەو گەلەدا کە دەزگەی سەنترالی دەوڵەتەکەی بە دەستەوەیە. چۆنکە ئەو گەلەی کە ئۆتۆنۆمی هەیە، مانای وایە کە هەر لە کاروباری نێوخۆییدا ئازادە، و لەو کاروبارانەدا کە پێوەندییان بە مەسەلەی نێوخۆییەوە نییە ئازاد نییە. بەکورتی؛ ئەو گەلە ئۆتۆنۆمیدارە؛ لە بەکارهێنانی هێندێک دەسەلاّتیدا بەشدارە و لە هێندێکیدا بەشدار نییە. بەلاّم لێرەدا ئەو پرسیارە دێتە گۆڕێ: داخوا چ کارێک هەیە کە پێوەندیی بە کاروباری نێوخۆیی گەلێکەوە نەبێ؟

بەر لە هەموو شتێک، جارێ دەبێ ئەوە بخەینە بەرچاو کە ئەوانەی لایەنگیری ئۆتۆنۆمین بۆ کوردستان، هەموویان لەسەر چارچێوەی دەسەلاّت و سنووری نێوچەی ئۆتۆنۆمیداری کوردستان یەک نین. هێندێک دەڵێن دەبێ گەلی کورد تەنێ لە "کاروباری خوێندەواری"دا ئازادبێ، و مەبەستیشیان لە کاروباری خوێندەواری ئەوەیە؛ کە خوێندن لە قوتابخانەکاندا بە زمانی کوردی بێ، واتە ئەو کتێبەی قوتابییەکی عەرەب یان ترک یان فارس لە دەوڵەتێکی عەرەب یان ترک یان فارسدا بە زمانی خۆی دەیخوێنێ، کوردیش هەر ئەو کتێبە بە زمانی کوردی بخوێنێ. کە دیارە -وەک دەزانین- ئەو کتێبانە گشتیان لەلایەن

ناسیۆنالیستە عەرەب و ترک و فارسەکانەوە نووسراونەتەوە، و تایبەتکارەکانی کۆمەڵگەی کورد لەو کتێبانەدا نەخراونەتە بەرچاو. وێنەی ئەم کتێبانە لە عێراقی ئەمڕۆدا زۆرە؛ لەوانە کتێبێکە بە نێوی "جوگرافیای وڵاتی عێراق" بۆ پۆلی شەشەمی سەرەتایی، نووسینی: بسام عبدالرحمن و هاوڕێکانی، وەرگێڕانی: جمال رشید عارف و هاوکارەکانی ١٩٨٣/١٩٨٤، لە ل ١٠ ی ئەم کتێبەدا نووسراوە: "ساڵی رابوردوو نیشتمانی عەرەبمان خوێند و زانیمان وڵاتی عێراقمان بەشێکە لە خاک و گەلی عەرەب و... هتد". جا وەنەبێ هەر ئەو کتێبانە وا بن کە بۆ هەموو عێراق دەردەچن، بەڵکو ئەو کتێبانەی کە گوایە لەبارەی زمان و ئەدەبیاتی کوردیشەوە دەردەچن، ناچارن لەسەر رێ و شوێنی ناسیۆنالیزمی ئەو گەلە بڕۆن بەڕێوە کە خاوەن دەوڵەتە. هەر بۆ وێنە: کتێبێک بەنێوی "زمان و ئەدەبی کوردی"یەوە بۆ پۆلی پێنجەمی ئامادەیی لە ساڵی ١٩٨٢ دا لەلایەن چەند نووسەرێکی کوردی وەک خودێلێخۆش بوو عەلائەددین سەجادی و دکتۆر عێزەددین مستەفا رەسووڵ و کێ و کێ وە دانراوە؛ کە لاپەڕە ١٥٩ و ١٦٠ و ١٦١ ی تەرخانکراوە بۆ وتارێکی "سەرۆکی فەرماندەی تێکۆشەر" (سەددام حسەین) بەنێوی "دیموکراتیەت و دادپەروەری" و لە ١٦٩-١٧٢ ی تەرخانکراوە بۆ وتارێک بەنێوی "بیری عەرەبی بیرێکی مرۆڤایەتی"یە کە نووسەری بەعسی دوکتۆر عەبدوڵلا عەبدول دائیم نووسیویەتی و لێرەدا کراوە بە کوردی. و بەنێوی "زمان و ئەدەبی کوردی"یەوە دەکرێ بە گەرووی زاڕۆی بێتاوانی کورددا. شایانی باسە کە هێندێک هەن کە خوێندن بە زمانی کوردی بۆ کورد تەنێ لە قوتابخانە سەرەتاییەکاندا بە کورد رەوا دەبینن، بەڵام دەبێژن پاش قوتابخانەی سەرەتایی؛ لە نێوەندی و ئامادەییدا، دەبێ بە زمانی دەوڵەت بێ. ئەگەرچی زمانی کوردیش -وەک زمان- دەبێ بخوێنرێ. تەماشای پێشنیازەکانی حیزبی تودەی ئێران بکە بۆ ئۆتۆنۆمی لە کوردستانی ئێراندا کە بەنێوی "طرح پیشنهادی حزب توده ایران درباره واگذاری خودمختاری (خودگردانی) به کردستان ایران" برگەی (١٠)، تەنانەت لە برگەی (١٢) ی هەر ئەو پێشنیازانەی حیزبی تودەدا دەبێژێ:

"دەبێ لە کوردستانی ئێراندا زانستگەیەک دابمەزرێ کە خوێندن لەو زانستگەیەشدا هەر بە زمانی فارسی بێ (ل ٩٠-٩١)". کە دێتە سەر باسی فەرمانەکانی ئۆرگانی "خودمختاری کوردستان" دەبێژێ؛ یەکێک لە فەرمانەکانی سەر شانی دەزگەی "خودمختار"ی کوردستان ئەوەیە "بەرگری بکات لە سەربەخۆیی و تەواویتیی خاک و فەرمانڕەوایی ئێران بە هەموو هێزێکەوە" (ل ٩١). هێندێکی دی هەن لە لایەنگیرانی ئۆتۆنۆمی، کەمێک بەولاوە دەچن و دەڵێن: دەبێ کاروباری کۆمەڵایەتیش هەر لەلایەن کوردەکان خۆیانەوە ببرێ بەڕێوە. واتە مەسەلەی کشتوکاڵ و تەندروستیش هەر لەلایەن کوردەکان خۆیانەوە بێ. هێندێکی دی هەن کە پلەیەکیش لەمە زێتر دەچنە سەرەوە و دەبێژن: دەبێ زمانی کاروباری دادگە و بەڕێوەبەرێتیی میری لە کوردستاندا کوردی بێ، و بۆ ئەمەش دەبێ کاربەدەست و فەرمانبەرانی میری کە لە کوردستاندا کار دەکەن یان کورد بن، یان زمانی کوردی بزانن. هێندێکی دی پلەیەکی دیش لەمە ژوورتر دەڕۆن، دەڵێن کاربەدەستان لە کوردستاندا دەبێ لەلایەن کوردەکان خۆیانەوە هەڵ بژێررێن و ئەوجا ئەنجومەنێکی بەجێکەیاندن (مجلس تنفيذي) دروست ببێ، کە ئەو ئەنجومەنە بڕیارەکانی پەرلەمانێکی کوردیی نێوچەیی، بە دەنگی دانیشتوانی کوردستان هەڵبژێرراو، بخاتەکار. ئێمە نامانەوێ لێرەدا باسی ئەوە بکەین کە ئایا هەڵبژاردنێک لە بەشێکی وڵاتێکدا، ئەگەر ئەو وڵاتە تەواو دێمۆکراتی نەبوو، تا چ هەندازەیەک ئازاد دەبێ، بەڵکو ئێمە دەمانەوێ بەکورتی باسێکی ئەو مافە بنچینەییانە بکەین، کە هەموو ئەوانەی باسی "ئۆتۆنۆمی" بۆ کورد دەکەن، وەک گەلێک؛ دەیخەنە پشتگوێ:

١- سەربەخۆیی ئابووری: واتە کورد دەبێ لەباری ئابوورییەوە پێبەندی دەسەلاتی کرۆکی (مرکزي)ی ئەو دەوڵەتانە بێ کە لە ژێر سایەیاندا دەژی.

٢- سەربەخۆیی سوپایی: واتە کورد نابێ هیچ هێزێکی چەکداری هەبێ.

٣- سەربەخۆیی لە پێوەندیی دەرەکیدا: واتە کورد نابێ لەگەڵ هیچ

دەوڵەتێکدا پەیمان ببەستێ و لە "کۆمەڵی نەتەوە یەکگرتووەکان" و گشت داوو دەزگە جیهانییەکاندا نابێ نوێنەری هەبێ.

ئامانج لە رێنەدان بە سەربەخۆیی ئابووری ئەوەیە کە ئەو سامانەی لە کوردستاندا هەیە بە دەست کورد خۆیەوە نەبێ، چۆنکە کوردستان وڵاتێکی فرە دەوڵەمەندە؛ بەتایبەتی لە نەوت و کانی ژێر زەویدا، وەک: کرۆم و کۆباڵت و گۆگرد. هەروەها وڵاتێکی بەپیت و بەرەکەتە بۆ کشتوکاڵ، زەریاچە و رووبار و دارستانی زۆرن. دیارە داگیرکەرانی کوردستان نایانەوێ ئەو پارووە چەورە بۆ کوردەکان خۆیان بەجێبهێڵن. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا وەنەبێ سۆربوونی داگیرکەران لەسەر ئەوەی کە کورد لەباری ئابوورییەوە سەربەخۆ نەبێ، هەر لەبەر تەماعکردنە سامانی کوردستان بێ. نەخێر، داگیرکەرانی کوردستان پێیان وایە؛ ئەگەر هاتو کورد لەباری ئابوورییەوە سەربەخۆ و دەستڕۆیشتوو بوو، دەتوانێ هەنگاوێک بۆ پێشەوە بەرەو ئازادی بنێ. بەکورتی داگیرکەرانی کوردستان پێیان وایە: سەربەخۆیی ئابووری هەنگاوێکە بەرەو سەربەخۆیی سیاسی. هەر لەبەر ئەوەشە وەک هاروهاج خەریکن دەوڵەتەکانیان پیشەساز دەکەن. خۆ ئەگەر پیشەسازییەکی زۆر سووکەڵە لە کوردستاندا دابمەزرێنن؛ نایەڵن بە دەست کوردەوە بێ.

ئامانجیش لە رێنەدان بە سەربەخۆیی سوپایی؛ دیارە ئەوەیە کە داگیرکەران نایانەوێ کورد هێزێکی دەستوەشێنی ببێ تا بەرگری لە مافەکانی بکات. هەر لەبەر ئەوەشە کە داگیرکەران دژی بوونی سوپایەکی کوردن. چۆنکە دەیانەوێ، هەر کاتێک ویستیان، بە بەیاننامەیەک هەموو ئەو "مافانە"ی کورد هەیەتی؛ بیبڕن. ئامانجیش لە رێنەدان بە پێوەندییکردنی کورد بە دەوڵەتێکی بێگانە، یان دەزگەیەکی نێو نەتەوەیی و جیهانییەوە، ئەوەیە مەسەلەی کورد بە مەسەلەیەکی نێوخۆیی بدەنە قەڵەم و هەر بەو جۆرەش بیهێڵنەوە، نەک بە مەسەلەیەکی نێونەتەوەیی.

راستییەکەی، وەک لەمەوبەر گوتم، "ئۆتۆنۆمی" هەر جۆرێک بێ، چ "راستەقینە" و چ "درۆزنە"؛ ئەوا ماناکەی هەر سەربەخۆییەکی ناتەواوە. ئەو

نێـوچەیەی ئۆتۆنۆمی پێـدەدرێ، ناتوانـێ بەجـارێ لە خـۆ پێـوەبەستن و گوێڕایەڵیکردنی دەزگەی حکوومەتی کرۆکی (مرکزي) رزگـاری ببێ. دیارە پلەی ئازادیی ئەو نێوچەیەی ئۆتۆنۆمی هەیە، بەستراوە بە جۆری رژێمی ئەو وڵاتەوە کە ئۆتۆنۆمییەکەی داوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا و هەرچەندێک ئەو وڵاتە رژێمـەکەی دیمۆکراسی و ئازادیخـوازانە بێ، هێشـتا ئەو هەرێمـە هەر وەک پارچەیەک لەو وڵاتە تەماشا دەکرێ. بۆ وێنە: خەڵکی ئەو نێوچە ئۆتۆنۆمیدارە ناتوانن دەرگە لەسەر خۆیان دابخەن بەرامبەر رەوکردنی خەڵکی نێوچەکانی دیی وڵاتەکە بۆ نێوچە ئۆتۆنۆمییەکە. ئەم دۆخە بۆ گەلێکی ئۆتۆنۆمیدار، کە بە ژمارە کەمایەتی بێ لەچاو گەلە دەوڵەتدارەکەدا، و مەترسیی ئاوەکی بوون و تواندنەوەی لێبکرێ، ناتوانێ باری دیمۆگرافیای هەرێمەکەی خۆی رابگرێ. ئەم دۆخـەش بەسەر کـورددا دەچەسپێ، بەتایبەتی بەسەر کـوردی "کـوردسـتـانی عێراق"دا. ئێمە دەزانین ئەگەر کوردستانی عێراق بە پارچەیەک لە عێراق دابنرێ، و عـێـراقـیش -بەرەسمی و بەپێی دەستووری بنچینەیی عـێـراق- بەشێکە لە وڵاتی عـەرەب، و هەر بەو پێیە هەموو عەرەبێک، چ عێراقی بێ و چ عـێـراقی نەبێ؛ مافی ئەوەی هەیە لە عـێـراقدا بژی. لەبەر ئەمـە هیچ دوور نیـیـە کـە نێوچەی کوردسـتـانی عـێراق، کـە سێ ملوێنێک کوردی تێدایە، لەماوەی ۲۰-۳۰ ساڵێکدا و هوردە هوردە هێندە عـەرەبی تێنەچێ، کە ئەوسا کوردەکە خۆی ببێتە کەمایەتییەکی کەم. جا لەبەر ئەوە، ئەگەر بێتو کوردەکە خۆشی لە کوردستان دەرنەکرێ و کۆچنەدرێ و لەجێی خۆشی بمێنێتەوە، هێشتا هەر دەبێـتـە کـەمـایەتی. ئەمـە تەنانەت ئـەگـەر دەوڵەتی عـێـراق دەوڵەتێکی شـۆڤـێنیـسـت و دیکتـاتۆریش نـەبێ؛ بەڵام خـۆی بە بەشـێـک لە "نـەتەوە و نیشتمانی عەرەب" بزانێ، پاشەڕۆژی کوردستانی عێراق هەر وای لێدێ. خۆ بۆ رژێمێکی وەک بەعس شۆڤێنی دژ بە دیمۆکراسی، ئەوەتە خۆی بە هەمـوو جۆرێک هەوڵدەدات تامی تامی عەرەبەکانی دەرەوەی عێراق بدات کە بچن لە عـێراق نیـشـتـەجێ بن و ببنە هاونیـشـتـمـانی عێـراق و پارەیان دەداتێ و کاریاندەداتێ و چەکیاندەداتێ و خانوویان بۆ دروستدەکات لە هەرێمەکانی کوردستاندا، و تەنانەت سەرۆکی بەعسییەکان ئەحمەد حەسەن بەکر لە ساڵی

١٩٦٨ دا گوتی: "هەموو عەرەبێک مافی ئەوەی هەیە لەسەر خاکی عێراق بژی" (٣٩) و لە کانوونی دووەمی ١٩٧٥ دا فەرمانڕەوایانی بەعسی عێراق قانوونێکیان دەرکرد کە بەپێی ئەوە "جنسیەی عێراقی بدرێ بە هەموو عەرەبێک کە حەز بکات هەیبێت و بیەوێ لە بنیاتنانی عێراقدا بەشدار بێ". دیارە عەرەبی ئەو وڵاتانەی هەژار و رووت و برسین وەک میسر و سوودان و ئەردەن، یان ئاوارەن وەک فەلەستینییەکان و لوبنانییەکان؛ ئامادەن بچنە کوردستان و لەوێ بژین و داگیری بکەن. ئەم سیاسەتە ئەوەتە دەمێکە لە خانەقین و کەرکووک و شەنگار و گەلێک شوێنی دیدا خراوەتە کار. ئەوەی ئەم سیاسەتە و هەروەها نەخشەی وێرانکردنی سلەیمانی راگرت، لە پلەی یەکەم و بنچینەدا، هەڵگیرسانی جەنگی عێراق و ئێران بوو، هەروەها لە پلەی دووەمدا پەیدا بوونەوەی پێشمەرگە بە چیاکانەوە. ئەوجا کە ئەو عەرەبانە هاتنە کوردستانەوە، کورد ئەو دەمە مافی ئەوەی نییە و نابێ رێ لەو عەرەبانە بگرێ، چونکە ئەوانیش "هاونیشتمانن" وەک کورد. ئەگەر کوردێک قسەیکرد و بەرهەڵستی ئەوەی کرد ئەو حەلە پێیدەگوترێ: تۆش دەتوانیت بچیت لە بەسرە و بەغدا و ناسریە و دلیم بژیت و دانیشیت و کار بکەیت و بخوێنیت و کەسیش رێتلێناگرێ. ئەمە راستە، بەڵام ئەو کوردەی دەچێتە ئەو جێیانەی نێوبران؛ لەسەرخۆ دەبێتە عەرەب. خۆشی نەبێتە عەرەب منداڵەکانی دەبنە عەرەب و لە کولتووری کورد بێبەری دەبن. چونکە زمانی رەسمی و زمانی خوێندن لەو جێیانە تەنێ عەرەبییە، بەڵام ئەو عەرەبەی دێتە کوردستانەوە، پێویستی تەنانەت بە فێربوونی کوردیش نییە، ئەگەر خۆی نەیەوێ، چونکە زمانی عەرەبی لە کوردستاندا لەپاڵ زمانی کوردییەوە؛ زمانێکی رەسمییە و منداڵەکانی دەتوانن بە عەرەبی بخوێنن چونکە قوتابخانەی عەرەبی لە کوردستاندا هەن، و دەوڵەتیش دەوڵەتی عەرەبە و عێراقیش بە پارچە کوردستانەکەیەوە بەشێکە لە "نیشتمانی عەرەب" بەپێی قانوون. ئەوەش دەبێ بزانین کە بە عەرەبکردنی خوارووی کورستانیش هەنگاو بە هەنگاو نەخشە کێشراوە بۆی. سەددام حسەین لە مانگی ئابی ١٩٨٣ دا لە چاوپێکەوتنێکی کۆمەڵێک هەولێریدا گوتی: "هەولێر - ئێستا مەڵبەندی ئۆتۆنۆمییە، پشت بە

خوا لە پاشەڕۆژدا پایتەختی هاوینەی هەموو عێراق دەبێ. بەر لە شەڕ نەخشەمان دانابوو پایتەختێکی هاوینە بۆ هەموو عێراق دروستبکەین لە شوێنێکی هەولێر، بەجۆرێ حکوومەت لە هاویندا بگوێزرێتەوە بۆ هەولێر -.و پشت بە خوا ئەم بیرە دوای شەڕ جێبەجێ دەبێ... هتد" (٤٠)

ئەمجا ئێستە ئەگەر مەبەستی ئەوانەی باسی "ئۆتۆنۆمیی راستەقینە" دەکەن، جۆرە "ئۆتۆنۆمییەک" بێ کە بەپێی قانوون: زمانی رەسمی لە کوردستاندا هەر کوردی بێ، و عەرەب و هەر کەسێکی دی، جگە لەو کەمایەتییانەی کە لە بنەڕەتەوە خەڵکی کوردستانن و مافی ناسیۆنالی خۆیان دەبێ، ناچار بن کاروباری رەسمییان بە زمانی کوردی ببەن بە ڕێوە، و ژمارەی ئەوانەی کوردستانی نین و دێنە کوردستانەوە بۆ نیشتەجێبوون، لەلایەن حکوومەتی "ئۆتۆنۆمی"ی کوردستانەوە سنووردیار (تحديد) بکرێ، بێجگە لەوەش هێزێکی سوپایی وەها ببێ کە هەموو دەستدرێژییەکی دەرەوە بداتە دواوە؛ دیارە ئەو کاتەش -داوای لێبوردن دەکەم لە گوێگران و لەوانەی باسی ئەو جۆرە ئۆتۆنۆمییە دەکەن- ئەوە نێو نانرێ ئۆتۆنۆمی و ئەوسا نێوێکی دی دەبێ، فیدەراسیۆن، یان کۆنفیدەراسیۆن، و بگرە هێندێک وڵات هەن کە رژێمەکەیان فیدەراڵییە، و هەر وڵاتێکیان سوپایەکی تایبەتیشی نییە. ئۆتۆنۆمی بریتی نییە لە یەکگرتنی چەند دەوڵەتێک بە شێوەیەکی فیدرالی؛ تا سنووری جیاواز و سوپای جیاواز هەبێ. ئۆتۆنۆمی بریتییە لە دانی هێندێک دەسەڵاتی نێوەندیی دەوڵەتی بە بەشێک لەو وڵاتە یان بە بەشێک لەو گەلە؛ بە سەرپەرشتیی حکوومەتی نێوەندی (مرکزي)، و هیچی دی.

جا کە "ئۆتۆنۆمی" بەشێک بێ لەو دەسەڵاتەی کە حکوومەتێکی نێوەندی (مرکزي) دەیدا بە حکوومەتێکی هەرێمی، ئەوا دەبێ بزانرێ کە ئەم دەسەڵاتپێدانە تەنێ لە سای سێبەری رژێمێکی دیمۆکراسیدا شێوای هێنانەدی و شێوای رێز لێگرتن و بەردەوامییە. بە پێچەوانەی ئەمەوە، ئۆتۆنۆمی لە سای سێبەری رژێمی نادیمۆکراسی و دیکتاتۆریدا شێوای هێنانەدی نییە، و خۆ ئەگەر لەژێر تاوی هێندێک زرووفی تایبەتیشدا هاتەدی، ئەوا تاسەر بەرگە

ناگری، چۆنکە یەکێک لە سروشتەکانی رژێمی دیکتاتۆری ئەوەیە هەموو دەسەڵاتێک دەخاتە ژێر دەست خۆیەوە و لە هیچ بەشێکی نایەتە خواریْ. خۆ ئەگەر لەبەر هۆیەکی تایبەتی و لە کاتێکی تایبەتیدا لە بەشێکی هاتە خواریْ، ئەوا هەر هەلێک هەڵکەوت بۆی، وەریدەگرێتەوە، و تاقیکردنەوەی تاڵو تفتی چارەکە چەرخێکی کورد لە عێراقدا؛ نموونەیەکی خۆیایە بۆ ئەمە.

بەکورتی؛ ئۆتۆنۆمی بۆ ئەو پارچە کوردستانەی کە نووسێنراوە بە دەوڵەتێک لەم دەوڵەتانەوە؛ بەجۆری رژێمی ئەو دەوڵەتەوە بەستراوە. جا لەبەر ئەوە ئۆتۆنۆمیویستەکانی کورد لەوەدا بە هەڵە نەچوون؛ کە لەپاڵ "ئۆتۆنۆمی"دا، داوای "دیمۆکراسی" بۆ ئەو وڵاتە دەکەن کە کوردستان خراوەتە سنوورەکەیەوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبینین کە ئۆتۆنۆمیویستەکانی کورد زۆرجار هەر خۆیان خۆیان بە درۆ دەخەنەوە، کاتێک دەکەونە وتووێژ لەگەڵ ئەو رژێمە نێوەندییە دژ بە دیمۆکراسییانەوە، کە دەسەڵاتی نێوەندییان کەوتووەتە دەست و بە ملهوری فەرمانرەوایی کوردستان دەکەن. جا لەبەر ئەوەی ئۆتۆنۆمی و دیمۆکراسی لە یەک جیا ناکرێنەوە؛ ئەوا هیچ کاتێک دەوڵەتێکی نادیمۆکراسی ئامادە نییە و نابێ؛ مافی "ئۆتۆنۆمی" بدات بە کورد و لەم رووەوە هەموو وتووێژێک لەگەڵ ئەو رژێمانەدا بێ ئەنجام و کات بەفیرۆدان و خۆ هەڵخەڵەتاندن و فریودانی رەشە خەڵکە و هیچ دیکتاتۆرێکیش بە دەمەتەقێ و ماستاو بۆ ساردکردنەوە نابێتە دیمۆکرات.

کەواتە، ئەوانەی ئۆتۆنۆمیویستن؛ دەبێ لە پێشدا رژێمەکە بگۆڕن، ئەوجا داوای ئۆتۆنۆمی بکەن. نەک وەک ئێستە؛ لە رژێمی دیکتاتۆر داوا بکەن ئۆتۆنۆمی بدات بە کورد و خۆی بکاتە رژێمێکی دیمۆکراتی. هەڵگرتنی دروشمی "ئۆتۆنۆمی" بۆ کوردستان و "دیمۆکراسی" بۆ عێراق، یان ئێران... هتد قسەیەکی زیندەیە وەک ئەوەی تۆ بێژیت سوێد و ستۆکهۆلم، چۆنکە ئۆتۆنۆمی خۆی بەشێکە جیا ناکرێتەوە لە دیمۆکراسی. لەبەر ئەوە کە رۆژێک لە رۆژان رژێمێکی دیمۆکراسی لەم دەوڵەتانەدا هاتە کایە، مەبەستیشم لە دیمۆکراسی دیمۆکراسییە بە هەموو مانای وشە، نەک هەر بە قسە و لەسەر

کاغەز و فرتو فیلْ، یان کلکو گویْ دروستکردن بۆ دیمۆکراسی بەنێوی "دیمۆکراسی شۆرشگێرانە" یان "دیمۆکراسی پرۆلیتارانە" یان "دیمۆکراسی ئۆتۆریتێرانە" و"ئیسلامییانە"... ویان هتد، ئەو دەمە بە هەموو دلْنیاییەکەوە دەبێژم؛ کە یەکێک لەو مافە سەرەکییانە کە ئەو رژێمە دەیدا "ئۆتۆنۆمیی کورد" دەبیْ، بەلاّم بەنێوی مافی "بەشێک لە هاونیشتمانان"ی ئەو دەولْەتە، نەک مافی نەتەوەیەکی کوردی خاوەن خاکی کوردستانی خۆی. ئەمجا ئەگەر ئەو ئۆتۆنۆمیستانە بەمە دادەکەون و بۆ ئەمە هەولْدەدەن، ئەوا جاریْ دەبیْ پێش باسی ئۆتۆنۆمی؛ بکەونە گۆرینی رژێم و دامەزراندنی رژێمێکی دیمۆکراتی، و ئەو دەمە بەنێوی "هاونیشتمان"ەوە بکەونە داواکردنی مافی ئۆتۆنۆمی لەرێی ئێمزا کۆکردنەوە و گشتپرسی و پەرلەمان و مێتۆدە دیمۆکراتییەکانی دیکەوە. خۆ کە مەسەلەش هاتە سەر گۆرینی رژێم، ئەوا دیارەْ پێویست ناکات کە هەر ئۆتۆنۆمیویستەکانی کورد دەست بدەنە چەک و سالاّنی سالْ بدەنە کەژ و کێو و لەشکری بێگانە ماوەی چارەکە چەرخێک بە هەموو چەکێکی قرکەر بکەوێتە دروێنەی گیانی ژن و پیاو و زارۆی کورد و کاولکردنی گوند و شار و برینەوەی دار و درەخت و دەربەدەرکردنی سەت هەزاران کورد و ئاوارە کردنیان بۆ هەندەران کە ئێوەی ئاوارەی دانیشتووی سوێد، بەشێکن لەو مالْوێرانانە. ئەمجا سەرەرای ئەم قوربانییە قورسەش، ئەنجامەکەی ئەوەبیْ کە هەموومان دەیزانین و ئەگەر درۆ لەگەلْ خۆمان نەکەین، دەبیْ بێژین لە خوار سفرەوەیە. بەلْیْ ئەمە وایە، چونکە مەسەلەی "ئۆتۆنۆمی" مەسەلەیەکی نێوخۆیی و گۆرینی باری سیاسیی نێو خۆیی دەولْەتێک، پێویستی بە هاودەنگی و هاوکاری هەموو دانیشتووانی ژێر سایەی ئەو دەولْەتە هەیە و بە بەشێکی دانیشتووانی ئەو دەولْەتە؛ بەتایبەتی کە زۆریان نەروا، نایەتە گۆرین. هەر لەبەر ئەمەشە کە پێشمەرگەی کورد -سەرەرای هەموو ئازایەتی و لەخۆبوردنێکی- تا ئێستە نەیتوانیوە رژێمی عێراق بگۆریْ، بەلْکو ئەو دەورەی پێشمەرگە دیویتی؛ بریتی بووە لە شپرزەکردن و بێهێزکردنی سەرکردەکانی رژێمی دیکتاتۆری عێراق، نەک خستن و هاتنە جێی. بەلْکو رێخۆشکردن بۆ رکەبەرانی ئەو سەرکردانە لەنێو رژێمەکە خۆیدا، کە ئەوانیش هەلیان بۆ هەلْکەوتووە و بە کودەتایەک

جێی سەرکردە ناحەزەکانی خۆیان گرتووەتەوە و رژێمیش هەر وەک خۆی ماوەتەوە، کەر هەر ئەو کەرە و کورتانەکەی گۆڕاوە. بۆ وێنە": شۆرشی کورد لە ئەیلوولی ١٩٦١ەوە تا شوباتی ١٩٦٣ قاسمی وا بێ هێز کرد؛ کە بەعسییەکان توانیان زۆر بە ئاسانی بە کلاوێک بیگرن و خۆیان بێنە جێی. تازەبوونەوەی شۆرش لە حوزەیرانی ساڵی ١٩٦٣ دا دژی بەعسییەکان، کارێکی وایکرد کە بەعسییەکان هێندە بێهێز بن، کۆنە هاورێکەی خۆیان عەبدولسەلام عارف توانی بە رۆژێک تەفرو توونایان بکات و خۆی ببێتە سەرگەورەی تەواو. ئەوجا شەڕی ساردی نێوان پێشمەرگەی کورد و سوپای عارف هەر لە ٦٦ەوە تا ٦٨؛ رێی بۆ بەعسییەکان کردەوە کە عارف لە ١٩٦٨دا بڕووخێنن و جارێکی دی بێنە سەرکار و هەروەها... ئەوەتە لە کوردستانی ئێرانیشدا پێشمەرگەی کورد ئەمە پێنج ساڵ پترە خۆی بە کوشت دەدات، کەچی بەختیار و بەنی سەدر و رەجەوی و "رەزای دووەم"، دانی خۆیان تیژکردەوە بێنە سەرکار و هیچ کامێکیشیان دان بەوەدا نانێ کە کورد "گەل"ە. تەنانەت یەکێکی وەک مەسعوودی رەجەوی، سەرکردەی "مجاهدین خلق" کە لایەنگرە راکردووەکانی لەترسی ژیانی خۆیان، لە کوردستاندا پەنابەرن، نەتەوەی کورد بە "دانیشتوان" (مردم کرد) دەداتە قەڵەم نەک بە "گەل" یان "نەتەوەی کورد" و سەری زمان و بنی زمانی رەجەوی باسی "تمامیت ارضی" (تەواوێتیی خاک)ی ئێرانە!!!.

مەسعوودی رەجوی لە پرۆگرامی "خودمختاری"دا بۆ کوردستان، کە "شورای ملی مقاومت"یش - کە ئەو دەمە حیزبی دیمۆکراتی کوردستانیش ئەندامی بوو، لە مانگیی ئەیلوولی ساڵی ١٩٨٣ دا ئیمزای کردووە باسی "خودمختاری کوردستان لە سنووری تەواوێتیی خاکیی ئێران و یەکێتیی نیشتمانی"دا دەکات، بەڵام بە ئاشکرا و هەر لە ئێستەوە دان بەوەدا دەنێ کە ئەم بڕیارەی "شورای ملی مقاومت"، وەک هەموو بڕیارەکانی "شورای ملی مقاومت" نابنە "بەشێک لە دەستووری بنچینەیی پاشەڕۆژی کۆماری ئێران؛ تا ئەو دەستوورە لەلایەن" مجلس مؤسسان"ەوە سەر ڕاست (تصدیق) نەکرێ. ئەوجا "مجلس مؤسسان" ێک کە یەک یان دوو کوردی تێدا ببێ؛ دەبێ کورد هەر لە

ئێستەوە فاتیحا بۆ "خودمختاری" ی دیاریی رەجەوی بخوێنێ.

خۆ لە باری برینەوەی سنووری کوردستانی ئێرانەوە، رەجەوی هەر لەو بەیانەدا دەبێژێ کە ئەوە دەبێ بە "گشتپرسی" بێ. ئەم قسەیە، واتە برینەوەی سنووری کوردستان بە "گشتپرسی" لە پرۆگرامی "جوقد"یشدا هەر وایە.

جارێکی دی دووپاتی دەکەمەوە، مەسەلەی ئۆتۆنۆمی مەسەلەی دێمۆکراتیزە کردنی ئەو دەوڵەتانەن کە کوردستانیان دابەشکردووە. بەڵام لێرەدا ئەو پرسیارە دێتە گۆڕێ: ئایە هێزی هوردە بۆرژوای کورد هەروەها هێزە بەرهەڵستکەرە عەرەب و فارس و ترکەکان کە ئەمرۆ باسی "دێمۆکراسی" و "ئۆتۆنۆمی" دەکەن؛ ئەوەیان لەباردایە کە بەشداربیکەن لە دێمۆکراتیزە کردنی ئەو دەوڵەتانەدا ؟

بۆ وەرامدانەوەی ئەم پرسیارە دەبێ تەماشای قسەی زلی پفهەڵدراو و بانگاشەی رووت نەکەین؛ بەڵکو جارێ تەماشایەکی کارو کردەوەی ئەم هێزانە بکەین کە وان لەسەر شانۆی سیاسەتی کوردایەتی. ئەو هێزانەی کەوا ئەمرۆ لەسەر کار نین و دەزگەی دەوڵەتییان بە دەستەوە نییە و هەر یەکە تەنێ ژمارەیەک پێشمەرگەیان لەگەڵە، کەچی ئەوەتە بەربوونەتە گیانی یەکدی و پێشمەرگە و لایەنگرانیان هاندەدەن پەلاماری پێشمەرگە و لایەنگرانی ئەوانی دی بدەن و دەست بوەشێنن لێیان، هەر لەبەر ئەوەی ئەوانی دی لە رێکخراوی دیکەدان، یان بیرو باوەڕێکی دیکەیان هەیە جیا لە خۆیان. بەڕاستی هێندەی ئەم حیزبە کوردییانە لە پێشمەرگە و لایەنگیرانی یەکدییان کوشتووە، داگیرکەرانی کوردستان بە هەموو درندەیەتییەکیانەوە نەیانتوانیوە هێندە پێشمەرگەی کورد بکوژن. ئێستە ئەمانە ئەمە هێزەکەیانە و ئەمەش دەسەڵاتەکەیانە و وا دەکەن، ئەوجا ئایە بە زەحمەت ناچێتە مێشکەوە کە ئەگەر گریمان ئەمانە سبەی رۆژێک دەسەڵاتی دەوڵەتییان گرتە دەست، کە ئەوەش شتێکی یەکجار دوورە – هەروا لەخۆیانەوە ببنە مرۆڤی دێمۆکراسی و کۆتری ئاشتی؟

دەزانم ئەم قسانە زۆر رەقن، بەلاٌم بەداخەوە هەقن، و وەکو عەرەبەکە دەبێژێ: "ئەوی لە هەق بێدەنگ بێ، شەیتانێکی لاڵە". جا وەنەبێ ئەمە هەر حاڵی هوردە بۆرژوای کوردی نێوچەکە بێ، بەڵکو ئەو عەرەب و ترک و فارسانەش کە لە بەرەی بەرهەڵستکەراندان و گوایە هێندێکیان لەگەڵ بەرهەڵستکەرانی کورددا بۆ "دێمۆکراسی" و "ئۆتۆنۆمیی کوردستان" هەوڵدەدەن، وە نەبێ زۆربەیان لە زۆربەی بەرهەڵستکەرانی کورد جیاواز بن، لەبەر ئەوە مرۆڤ دەبێ بە چاوێکی رەشەوە تەماشای مەسەلەی دێمۆکراتیزە کردن، و ئۆتۆنۆمیشی لەگەڵ، بکات.

٩- "بێ دەوڵەتی" بۆ گەلی کورد مانای چی

نەبوونی "دەوڵەت" بۆ هەر گەلێک؛ مانای وایە ئەو گەلە دەزگەیەکی دەسەلاٌتداری نییە کە هێندێک گەلی دی هەیانە. جا لەبەر ئەوەی خاوەنێتی (هەبوون) مانای هی خۆیی (مڵکایەتی)یە و هی خۆییش، مانای دەسەلاٌتە، دیارە ئەو گەلەی خاوەنی دەوڵەت نییە؛ بێبەشکراوە لەو دەسەلاٌتانەی دەزگەیەکی دەسەلاٌتدار هەیەتی، و بەهۆی ئەوەشەوە بێبەشکراوە لەو دەسەلاٌتانەی کە ئەو مڵکایەتییە بە خاوەنەکەی دەدا. جا لەبەر ئەوەی بوونی دەسەلاٌت: مانای بوونی ئازادییە، دیارە ئەو گەلەی "دەوڵەت"ی نییە، ئەو ئازادییانەی نییە کە گەلە دەوڵەتدارەکان هەیانە. بە کورتی: گەلی بێدەوڵەت کەمترە لەو گەلەی دەوڵەتی هەیە. ئەمە لەباری نرخی مرۆڤایەتییەوە، لەباری واقعیشەوە؛ ئەو گەلەی دەوڵەتی نییە، ناتوانێ کەڵک لەو هەل و دەسەلاٌتانە وەربگرێ کە گەلێکی خاوەن دەوڵەت وەریدەگرێ، وەک پاراستنی ئەو ئەرزەی لەسەری دەژی، و پاراستنی زمان و کولتوور و جۆری ژیانی کۆمەلاٌیەتیی خۆی. هەروەها لەکاتی تەنگانەدا ناتوانێ دەنگی خۆی بە شێوەیەکی کارا بگەیەنێتە دەزگە جیهانییەکان. بۆ وێنە: گەلی کورد لەو چەند دەوڵەتەدا کە ئەمرۆ لە سنوورەکانیدا دەژی، چونکە خاوەنی دەوڵەتی خۆی نییە؛ نرخی کەمترە لە عەرەب و ترک و فارس کە خاوەنی دەوڵەتەکانی عێراق و ترکیا و

سووریا و ئێرانن. لە ترکیا، دان بە بوونی کورددا نانرێ و بە "ترکی کێوی" دەدرێتە قەڵەم، لە عێراق و سووریادا بە بەشێک لە "نەتەوەی عەرەب"، لە ئێرانیشدا بە "تیرەیەکی کۆنی فارس" یان "برایەکی موسڵمان". هۆی ئەوەی کە کورد لە هیچ لایەک بە "گەلێکی سەربەخۆ" نادرێتە قەڵەم، ئەوەیە کە کورد دەوڵەتی نییە، و ئەو چەند دەوڵەتەی باسکران هیچیان دەوڵەتی کورد نین. ئەگەنا ئەگەر وا نەبێ بۆچی ترک و عەرەب و فارس بە "نەتەوە" دەژمێررێن بەلاّم کورد بە "گەلێکی سەربەخۆ" نادرێتە قەڵەم، ئەگەرچی کورد لەگەڵ ترک و عەرەب و فارسدا دەژی و هەر لە سنووری ئەو دەوڵەتانەدا دەژی، کە ئەوان تێیدا دەژین. جا لەبەر ئەوە هەموو باسێکی "برایەتی"ی کورد و عەرەب و کورد و ترک و کورد و فارس، کە هێندێک لە داگیرکەرەکانی کوردستان و هێزە چەپییەکان دەیکەن؛ هەمووی درۆیەکی رووتە و بۆ تەفرەدانە و ئەو عەرەب و ترک و فارسانەی ئازادیخوازن؛ نابێ بێژن "بژی برایەتیی کورد و عەرەب یان کورد و ترک یان کورد و فارس" چۆنکە ئەو برایەتییە نییە تا بژی، برایەتی مانای وەکیەکییە، وەکیەکیش ئەمرۆ لە ئارادا نییە، لەبەر ئەوە دەبێ جارێ هەوڵبدەن ئەو برایەتییە لەرێی وەکیەکییەوە دروستبکەن، ئەوجا باسی بکەن و بێژن "بژی"!.

نەبوونی دەوڵەتی کورد مانای وایە کە بوونی کورد خۆی لەبەر مەترسی نەماندایە، چۆنکە هەر دەزگەی دەوڵەتییە کە لە زرووفی ئەمرۆدا دەتوانێ خاکی نەتەوەیەک بپارێزێ لە دەستدرێژکەران، و هەر ئەویشە کە لە جیهانی ئەمرۆدا دەتوانێ رەوایەتییەکی قانوونی بۆ ئەوە دروستبکات کە خاکی ولاتێکماڵی نەتەوەیەکە. نەبوونی دەوڵەتی کورد؛ مانای وایە ئەو خاکەی کوردستان کە چەند هەزارساڵێکە نیشتمانی نەتەوەی کوردە؛ بە ماڵی کورد نەدرێتە قەڵەم؛ بەڵکو بە ماڵی ئەو دەوڵەتانەی کە خاکی کوردستانیان بەشکردووە و هیچیشیان دەوڵەتی کورد نین. جا لەبەر ئەوەی خاکی کوردستان بە ماڵی کورد نازانرێ؛ دیارە هیچ جۆرە زامنێکیش نییە بۆ ئەوەی کە کورد دەتوانێ لەسەر خاکەکەی خۆی بژی و بمێنێتەوە. گەلێک لەو پرۆژانەی کە بۆ کۆچپێکردنی کورد سازکراون وەک پشتێنی عەرەب (الحزام العربي) لە سووریا کە لە ساڵی

١٩٦٢ ەوە دەستپێکرا، بەوەی کورد لەسەر سنووری کوردستانی عێراق و ترکیا کۆچپێبدرێ و ئەرزەکەیان بدرێ بە عەرەب، و ئەو پرۆژانەی کە لە عێراق لەپاش هەرەسهێنانی شۆرشی ئەیلوول سازکرا کە بە قووڵی ٢٠ کیلۆمەتر کورد لەسەر سنوورەکانی کوردستانی ئێران و ترکیا گوێزرانەوە و بەزۆر خرانە خانووی وەک کولانە مریشکەوە. یان رەوانە کران بۆ خوارووی عێراق.

هەروەها ئەو پرۆژەیەی کە حکوومەتی Turgut Özal لە ترکیا لە ساڵی ١٩٨٤ دا خستیە کار و گەلێک گوندی لەسەر سنووری کوردستانی عێراق، کە کەوتوونەتە مەڵبەندی هەکارییەوە بەزۆر بە خەڵکەکەی چۆڵکرد، بێجگە لەوەش ئەو پرۆژانەی کە لە کۆندا هەبوون بۆ کۆچپێکردنی کوردی هەمەوەند لە زەمانی عوسمانیدا بۆ نێو ترک، و کۆچپێکردنی کوردی ژووررووی کوردستان لە دەورانی ئەتاترکدا بۆ رۆژاوای ترکیا، و کۆچپێکردنی گەڵباخی لە زەمانی سەفەوییەکاندا، و کۆچپێکردنی گەلێک هۆزی کورد لە زەمانی رەزا شادا و... هتد. شان بەشانی ئەمانە نیشتەجێکردنی ترک لە ژووررووی کوردستاندا لە زەمانی ئەتاترکدا و تا ئێستەش، و نیشتەجێکردنی عەرەب لە حەویجە و شارەزوور لە زەمانی مەلیک فەیسەڵی یەکەمدا لە عێراق، و نیشتەجێکردنی عەرەب لە کەرکووک و خانەقین و شەنگار و .. هتد لە ساڵی ١٩٦٣ ەوە تا ئێستە لە عێراقدا، و نیشتەجێکردنی فارس لە زەمانی حەمە رەزا شادا لە سنە و کرماشان و ... هتد.

ئەمانە هەموو زەنگی خەتەر لێدەدەن بۆ کورد، و نیشانەیەکی ئاشکران بۆ هەوڵدانی ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان دابەشکردووە بە نیازی لەنێوبردنی کورد.

بێجگە لەوەش هەر بزووتنەوەیەکی کوردی روو بدات، یان هەر کاتێک کورد شۆرشێک هەڵبگیرسێنێ لە دژی ژێردەستەیی و چەوسانەوە، و هەر هاوارێک بکات لە دژی زڵمو زۆری ئەم دەوڵەتانە؛ ئەوا چۆنکە خۆی دەوڵەتی نییە، مەسەلەکەی بە مەسەلەیەکی "نێوخۆیی" دەدرێتە قەڵەم و دەکرێ بە ژێر لێوەوە. خۆ ئەگەر دەوڵەتی ببوایە، و لەلایەن هێزێکی بێگانەوە دەستدرێژی بکرایە

سەری، ئەوا دەستبەجێ دەیتوانی لە سنوورێکی جیهانی و نێو جیهانیدا مەسەلەکەی بهێنێتە پێشەوە، و هەر ڕۆژێک لە ڕۆژان لەشکری بێگانەی لە وڵاتەکەی دەکردە دەرەوە. بۆ گەیشتنە ئەوەش دەیتوانی بە سەربەستی لە کۆمەڵی نەتەوە یەکگرتووەکاندا مەسەلەی خۆی باسبکات و لەگەڵ هەر دەوڵەتێکدا کە ئارەزووی بێ، پەیمان ببەستێ بۆ دەسکەوتی خۆی. سەبارەت بەمەیە کە داگیرکەرانی کوردستان هەمیشە هەوڵدەدەن مەسەلەی کورد بە مەسەلەیەکی نێوخۆیی بهێڵنەوە. هەر لەبەر ئەمەش بوو کە کاژێک لە ١٣ی مایسی ١٩٦٤ دا، واتە ٢١ ساڵ لەمەوبەر لە بیرخەرەوەیەکدا کە بۆ سەرۆک بارزانی نووسی بوو، داوای کردبوو لێی کە "لە کاتێکدا شەڕ دەستپێکردەوە، دەبێ مەسەلەکەمان لە مەسەلەیەکی نێوخۆییەوە بگەیەنینە مەسەلەیەکی نێو دەوڵەتان" (٤١).

١٠- بڕیاری چارەنووس لە ئازادیدا و بۆ ئازادی

دروشمی "بڕیاری چارەنووس لە ئازادیدا و بۆ ئازادی" -وەک لەمەوبەر گوتم- دروشمی هاوبیران و لایەنگیرانی قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزمە. ماوەیەک لەمەوبەر "بنکەی چاپەمەنیی ئازاد" لە سوێد، نامیلکەیەکی منی بڵاوکردەوە بەنێوی "هێندێک لە کێشە بنەڕەتییەکانی قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزم"ەوە، کە لەوێدا هێندێک لە سەرەتا بیرییەکانی ئەم قوتابخانەیەم ڕۆنکردەوە. وەک: ئازادی، یەکسانی، دەسەڵات، ستراتیژ، تاکتیک، هێخۆیی، سەختگیری کوێرانە و بینایانە، لایەنگیری و بێلایەنی، زانست و هەڵوێست و ... هتد. پێدەچێ هێندێک لەوانەی لەم کۆڕەی ئەمڕۆدا بەشدارن ئەو نامیلکەیەیان خوێندبێتەوە. ئەوەی بۆ ئەم سەمینارەی ئەمڕۆ مەبەست بێ، تەنێ ئەو لایەنەی ئەم قوتابخانەیە کە پێوەندیی بە مەسەلەی نەتەوەوە هەیە کە بەو ڕێیەش دەگوترێ "بیری نەتەوەیی". شایانی باسە، کە پار لەسەر "بیری نەتەوەییی کوردی" و جیاکردنەوەی لە بیری ناسیۆنالیزمی ڕۆژهەڵاتی و ڕۆژاوایی؛ سەمینارێکم لێرە، لە ستۆکهۆلم، پێشکێشکرد، کە ئەمساڵ چاپکرا و لەم

ڕۆژانەدا بڵاوکرایەوە، و گوێگری بەڕێزیش دەتوانێ بگەڕێتەوە سەری. بێجگە لەوەش لەو باسەدا، کە وەک لێکۆڵینەوەیەک بۆ گۆڤاری "نیشتمان"م نووسیوە لە ساڵی ١٩٨٣ دا و بە بۆنەی تێپەڕبوونی چل ساڵ بەسەر گۆڤاری "نیشتمان"دا، هەر لەوێدا بەندێکم تەرخانکردووە بۆ "بیری نەتەوەیی کوردی" و ناسیۆنالیزم. هیوام وایە ئەو بەرهەمەش هەر ئەمساڵ بکەوێتە دەست خوێنەرە بەڕێزەکان.

بەپێی "قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزم"، هەموو مرۆڤێکی ژیر بیر دەکاتەوە و هەموو ژیندارێکی بیرکەرەوەش مرۆڤە. واتە: بیرکردنەوە خۆماڵێکی مرۆڤە. بیری مرۆڤی ژیر؛ خۆی لە ئازادیدا دەردەبڕێ، کە ئازادی سروشتێکی خۆڕسکی و بنەڕەتیی هەموو مرۆڤێکی ژیرە؛ بە درێژاییی ژیانی. جا لەبەر ئەوەی ئازادی تایبەتکارێکی مرۆڤە، واتە بەشێکە لە مرۆڤ خۆی، لەبەر ئەوە شیاوای کڕین و فرۆشتن و بەدیاریدان و بە میراتبردن نییە، جا لەبەر ئەوەی "مرۆڤایەتی" خۆی "یەکەیەکە" شیاوای کەرتکەرتکردن نییە. دیارە ئازادی، وەک تایبەتکارێکی مرۆڤ، واتە بەشێک لە مرۆڤ خۆی، ئەویش شیاوای کەرتکەرتکردن نییە. بەکورتی ئازادیی مرۆڤ زۆری و کەمی و پلە بۆ دانان هەڵناگرێ.

واتە؛ تۆ ناتوانیت بێژیت مرۆڤی (A) مافی ئازادیی پترە لە مرۆڤی (B)، چونکە کاتێک ئازادی تایبەتکارێکی خۆزا و خۆڕسکی مرۆڤ بێ؛ ئەوسا لەنێوان "بوونی ئازادی" و "نەبوونی ئازادی"دا سنوورێک نابێ ببێ. وەک چۆن لە نێوان "ژیان" و "مردن"دا، کە هەردووکیان دوو تایبەتکاری خۆڕسکی و خۆییی مرۆڤن، سنوورێک نییە، واتە: ناتوانیت بێژیت: "ڕۆستەم کەمێک مرد، یان نەختێک دەژی"، بەڵکو دەبێ بێژیت: ڕۆستەم مرد، یان نەمرد". هەروەها پێویستە بێژیت: "ڕۆستەم دەبێ ئازاد بێ وەک هەموو مرۆڤێکی دی، یان ئازاد نەبێ". ئەوجا کە گوتت "دەبێ ئازاد نەبێ"، دەبێ تەڤی ئەوەش بێژیت "وەک هەموو نامرۆڤێک"، چونکە "نەبوونیی ئازادی" مانای سەندنەوەی تایبەتکارێکی خۆڕسکییە لە مرۆڤ، کە بەبێ ئەو تایبەتکارە لە مرۆڤێتیی

ڕاستەقینە دەکەوێ.

ئەوجا "ئازادی" کە خۆی تایبەتکارێکی مرۆڤی ژیرە -مرۆڤی ژیریش هەر بەو پێیە ئەو مرۆڤەیە کە دژی ئازادی نەبێ- هەر کاتێک "ئازادی" کەوتە مەیدانی کردەوە لە کۆمەڵگەیەکدا، ئەوا خۆی لە شێوەی یەکسانیدا دەنوێنێ. واتە: یەکسانی بریتییە لە خستنەکاری تایبەتکاری ئازادیی مرۆڤ، یەکسانیش لەنێوان مرۆڤ و مرۆڤێکی دیدا تەنێ دەتوانێ لە یەکسانیی دەسەڵاتدا خۆی بنوێنێ. چۆنکە "یەکسانیی لە دەسەڵات"دا هەموو جۆرە مافەکانی دی لە خۆیدا کۆ دەکاتەوە.

ئەوجا مرۆڤ ئەگەر بێتو بە تاکە تاکە بژین، یان بە کۆمەڵ کۆمەڵ بژین، ئەوا ئازادی، چۆنکە خۆی لە خۆیدا تایبەتکارێکی خۆرسکی و خوزاییی مرۆڤە، لە هەردوو بارەکەدا نایەتە گۆڕان. لەبەر ئەوە یەکسانیی مرۆڤێک و مرۆڤێک هەر لە دۆخی تاکە تاکەییدا نییە، بەڵکو لە دۆخی کۆمەڵ کۆمەڵیشدایە. جا چۆنکە نەتەوەکانی سەر زەوی، هەر یەکەیان بریتییە لە کۆمەڵە خەڵکێک، دیارە ئەم کۆمەڵانە هەموویان مافی یەکسانییان هەیە. کە مافی یەکسانیشیان هەبوو، دیارە دەبێ لە ڕاددەی دەسەڵاتیشدا یەکسان بن. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە هیچ نەتەوەیەک مافی ئەوەی نییە و نابێ؛ پلە و سنوور بۆ ئازادیی نەتەوەیەکی دی دابنێ. بۆ وێنە: عەرەب و ترک و فارس مافی ئەوەیان نییە و نابێ بە کورد بێژن: تۆ دەبێ بە "ئۆتۆنۆمی" ڕازی ببیت؛ بەڵام ئێمە خۆمان دەوڵەتی ناسیۆنالی سەربەخۆی خۆمان هەبێ. بەڵکو دەبێ ئەو نەتەوانەی، خۆیان بە ئارەزووی خۆیان، دەیانەوێ پێکەوە بژین؛ خۆیان یەکسان بکەن. واتە دەسەڵاتی خۆیان وەکیەک لێبکەن. بە وشەیەکی دی: یان ئەوەتە نەتەوەی کوردیش وەک ئەوان دەوڵەتێکی ناسیۆنالی سەربەخۆی هەبێ، یان ئەوەتە ئەوانیش وەک کورد بە "ئۆتۆنۆمی"، یان هەر جۆرە بەڕێوەبەرێتییەکی دی کە هەموو پێیرازیبن، هەموویان وەکیەک پیڕەوییبکەن. خۆ ئەگەر وا نەکەن، مانای وایە مرۆڤێکی عەرەب، یان ترک، یان فارس لە مرۆڤێکی کورد دەسەڵاتی زۆرترە، واتە ئازادترە، لەکاتێکدا وەک گوتم، ئازادی تایبەتکارێکی هەموو

مرۆڤێکی ژیرە و شیاوی پلە بۆ دانانی نییە.

ئەمجا مەسەلەی دژ نەوەستان بەرامبەر بە ئازادی، وەنەبێ هەر مەسەلەیەکی دەرەکی بێ، واتە؛ تاکە تاکەی مرۆڤ بۆ یەکدی بسەلمێنن، یان نەتەوە جۆر جۆرەکان بە یەکدی رەواببینن. بەڵکو دەبێ تاکە تاکەی مرۆڤ و کۆمەڵانی مرۆڤیش دژی ئازادیی خۆیان نەوەستن. بەکورتی: ئەگەر رۆژێک نەتەوەی کورد بڕیاری چارەنووسی دەسکەوت، ئەوا بەپێی بۆچوونی قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزم؛ خستنە کاری ئەو بڕیارە کاتێک رەوایەتی دەبێ کە "لە ئازادیدا" بدرێ، واتە لەژێر سایەی هیچ جۆرە ترس و لەرز و فرو فێڵێکدا نەبێ. دووەم: نەتەوەی کورد هەر دەتوانێ "بۆ ئازادی" بڕیار بدا. ئەمەش مانای وایە؛ ئەگەر هاتو نەتەوەی کورد بە جۆرە سیستەمێکی حکومەتی خواردەستانە رازی بوو کە لەبارەی دەسەڵاتەوە کەمتر بێ لە هی نەتەوەکانی دی، ئەوا دیارە لە ئازادیی خۆی کەمکردووەتەوە لەچاو ئازادیی نەتەوەکانی دیدا. خۆ ئەگەر هاتو دەنگی بۆ جۆرە رژێمێک دا کە ئەو رژێمە دژی ئازادی بوو، وەک رژێمێکی دیکتاتۆریانە، یان فاشیستانە یان تۆتالیتێرانە یان ئۆتۆریتێرانە و... هتد، ئەوا ئەو بڕیارە دژی ئازادی دراوە و "بۆ ئازادی" نەدراوە. ئەو حەلە هاوبیرانی قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزم رێزی ئەو بڕیارە ناگرن و بەربەرەکانێشی دەکەن، تەنانەت ئەگەر هاتوو زۆریەی هەرە زۆری کوردیش لە پشت ئەو بڕیارەوە بوەستێ. هیچ تاکێک و هیچ کۆمەڵێک (لێرەدا هیچ نەتەوەیەک) ئازاد نییە لەوەدا کە دژی ئازادی بوەستێ. سا ئەو ئازادییە، ئازادی خۆبێ، یان خۆنەبێ. هەر بڕیارێک لەدژی ئازادی بدرێ، ئەو بڕیارە لە ژیرییەوە نەهاتووە، و هەر بڕیارێکیش لە ژیرییەوە نەهاتبێ، بە زۆری ژمارەی لایەنگیرانی بڕیارەکە "رەوایەتی" بۆ پەیدا ناکرێ.

کەواتە هەر دەوڵەتێکی کوردی، یان هەر بنکەیەکی ناسیۆنالی دی کە بۆ رێکخستنی ژیانی کۆمەڵگەی کوردەواری دروست ببێ؛ دەبێ "لە ئازادی"دا هاتبێتە کایە و "بۆ ئازادی" هاتبێتە کایە. چۆنکە "دەوڵەتی کورد" بەلای هاوبیرانی قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزمەوە؛ ئامانج نییە؛ بەڵکو هۆیەکە بۆ

دەربڕین و بەکارهێنانی مافی ئازادیی مرۆڤی کورد لە بڕیاردانی چارەنووس و دەستنیشانکردنی جۆری ژیانی خۆیدا لە سنووری کۆمەڵگەیەکدا. ئەمەش مانای وایە ئەگەر دەوڵەتێکی کوردیی سەربەخۆ دروست ببێ، و گەلی کورد ئازادیی بڕیاردان و جێبەجێکردنی ئەو بڕیارانەی نەبێ، ئەوا ئەو دەوڵەتە بە دەوڵەتی هەموو کۆمەڵگەی کورد نادرێتە قەڵەم. چۆنکە ئازادی، لەباری سەرنجی ئەم قوتابخانەیەوە -وەک گوتم- تایبەتکارێکی هەموو مرۆڤێکی ژیرە. کەواتە نابێ کوردێک بە نەختێک ئازادی رازی ببێ و کوردێکی دیش بە زۆرێک ئازادی دانەکەوێ.

کەواتە مەسەلە بەلای ئەم قوتابخانەیەوە مەسەلەی ئازادییە لە بڕیاردان و لە جێبەجێکردنیدا لەلایەن کۆمەڵگەی کوردەوە، نەک تەنێ مەسەلەی بوونی ئالایەک و سەرکۆمارێک و پەرلەمانێک. چۆنکە زۆر وڵات هەن؛ ئالاش و سەرکۆماریش و سوپاشیان هەیە و گەلەکانیشیان لە بڕیاردان و جێبەجێکردنی بڕیاردا ئازاد نین. بوونی دەوڵەت بەتەنێ مانای ئەوە نییە ئەو گەلەی دەوڵەتەکە بەنێویەوە دانراوە "ئازادە". بەڵام گەلێکی ئازاد ئەمڕۆ پێویستی بە بوونی دەزگەیەکی سیاسییە بۆ جێبەجێکردنی بڕیارەکانی و ئارەزووەکانی لە بەندیوارێتیی کۆمەڵگەیدا. و هەروەها بۆ پاراستنی دەسکەوتەکانی و خاکەکەی. جا ئەو دەزگەیە دەتوانێ لە شێوەی "دەوڵەتێکی سەربەخۆ"دا بێ، یان لەشێوەی یەکگرتنی چەند دەوڵەتێکدا بێ، یان لەشێوەی یەکگرتنی چەند گەلێکدا بێ لە سنووری بەڕێوەبەرێتییەکی نێو کۆییدا؛ هونەر ئەوەیە لەسەر بنچینەی دەسەڵاتی یەکسانیی ئەو دەوڵەتانە، یان ئەو گەلانەی بە ئارەزووی خۆیان یەکدەگرن، دامەزرابێ.

هەر لەبەر ئەمەیە کە هاوبیرانی قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزم، ئەمە چارەکە چەرخێک پترە باسی "سەربەخۆییی کوردستان" ناکەن، بەڵکو باسی ئازادیی کورد و کوردستان دەکەن لە بەڕێوەبردنی خۆیدا.

چۆنکە ئازادی بەلایانەوە لە سەربەخۆیی بەرزترە. سەربەخۆیی بەشێکە لە ئازادی، نەک هەموو ئازادی. چۆنکە دوور نییە گەلێک دەوڵەتێکی سەربەخۆ،

یان چەند دەوڵەتێکی سەربەخۆشی هەبێ؛ جیاواز لە دەوڵەتەکانی دیکەی جیهان، بەڵام ئازادیی بڕیاردان و بەجێگەیاندنی ئەو بڕیارانەی نەبێ. هەر لەبەر ئەوەش بوو کە یەکێک لە دوو درۆشمە سەرەکییەکانی کاژیک "کوردستان بۆ کورد" بوو؛ نەک "کوردستانێکی سەربەخۆ". مەبەست لەمەش ئەوەبوو کە کورد خۆیان بە ئازادی کوردستان ببەن بەڕێوە، دوور لە دەسەڵاتی ناکورد. هەروەها شتێکی ڕێککەوت نییە کە یەکێک لە دوو درۆشمە سەرەکییەکەی "پاسۆک": "کوردستانێکی ئازاد"ە، نەک "کوردستانێکی سەربەخۆ" یان "دەوڵەتێکی کوردی".

ئەمجا پاش ئەوەی کە واتەی "بڕیاری چارەنووس لە ئازادیدا و بۆ ئازادی"یمان ڕۆنکردەوە، دەبێ پیچێک لەسەر ئەوە بدووین؛ تا بزانین واتەی "نەتەوە" بەلای ئەم قوتابخانەیەوە چی دەگرێتەوە:

وەک لەمەوبەر گوتم، زانستکارە بورژواکان و زانستکارە مارکسیستەکان، هەردوو لایان، زۆر و کەم مەسەلەی بوونی "نەتەوە" بە بوونی "دەوڵەت"ەوە گرێدەدەن، و لێرەدا مەسەلەی ئابووری نێوکۆیی و زمانی نێوکۆیی و بەسەرهاتی نێوکۆیی و سەرزەوی نێوکۆیی بە مەرج دەزانن بۆ بوونە نەتەوە. قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزم پێی وایە؛ هەستی چارەنووسی وەکیەک گەورەترین هۆکارێکە بۆ دروستکردنی نەتەوە.

دیارە هەستکردن بە چارەنووسی وەکیەک لە خۆ بە یەکزانیندا، هەروا لەخۆیەوە دروستنابێ و لە ئەنجامی پرۆسەیەکی زۆر سەختدا دروستدەبێ. بەڵام کە کۆمەڵێک مرۆڤ هەستیان بە چارەنووسی وەکیەککرد، ئەوسا مەرجەکانی دیکەش وەک زمانی وەکیەک و پەیداکردنی سەرزەویی نێوکۆیی و دەوڵەتی هاوبەشیش دروستدەبێ. جوولەکەکان نموونەیەکی باشی ئەمەن. ئەمانە هەزاران ساڵ بوو لە وڵاتی بنەڕەتی خۆیان پچڕا بوون، و بە هیچ جۆرێک مێژوویەکی هاوبەشیان نەبوو، مەگەر مێژووی هەرە کۆنیان. بەڵام هەستکردن بە چارەنووسی وەکیەک لە خۆ بە یەکزانیندا، وایلێکردن خۆیان بناسن ورووبکەنەوە سەر زەوییە کۆنەکەی خۆیان کە چەند هەزار ساڵێک بوو بەجێیان

هێشتبوو، و لەوێ پێکەوە دەوڵەتێک بۆ خۆیان بنیات بنێن.

موسڵمانەکانی هیندستان نموونەیەکی دین بۆ ئەمە، ئەمانە بە درێژایی مێژوو هیندستانی بوون، و بەشێک بوون لە هیندستان، بەلاٌم لەبەر ئەوەی ئاینەکەیان جیاواز بوو، و هەستیان بە چارەنووسی وەکیەک دەکرد لە خۆ بە یەکزانیندا، هاتن زمانی ئوردوویان بە تیپی عەرەبی ژیاندەوە و کردیان بە زمانی ناسیۆنالی خۆیان، و لە ئەنجامدا دەوڵەتێکی سەربەخۆیان بۆ خۆیان پێکەوە نا بەنێوی "پاکستان"ەوە.

ژێدەرەکان

(١)- وتاری سەمیناری "بیری نەتەوەییی کوردی؛ نە بیری قەومیەت ی رۆژهەلاتی و نە بیری ناسیۆنالیزم ی رۆژاوایییە" لە رۆژی ١٩٨٤/٨/١٨ دا لە ستۆکهۆلم درا بە بۆنەی بەستنی کۆنگرەی سێیەمی سۆکسە SOKSEەوە کە لە ١٨ - ١٩ ی ئابی ١٩٨٤ هەر لە ستۆکهۆلم بەسترا. ئەم وتارە سەمینارییە بۆ یەکەمجار لەلایەن "بنکەی چاپەمەنیی ئازاد"ەوە لە سوێد چاپکراوە و، چاپی دووەمیش لە سالی ٢٠٠٢دا لە لایەن "بنکەی کوردنامەوە چاپ و بلاوکراوەتەوە.

(٢)- تەماشای "شەرەفنامە" بکە:

Scheref Prince de Bidlis: Scheref-Nameh ou Histoire des Kourdes, Publiee par v. Velliaminof-Zernof, Tome 1, Texte Persian, Premiere Partie, St. Petersbourg 1868, p. 16-17.

(٣)- هەر ئەوێ.

(٤)- خاوەن سەمینار ئەو نەخشەیەی پێشانی بەشدارانی سەمینارەکە دا کە لە لاپەرە (١٤٩)ی کتێبەکەی نجفقلی پسیان دایە: مرگ بود بازگشت هم بود / تأریخچە فرقە دمکرات اذربایجان وحزب کوملەء کردستان. اذرماه ١٣٢٧ (نوفەمبر / دیسمبر ١٩٤٨) شرکت سهامی چاپ / تهران. (ل ٣ . ١ ئەم سەمینارە).

(٥)- خاوەن سەمینار ئەو تابلۆیەی ل ٣ . ١ پێشانی بەشدارانی سەمینارەکە دا کە بە دەوری ئالای کوردستاندا نووسراوە: "دەولەتی جمهوری کوردستان". لە تەنیشت ئەمەشەوە وێنەیەکی ئالای کوردستان لە دەورانی "کۆماری کوردستان"دا دەبینرێ (ل ٣ . ١ ئەم سەمینارە).

(٦)- "نیشتمان"، ژمارە (١) سالی (١)، پووشپەری ١٣٢٢ (=١٩٤٣)، ل ١-٢.

(٧)- تەماشای یەکەمین بەیاننامەی "مەکتەبی سیاسی حیزبی شیوعی کوردستانی عێراق" بکە کە لە زستانی سالی ١٩٤٥ دا دەرچووە بە بۆنەی دروستبوونی "بەرەی رزگاری کورد"ەوە. لەوێدا "رزگارکردنی کوردستانی گەورە" بە ئامانجی حیزبەکە دادەنێ. ئەم بەیاننامەیە لە کتێبێکدا کە پارێزەر زەید ئەحمەد عوسمان بەنێوی خوازراوی "محمد شیرزاد" و لەژێر نێوی "نضال الاکراد"دا لە قاهیرە لە ١٩٤٦ دا بلاوی کردووەتەوە؛ چاپکراوە.

(٨)- سجل مذاكرات جمعية "ام القرى" ذي القعدة ١٣١٦، اي ضبط مفاوضات وقرارات مؤتمر النهضة الاسلامية المنعقدة في مكة المكرمة سنة ١٣١٦، ناشره السيد الفراتي، مركز النشر في بورت سعيد ١٣١٦، ١٤٤.

(٩)- بۆ وێنە سیر ئەرنۆلد ویلسن Sir Arnold Wilson کە "فەرمانداری گشتیی عێراق" بوو لەلایەن هێزەکانی بەریتانیاوە، کتێبە کۆنەکەی لەسەر عێراق بە نێوی مێزۆپۆتامیاوە نووسیوە:

Wilson, Lt. Col., Sir Arnold T.: Mesopotamia 1914-1917., London 1930.

Wilson, Lt. Col., Sir Arnold T.: Mesopotamia 1917-1920, London 1931.

هەروەها Haldane کتێبەکەی لەسەر عێراق بەنێوی مێزۆپۆتامیاوە نووسیوە،

Haldane, A. L.: "The Insurrection of Mesopotamia, Edinburgh 1922

مێجەر سۆنیش کتێبەکەی لەسەر عێراق و کوردستان، بەنێوی مێزۆپۆتامیا و کوردستانەوە نووسیوە: Soane, E.B.: To Mesopotamia and Kurdistan in Diguise, London 1912.

بەمانە و گەلێک نووسینی دی ئینگلیزەکان و ئەوروپاییەکاندا تێدەگەین کە نێوی عێراق لەلایەن ئەمانە خۆیانەوە بەکار نەدەهێنرا. بەلام نێوی کوردستان بەکار دەهێنرا.

(١٠)- عبد الرزاق الحسني: تأريخ العراق السياسي الحديث - الطبعة الثانية - الجزء الثالث، صيدا / لبنان ١٩٥٧ ص ٢٦٧، هەروەها :

Rambout Lucien: Les Kurdes et le droit, Paris 1947, p51.

(١١)- عبدالرزاق الحسني: سەرچاوەی پێشوو، ص ٢٧٠، هەروەها: محمود الدرة: القضية الكردية، بيروت ١٩٦٦، ص ١٥٥-١٥٦.

(١٢)- رەفیق حیلمي: یادداشت. بەرگی یەکەم - بەشی دووەم، بەغدا ١٩٥٦، ل ١٩٣.

(١٣)- William Eagleton JR. The Kurdish Republic of 1946, Oxford University Press, London 1963, p.44

(١٤)- سەرچاوەی پێشوو، ل ٤٤ - ٤٥.

(١٥)- "ایران و جهان"، پاریس، شمارە ٩-١٦ / کانوونی دووەم ١٩٨٤.

(١٦)- Hannelore Küchler: Öffentliche Meinung: Eine methodologische Betrachtung und eine examplarische Untersuchung zum Selbstverständnis der Kurden, Berlin 1978, s. 198.

(١٧)- جلال الطالباني: كردستان والحركة القومية الكردية، بغداد ١٩٦٩ / ١٩٧٠، ص ٢٠٧-٢٠٨

(١٨)- تەماشای: الحزب الديمقراطي الكردستاني / القيادة الموقتة: البرنامج الجديد للحزب الديمقراطي الكردستاني. عن التقرير السياسي لكونفرانس الحزب المنعقد في شهر آب ١٩٧٦، ص ٥٦.

(١٩)- تەماشای: الحزب الديمقراطي الكردستاني / اللجنة التحضيرية: تقييم مسيرة الثورة الكردية وانهيارها والدروس والعبر المستخلصة منها، اوائل كانون الثاني ١٩٧٧، ص٩٩.

(٢٠)- تەماشای المنهاج والنظام الداخلي للحزب الاشتراكي الكردستاني - العراق، اقر في المؤتمر الاول للحزب المنعقد ما بين ١٢-١٥ آيار ١٩٨١، من وثائق المؤتمر (١).

(٢١)- "کوردستان" ئۆرگان "کومیتەی ناوەندی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران" لە ژمارە (٥٤)ی رەشەمەی ١٣٥٧=مارسی ١٩٧٩ دا نووسیبووی: "ئێمە نە بڕوامان بە حیزبی تاقانە لە ئێراندا هەیە و نە لە کوردستاندا، نە بڕواشمان بە پێشگیری لە تێکۆشانی دەستە و ڕێکخراوە سیاسییەکانی کوردستان هەیە...هتد".

(٢٢)- "ی.ن.ک." هەرچەندە پاش هەرەسەکە باسی ئەوەی دەکرد کە دەبێ لە کوردستاندا "سەربەستیی ڕێکخستن" بێ، بەڵام وەک لە کردەوەکانی و لە نووسینەکانیدا دەردەکەوێ، ئەم "ی.ن.ک"ە هەوڵی "سەرکردەیی" و "خۆبەزلگرتن" و "پێشڕەوێتییەکی ئاڤانگاردیستانە" دەدا کە لە ڕێی بەکارهێنانی زۆر و لێدانی ڕێکخراوەکانی دیکەوە بیگاتێ. ئەوی نامیلکەی "حول الحركة التحررية للشعب الكردي في كردستان العراق" بخوێنێتەوە کە لە ساڵی ١٩٧٧دا دەرچووە، ئەم ڕێڕەوە نوێفاشیستانەیەی "ی.ن.ک" دەردەکەوێ بۆی.

(٢٣)- بەبۆنەی تێپەڕبوونی چارەکە چەرخێک بەسەر دامەزراندنی کاژێکدا لە ١٤/٤/١٩٨٤ دا باسێکم لەژێر ناوی "ڕەنگدانەوەی بیری کاژێک لە ئەدەبیاتی هوردە بۆرژوازیی کورددا" بۆ چاپ ئامادە کردوە، ئەم باسە لە کۆبوونەوەیەکدا لە بەرلین لە ڕۆژی ١٤/٤/١٩٨٤ دا خوێندراوەتەوە و دەمەتەقێکراوە لەسەری.

(٢٤)- قانونی "ئۆتۆنۆمی کوردستانی عێراق" گوایە "بیرازکراو" کە لەلایەن "یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان"ەوە دراوە بە کاربەدەستانی بەعس، پارێزگەکانی هەولێر و سلێمانی و دهۆک و ئەم قەزایانە: ئاکرێ، شەنگار، شێخان، زمار، کفری، تووز، داقوق، خانەقین، مەندلی، پردێ، قادرکەرەم، قەرەهەنجیر و لەیلان بە هەرێمی

"ئۆتۆنۆمی" دا دەنێ و چاو لە کەرکووک دەپۆشێ. لە ماددەی یەکەمی برگەی (هـ) دا دەبێژێ: "المنطقة جزء لا يتجزأ من ارض العراق. وشعبها جزء لا يتجزأ من شعب العراق". لە برگەی (و) هەر ئەو ماددەیە دەبێژێ: "هيئآت الحكم الذاتي جزء من هيئآت الجمهورية العراقية". لە ماددەی دووەم و برگەی (د) دا دەبێژێ: "يخضع التعليم في جميع مراحله في المنطقة للسياسة العامة للدولة مع مراعات الخصوصية القومية للمنطقة". بە مانایەکی دی: خوێندن بە زمانی کوردی، بەڵام بیروباوەڕ بەعسی.

(٢٥)- کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستان: عێراقچێتیی داگیرکەر و بۆرجوازیی کوردستانی، کوردستانی بوونی کرێکاران و ڕەنجدەران، نیسانی ١٩٨٣.

(٢٦)- بۆ وێنە، تەماشای : الحزب الديمقراطي الكردستاني (اللجنة التحضيرية): تقييم مسيرة الثورة الكردية وانهيارها والدروس والعبر المستخلصة منها، اوائل كانون الثاني ١٩٧٧، ص ١٠٢.

(٢٧)- لە کاژێکنامەدا هاتووە : "کورد خۆی خۆی رزگار دەکا لەرێی بیروباوەڕی پاکی کوردایەتییەوە. لەبەر ئەوە کاژێک هەر پشت بە کورد دەبەستێ و بڕوا بە هیچ بێگانەیەک ناکا و هەر کەسێک بڵێ "بێگانە کورد رزگار ئەکا" یان بە ساویلکە یان بە دوژمنی دا ئەنێ. چونکە ئاشکرایە کە بێگانەیەک دەوڵەت بۆ کورد دروست بکات لە هیچە؛ زۆر بە ئاسانی لێشی ئەسێنێتەوە". کاژێکنامە، ل ١٨.

(٢٨)- لە کاژێکنامەدا هاتووە: "کاژێک داگیرکەرانی کوردستان هەموو بە یەک چاو تەماشا ئەکا و کوردستان تەنیا بە موڵکی کورد ئەزانێ و ئەبێ کورد هەر خۆی فەرمانڕەوا بێ لە کوردستاندا. لەبەر ئەوە بڕوای بەو برایەتییە درۆزنەیە نییە کە لە ڕێگەیەوە سەرووت و سامانی بە تالان ئەبرێ و لە کەمترین مافی مرۆڤانە بێبەش ئەکرێ. لەبەر ئەوە فەرمانڕەوایی هەموو نا کوردێک بەسەر کوردستاندا بە کارێکی ناشەرعی ئەزانێ". کاژێکنامە، ل ١٨.

(٢٩)- حیزبی سوسیالیستی کوردستانی عێراق: حیزبی شۆرشگێڕ ل ٥-٦.

(٣٠)- تەماشای وتاری: "ئامانجەکانی کاژێک و شێوەی هێنانەدی ئەو ئامانجانە" بکە کە لە تشرینی دووەمی ١٩٦١ دا لەلایەن بەڕێوەبەرێتیی کاژێکەوە بڵاو کراوەتەوە، و لە ژمارەی ٥ ی ڕۆژنامەی "بانگی کاژێک"دا جارێکی دی چاپکراوەتەوە کە لە ١٠ی ئۆکتۆبەری ١٩٦٨ دا دەرچووە. هەروەها تەماشای وتاری "چۆن هاوبیرێک بۆ کاژێک وەدەست ئەهێنێت" نووسینی ڕەسول بکە، کانوونی دووەمی ١٩٦٢، چاپی دووەمین- چاپی ئەورووپا ٢٥٨٠ ی کوردی و ١٩٦٨ی فەرەنگی.

(٣١)- جمال نبز: حول المشكلة الكردية، من منشورات "الاتحاد الوطني للطلبة الكرد في

اوروبا (نوکسه)" ٢٥٨٠ ك / ١٩٦٩ م، ص ١٢.

(٣٢)- Jemal Nebez, Der Kurdische-Fürst Mir Muhammad-i Rawandizi genannt Mir-i Kora im spiegel der Morgenländischen und Abendländischen Zeugnisse, ein Beitrag Zur Kurdischen Geschichte, Hamburg 1970, s. 110.

(٣٣)- جمال نبز: حول المشكلة الكردية، سەرچاوەی پێشو ل ٤٢.

(٣٤)- تەماشای رۆژنامەی "المنار"ی بەغدادی بکە، ژمارەی رۆژی ١٩٦٦/١١/١٣.

(٣٥)- تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە:

Lesikon Zur Soziologie, herausgegeben Von u.a.w. Fuchs, 2. Verbsserte und erweiterte Auflage, Westdeutscher Verlag 1978, s. 520

(٣٦)- تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە:

Mackesen von Hollander: Universal Wörter & Fremdwört-erbuch Xenos Verlagsgesellschaft, Hamburg 1983, s.747.

(٣٧)- کاژیکنامە، فەلسەفەی کاژیک لە چەند دێڕێکدا. لە ناوەڕاستی تەموزی ١٩٦١ دا بۆ یەکەمین جار بڵاوکراوەتەوە. ل. ٩-١٠.

(٣٨)- تەماشای "من خطاب صدام حسين في التجمع الجماهيري في منطقة قشقولي في محافظة السليمانية بتاريخ ١٩٧٩/٣/٢١" بکە لە "مجلة الحكم الذاتي"دا، العدد ٤، السنة الرابعة، ١٩٧٩، ص . وەرگێڕانی کوردی ئەو برگەیەی قسەکەی سەدام لە لاپەڕە ٤ی ئەم گۆڤارەدایە.

(٣٩)- تەماشای رۆژنامەی "النور" ژمارەی ٨، ١٩٦٨/١٠/٢٠ بکە.

(٤٠)- تەماشای رۆژنامەی "هاوکاری"، بڵاوکراوەی "دەزگەی رۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی"، ژمارەی ٧٠٠، پێنج شەممە ١٩٨٣/٨/١٨، ل ١ بکە.

(٤١)- تەماشای: بين كاژيك والبارزاني - سلسلة الوثائق الكاژيكية باللغة العربية - طبع من قبل فرع كاژيك في اوروبا، ٢٥٨١ كردي - ١٩٦٩م، ص ١٧، بکە.

بۆچی دژی جیابونەوەین؟

جوولانەوە کەشمان بێ بەری بە لە جیا بوونەوە خوازەکان وە لە شوێنی ئەوە لایەنەکەی تری مافی چارە نووس بە دەست خومان بێ ئەو مافە یاخود بمانتوانی بێ بەمانتوانی ئێمە جووری ساەوەی بە نارەزوو لە گەل گەلی عەرەب دا هەڵمان بژاردووە و هەڵی ئەبژێرین وە هەر لەبەر ئەو راستی یەشە کەم بەزووریس ئەو جیا بوونەوەیە بەپێتری بە سەرماندا بەرابەری ئەوەستین چونکە شۆرشگێرانی کورد زۆر چاک لەو راستی یانە گەیشتوون و رێگەی خەباتی پێشکەوتوانەی خۆشیان چاك دیاری کردووە کە خەباتی بە ئەکر نووی هەردوو گەلی کوردو عەرەبە بو گەیشتن بە دوا رۆژێکی بەختیار بۆ نەهێشتنی چەوساندنەوەی چینایەتی چەوساندنەوەی نەتەوایەتیش نامێنی بە زوور سەپاندنی بیرو هەڵویست و پەیوەندی یەکی زۆرملی لە ئاکامدا نامێنی وە بۆ وەستان بەرامبەر بە هەموو ئەوجۆرە جولانەوەیەکی جیابوونەوە خوازانە پێویستە لە سەر هەردوو گەل و جەماهیریان ئەرێش بە دامەزراندنی رژێمی سوشیالیزم عیلمیانە چونکە لە ژێر سایەی ئەو رژێمە جگە لەوەی کە چەوسانەوەی چینایەتی ناهێڵری گەلی کوردیش بەو مافە رەوایەی کە لە پێناوی دا خەبات ئەکات کە وە دەست هێنانی مافی چارە نووسی خۆیەتی بە دەست خۆی بێ ئەلەو کاتەشدا بێ گومان بە شێوەی یەکێتی بە ئارەزووی خۆی هەڵئەبژێری کە لە نوێنوێی بو کوردستان لە چوار چێوەی کۆماری شۆرشگێری عیراق و لە ئەو رژێمە سوشیالیزمەدا ئەحەوێنەوە و کە بە هەموو مافە رەوایەی یە کانێتی شاد ئەبێ چونکە لە گەل هەموو ئەو کەسانەی کە ئەیانەوێ یەکێتی عیراقی راستەقینە بچەسپێ ئەڵێین بە هەموو مافەکانی گەلی کورد بەلێنری و یەکێتی یەکی بە ئارەزوو کە یەکسانی لە هەموو رووبەکەوە تیدا بێ ... ك بهێنری .
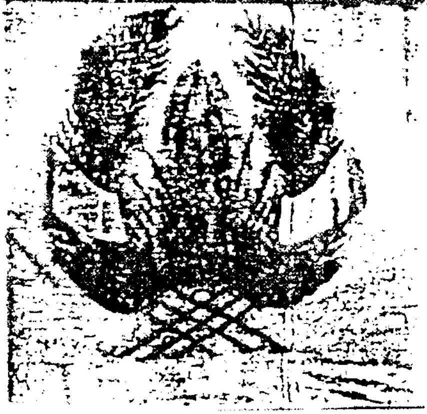
این نقشه کردستان بزرگ است که قاضی محمد خیال ایجادش را داشت و در دفتر کارش بالای سرش گذاشته بود .